

ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ

НА

БЪЛГАРСКОТО

КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО.

УРЕЖДА СЕ

ОТЪ

Дѣловодителятъ на Дружеството

В. Д. СТОЯНОВА.

*Умъ царува,
Умъ робува.*

(Бъл. нар. пословица.)

ГОДИНА I.

КНИЖКА ЧЕТВЪРТА.

БРАИЛА.

Печатница Тригълникъ

1871.

СЪДЪРЖАНИЕ.

	Стр.
I. Отецъ Паисий. отъ М. Дринова	3
II. За Училиштата (продълж. отъ кн. III. стр. 17) отъ Н. Бончова	26
III. За Богомилството (продълж. отъ кн. III. стр. 83) отъ Р. Королева	52
IV. Български народни пѣсни отъ сборникътъ на Ц. Гинчова	74
V. Гатанки	76
VI. Народни поговорки } отъ Ц. Гинчова	79
VII. Народни приказници }	79
VIII. Критика (за поврем. Списание „Читалище“) отъ Н. Бончова .	81
IX. Книжовни вѣсти („Бащинъ языкъ“ Д. Манчева)	110
X. Българско ученолюбиво общество въ Кишиневъ	126
XI. Докторъ Петъръ Беронъ (некрологъ) отъ Д-ра Василия Х. С. Берона	130
XII. Печатни погрѣшки	132

ПРИТУРКА.

XIII. Разбойници — отъ Шиллера. Преведе Н. Бончовъ (продълже- ние отъ кн. III, стр. 64)	65
--	----

ОТЕЦЪ ПАИСИЙ

неговото време, неговата история и ученицитѣ му.

I.

Първата половина на минжлий вѣкъ, може да се каже, е най чърно време въ животътъ на наший народъ. Колко тежко и да е било материалното състояние на Българетъ въ 15, 16 и 17 вв., колкото тѣ и да сж били угиснжти и погазени, тѣ все опште не сж си били изгубили народната свѣсь, не сж забравяли, че и тѣ сж единъ отъ народитѣ на свѣтътъ, че сж народъ съ минжло, съ история. Паметъ за това историческо минжло живѣла е опште между Българетъ и била е ангелъ-хранителъ на българската народностъ при толковато пагубни за сжштествованието ѝ условия. Ние имаме доста описания състоянието на народътъ ни въ 15, 16 и 17 вв. Истина е, че когато четешъ въ тѣзи описания страданията на Българетъ, сърцето ти се кжса отъ жалостъ, — но при всичко това, всѣ пакъ намървашъ нѣкакво успокоение: често, подъ тѣзи физически страдания, мъркатъ се доста утѣшителни бѣльзи, такива бѣльзи, които показватъ, че въ тѣзи страдалци тлѣе опште народното чувство, че въ тѣхъ не е умрѣла всѣка надѣжда. Такива бѣльзи сж честитѣ много или малко енергически опитвания на Българетъ въ онѣзи усилни времена да положжтъ конецъ на злочестинитѣ си, да привдигнатъ пакъ народноста си. — Съвсѣмъ друго зрѣлиште представлява българскій свѣтъ отъ началото на 18-ий вѣкъ: ни една утѣшителна чѣрта, на която би можилъ да си отпочине уморенний отъ тежки теглила погледъ, никакъвъ бѣльгъ отъ духовенъ животъ, въ ништо не се явява народната свѣсь. Не му е времето, нито пакъ мѣстото да излагаме тукъ подробно причинитѣ, които докарахъ народътъ ни до такова загубено състояние въ 18-ий вѣкъ. Штемъ да забельжимъ токо на кжсо, че твърдѣ грѣшжтъ онѣзи, които отъ този

Фактъ заключаватъ за ништожеството на българский народенъ характеръ, за българската ужъ неспособностъ къмъ дългъ исторически животъ. Ние имаме сега въ рѣцѣтъ си доста много доказателства, че на този фактъ прѣдшествовала дълга и упорна борба отъ страна на Българетъ, които токо слѣдъ съвършено съсипване всичкитъ си физически сили сж се покорили на своята много злочеста сждбина: фанариотитъ като черни гарване сж се спуснжли на умаломощенний юнакъ и му сж съвсѣмъ извадили душата. Тѣй, наший народъ е билъ мъртавъ отъ началото на 18-ий вѣкъ: Българетъ не сж вече сжществovali като народъ, а сж съставяли единъ купъ отъ людѣ угиснжли, подавени, разнебитени. Самата дума народъ, по старобългарски *изыкъ*, била е загубена тогава и е била замѣстена съ думата *хора*, която е заета отъ гърцкый езикъ *χώρα*, *χωριάτης*, и означава кърски жители, *хоріати*, обречени на всякакъвъ видъ тежки трудове и теглила. Токо такива и наистина сж останжли Българетъ въ онова време. Ако нѣкой и да е сполучвалъ да се попривдигне до пѣ-човѣшки гражденски животъ, то той вече не е билъ Българинъ, ставалъ е Гъркъ, заштото на Българинътъ не приличало да живѣе гражденски животъ, това било дадено токо на Гърцитъ. Българинътъ е трѣбвало да бжде токо хорятинъ, роденъ токо за тежкъ трудъ или за кърска работа. Сжществовала е наистина опште Българската патриаршия въ Охрида, която ако да штеше, можеше да бжде малко или много добъръ стражъ на българската народность, но работата е, че и това българско достояние въ 18-тий в. било е токо по името си българско. Та освѣнъ това, охридскитъ иерарси гледали сж явно, че и противъ тѣхъ се ухиштрява силното Константинополско Фанариотство, та поради това били сж заузети токо съ своята лична сждба. Малко сж имали време да мислѣтъ за Българетъ, съ името на които сж се титулосвали, а съ потѣтъ прѣхранвали.

Токо далече отъ свѣтътъ, въ оградитъ на нѣкои мѣнастире увардила се е да не погине паметъ за българската старина и представление за българский народъ.

Около срѣдата на 18-тий в., когато за въскръшение българский народъ могло е да се каже: *lasciate ogni speranza* (оставѣте се отъ всяка надѣжда), надъ българската земля,

като зиждителното слово надъ първоначалний хаосъ, се е раздалъ гласъ отъ Хилендарский мѣнастирь: разнебитенитѣ и разглобени Българе отъ този гласъ сѣж начинѣли да се сглобаватъ пакъ въ единъ народъ. Този гласъ е гласътъ на Хилендарский иеромонахъ и проигуменъ Паисий, въ лицето на който ние имаме единъ отъ примѣритѣ, които показватъ, што може да направи единъ човѣкъ за цѣль народъ. Въ 1762 г. слѣдъ дълговременъ трудъ Отецъ Паисий е пуснѣлъ между Българетѣ една света за тѣхъ книга подъ насловъ: *История Славенобългарская о народахъ, и о царѣхъ и святыхъ болгарскихъ и о всехъ дѣяніяхъ болгарскихъ, собрано и наредено Паисиемъ іеромонахомъ бывшаго въ святѣхъ гори Аѳонскіяхъ отъ епархии Самоковския въ лѣто 1762* на ползу роду болгарскому.

Тази книга е обнародвана по старовремски обичай въ рѣкописъ, заштото книгопечатанието тогава не е оште сѣжштествовало за Българетѣ. Този начинъ обнародвание, обаче, не е затруднилъ разпространението на тази книга, но оште послужилъ ѣ е, както штемъ да видимъ, на добро: въ рѣкописно списание можало е да се напише много нѣшто, което въ печатана книга не би хванѣло мѣсто.

Първо печатно извѣстие за списанието на Отца Паисия биде обнародвано въ книгата на Раковски: *о Асѣтно първоу* и проч. Покойний Раковски намѣрилъ единъ прѣписъ отъ това списание въ Одесса у Г. Мурзакевича, комуто той билъ останѣлъ отъ приснопаветний Априловъ. Раковски привождѣ нѣколко кратки изводи въ речената си книга отъ това рѣкописно списание, изводи, които възбуждахъ голѣмо любопитство за пѣ-подробно запознаване съ трудътъ на о. Паисия. Ето зашто прѣзъ минѣлий мѣсець Септемврия, когато ми испаднѣ случай да се помаѣмъ нѣколко дни въ Одесса, постарахъ се да видѣмъ прѣписътъ, отъ който се е ползовалъ Раковски, но не можихъ да сполучѣмъ: научихъ се само, че този прѣписъ се намира за сега у Г. Куриса, който по това време не се намираше въ Одесса. Тази ми несполука обаче скоро биде възнаградена съ нечакано откриване. Наший просвѣтенъ съотечественникъ, Н. С. Тошковичъ, ми каза, че у него се намиралъ други единъ прѣписъ отъ сѣштото Паисиево списание, прѣписъ, който той получилъ и съхранява като най-драгоцѣнно наслѣдие отъ отца си, приснопаветний

дѣдо Тошковичъ. Негова милость съ най-задължителна любезностъ незабавно ми съобшти това си наслѣдие за да се ползувамъ отъ него. — Тошковичевия прѣписъ заузима 53 голѣми листа и спроти писмото си види се да не е много старъ и да е прѣписанъ отъ други нѣкой пѣ-старъ прѣписъ. Азъ бихъ рекълъ, че е прѣписанъ отъ Априловскій, ако да не бѣше слѣдното препятствие за такова едно заключение: за Априловскій се знае, че е донесенъ въ Одесса отъ Жеравна,¹⁾ а за Тошковскій се научихъ че билъ донесенъ отъ Света гора.

Освѣнъ тази сполука въ Одесса, азъ сполучихъ да най-дѣж оште единъ прѣписъ отъ Паисиевото списание и да го найдѣж въ Москва, гдѣто се най-ненадѣяхъ. Този пакъ прѣписъ е найденъ между Венелиновитъ рѣкописи и сега се намира въ библиотеката на Московскій музей. Въ него се намиратъ бѣлѣжки писани своерѣчно отъ Априлова, отъ които се види че Априловъ е зарѣчалъ да се прѣпише този прѣписъ *для доставленія въ Москву Бомарскому исторіографу*. Но забѣлѣжително е, че Априловъ е направилъ тази копия за Венелина не отъ Жеравенскій си прѣписъ, а отъ други единъ, който му билъ испратенъ отъ Дряново.²⁾ Той забѣлѣжва Венелину, че и другия му прѣписъ (Жеравенскій) е такъвъ като този, който му испрашта; отличава се само съ това, че е писанъ съ словѣнски букви, изобилува съ пѣ-вече словѣнски думи и самъ-тамъ е малко пѣ-пленъ.

Въ Москва намѣрихъ у О. М. Бодянского и единъ осо-

1) Виж. „о Асѣню първому...“ стр. 118, б. 34. Раковски тамъ говори: „Таа рѣкопись е найдена въ Жеруна въ 1838 у нѣкого си Димитра бившаго учителя тамо. Г-нъ Анастасъ Дукияди, родомъ Сливненецъ въ него врѣма отъ любородности подбуденъ ходилъ е нарочно да издири нѣшто си отъ наши драгоцѣнны старини. Отсѣвънъ нея рѣкопись онъ е наиналъ и други нѣколко листове на кожѣ писаны отъ чърковни книги... а всичко това е извършилъ на свои разноски и придалъ ги покойному В. Априлову во Одеса. Нѣ тии всички сбирки сѣ разпилѣли послѣ смърти его. Таа же рѣкопись ся находитъ днѣсь у Г-на Николая Мурзакевича, какъто и много други.—Г. М. я зѣлъ да я прочете и си я освоилъ“.

2) Това е явно отъ слѣдний записъ, който такожде е прѣписанъ въ Венелиновата копия: „Сей царственникъ исписа ся отъ мене и съ прилежание мое, понеже обрѣтохъ го азъ на Дряновскій монастирь свети архангеловъ, и тако съ Божию помощію преписахъ го азъ и ученикъ мой Цано отъ Дреновскій царственникъ за воспоминание и прочее 1837 г. Яннуария.—Името на учительтъ е Степанъ попъ Зотовъ.—

бенъ, не цѣлъ прѣписъ, въ който се съдържатъ токо двѣ глави отъ списанието на отца Паисія.

Тѣзи дни отъ извѣстието на Г. Кръстовича въ брой 11 на Читалището, се извѣстихме опште за единъ прѣписъ, който се намира въ Котелъ и е писанъ въ 1765 лѣто. Изводътъ, който Г. Кръстовичъ обнародва въ речений брой на Читалището, не съдържа въ себе си нищо пѣ-вече сравнително съ другитъ горепоменжти прѣписи.

Познати ми сѣ опште три други рѣкописи, въ които такожде се намѣрва списанието на о. Паисія, но прѣправено и допълнено. Единъ отъ тѣхъ се намира у Г. Найдена Герова въ Пловдивъ, а другитъ два сѣ въ Петербургъ у Г. Гилфердинга, който ги е намѣрилъ прѣди 2—3 години въ Македония. За тѣзи прѣправяния и допълняния Паисиевътъ трудъ ние подробно штемъ да поговоримъ въ конецътъ на настоящий си членъ.

Книгата на о. Паисія въ Тошковицевий прѣписъ заузима 53 листе и е раздѣлена на слѣднитъ членове.

Отъ л. 1 до 3 е помѣстено разсуждение за ползата отъ историческитъ списания.

Отъ л. 4 до 6 Предисловіе къ хотящимъ читати и послушати написанная въ исторію сію.

Отъ л. 6 до 37 Собрание историческое о народахъ и о царѣхъ болгарскихъ. Въ този членъ, който заузима 31 листо, изложена е подъ редъ българската исторія до разтурянъето на българск. царство.

Отъ л. 38 до 40 Зде потребно совокупити заедно имена краломъ и царемъ болгарскимъ, колко ся обретають и кой по кого е царствовалъ.

Отъ л. 40 до 43 Собрание во кратце, колико били знаменити крали и цари болгарски.

Отъ л. 43 до 46 О учителяхъ словенскихъ.

Отъ л. 46 до 53 Ту собрахомъ во кратце имена святыхъ болгарскихъ, колико просіяли отъ болгарски языкъ въ послѣднаа времена.

На л. 53 Послѣсловіе.

Толкова членове и тѣй исто распоредени се намѣрватъ и въ Априловскій Жеравненскій прѣписъ, въ Дряновскій липсва токо 1-ий членъ.

Отъ заглавието на Паисиевото списание ние се научаваме, че то е писано въ 1762 г. и че творецътъ му е родомъ *отъ Самоковския епархи*. Пò-вече нъшто за себе-си о. Паисий ни е оставилъ въ послъсловието си, което ние при-вождаме цѣло отъ слово до слово.¹⁾

„Азъ Паисия иеромонахъ и проигуменъ хилендарски со-
„вокупихъ и написахъ, отъ руски речи прости обратихъ на
„болгарски прости речи и словенски. По мало снадасе ме
„ревностъ и жалостъ по рода своего Болгарскаго, зашто не
„имеятъ история заедно совокупена за преславная деяния ис-
„первая времена рода нашего и святыхъ и цари. Тако и у-
„карашу насъ многажди Сербие и Греци, зашто немееме своя
„история; азъ зрехъ по многихъ книгахъ и историяхъ ради
„Болгари много известие написано. Того ради восприяхъ трудъ
„много за две лѣта собирати по мало отъ много истории, и
„у немска земля пò-вече за то намерение ходихъ. Тамо об-
„ретохъ история Маврубирова за Сербие и Болгари въ крат-
„це за цари, а за святи никако не писалъ, латининъ билъ,
„не исповѣдуетъ святыхъ болгарски и сербски, кои просияли
„послѣди, отъ како ся отдѣлили Латини отъ Греци. Но и за
„сербски святи зле пишатъ и покриваетъ, а за болгарски
„никако не поменуетъ. Тако азъ презрехъ свое главоболие,
„яко за много време страдахъ, тако и утробою болехъ вел-
„ми, и то отъ желание много, што имеехъ, презрехъ, и отъ

- 1) Правописанието во всичкитѣ рѣписи, които видвахъ не отива все еднакво, поради това не намирамъ потрѣбно да го паза, особено въ тѣзи думи, които въ разни мѣста сѣ писани разнo. За да иматъ обаче читателитѣ примѣръ отъ правописанието поне на пò-старитѣ рѣписи, намирамъ за добро да приведа безъ никакво измѣнение нѣколко редове отъ разсуждението на о. Паисия за ползата отъ историческитѣ книги. Тѣзи редове взимамъ отъ една копия на това разсуждение, която Априловъ е направилъ своеручно и съ голѣма точностъ отъ Жеравенскій си рѣписъ и я е испратилъ Венелину заедно съ копията на Дряновскій си рѣписъ.

Въденіе прѣждъ бывшихъ въ мірѣ сѣмъ вѣщей и дѣланій, живущимъ на землѣ не токмо полѣзно, но и зелоу потрѣбно ёсть люкомѣдри унѣтелю. Дше на-внѣшни снхъ уѣстоу проучити вѣнѣ обогатишиса рѣзумоу и не будеши вѣсма не-искусѣнъ, и млдши дѣтемъ и препрѣтнимъ уеловѣкомъ безвѣтвѣтемъ ёгдѣ по слѣ-уюу вопроситъ тѣ ѿ прѣжде бывшихъ въ мірѣ церковныхъ дѣланіи ѿ црѣкѣхъ исторіи.

Бързамъ да повторѣ, че тѣзи редове привождамъ токо за примѣръ на правописанието, но не и на езикътъ, който въ това разсуждение прилича токо речи совсѣмъ на църковний. Езикътъ на самата история е много пò-народенъ, както штѣтъ видѣтъ читателитѣ отъ изводитѣ, които штемъ привождаме.

„многовременна погребенная и забвенная едва совокупихъ, за-
 „едно речи и слова написахъ. Неучихсе ни граматика, ни по-
 „литика никако, но простимъ болгаромъ просто и написахъ.
 „Не бистъ мне тщаниемъ за речи по граматика слагати и
 „слова намештати, но совокупити заедно сию историцу, и
 „совокупихъ сию въ Хилендаръ монастырь, при игумена Ла-
 „врейтия брата моего единокровнаго и старейшаго мене. Въ
 „ему тогда лѣта пятьдесятъ, а мене четиридесять. — Въ то
 „време даяше Хилендаръ дань туркомъ три хиляди гроша и
 „задолжился бѣше двадесять и седамъ хиляди гроша, и бѣ
 „много смущение и несогласие братско, за то немогохъ стер-
 „пети къ тому въ Хилендаръ, и изидохъ, и приидохъ въ И-
 „зуграфъ, и ту еще много обретохъ извѣстие и писма ради
 „Болгари. и присовокупихъ, и скончихъ реченая въ сию ис-
 „торийцу на ползу роду нашему болгарскому во славу и по-
 „хвалу Господу нашему Иисусу Христу, ему же подобаетъ
 „всякая слава, честь и поклонение со безначальнымъ его от-
 „цемъ и пресвятимъ его духомъ нинѣ и присно и во вѣки
 „вѣкомъ Аминь“.

Ние нѣма да тълкуваме тѣзи думи: въ тѣхъ всичко е яс-
 но, по-ясно отъ всѣко наше тълкувание. Въ списанието на
 отца Паисия се срѣщатъ оште нѣколко редове, които съ-
 държатъ оште нѣщо за него, — привождаме ги и тѣхъ: „азъ
 „вси монастыри святогорския истражихъ, где имѣтъ Болгар-
 „ски стари книги и царски привелегии, тако по Болгария,
 „гдѣ ся обрѣтають по много мѣста стари книги Болгарски,
 „повише необрѣтесе за цари Болгарски писано. Некоимъ свя-
 „тимъ жития имѣетъ пространно, но во кратце написахъ zde,
 „колько совокупити ихъ вси вкупе въ сию историцу краткую,
 „да знаютъ вси Болгари“. — Отъ извѣстието, което Г. Кръ-
 стовичъ напечата въ 11-тый брой на Читалището, научава-
 ме се, че и слѣдъ написванъето на историята си о. Паисий
 пакъ е пѣтувалъ по България, доходилъ е и въ Котелъ, о-
 коло 1765 год. Той носилъ съ себе и историята си, която
 е раздавалъ да се прѣписва.

Това сж всичкитъ извѣстия, които имаме за сега за от-
 ца Паисия. Казвамъ за сега, зашто не губѣмъ надѣжда, че
 штътъ се издиратъ слѣдъ време и по-подробни извѣстия за

него, ако не писменни, а то поне по изустно предание увардени въ Самоковъ или на Св. Гора.

II.

Списанието на отца Паисия отъ научна страна нѣма твърдъ голѣма цѣна; но ние и нѣмаме никакво право да искаме отъ него строга историческа критика. До негово време българската история не е била токо речѣ ни почекнѣта, — паметниците ѝ сѣ били оште разсѣяни по безчисленно множество книги, все на чужди езици. Имало е нѣкое и друго кратко изложение на българската история (Дюканжъ, Ассемани), но тѣзи изложения сѣ били на латински езикъ и били сѣ недостѣпни за единъ светогорски инокъ въ минжлий вѣкъ. Токо едно такова изложение е могло да бѣде достѣпно на отца Паисия, заштото е било прѣведено на руский езикъ; ние разумѣваме книгата на рагуский аббатъ Мавроорбина, която пѣрвъ пѣтъ се появи въ 1601 г. въ Пезаро на италенски езикъ, а въ 1722 г. е прѣведена на руски подъ такъвъ насловъ: „*Книга исторіографіа початія имене, славы и разширенія народа славянскаго*“. Отецъ Паисій е издирилъ тази книга, която е събрана и изложена безъ никаква критика, и тя му е била найглавний источникъ. Други западенъ источникъ, види се, му е билъ Бароній, който такожде е билъ прѣведенъ на руский езикъ въ 1716 г.: *Дѣянія Церковная и Гражданская отъ рождества Господа нашего Иисуса Христа изъ лѣтописаній Кесаря Баронія собранная* и пр. Ние мислимъ, че о. Паисій е ималъ въ рѣцѣтъ си и тази книга, заштото въ списанието му намираме, че той цитува нѣколко страници отъ неѣж. Но и Барониевитъ извѣстия за Българетъ освѣнъ дѣто сѣ изложени не критически, но оште сѣ и распиляни по всичката му пространна книга. — Гърцкитъ источники, съ които се е ползовалъ о. Паисій, сѣ пѣ-вечето легенди и отечники (патерикони), които сѣ прѣиспѣлнени съ всеѣкакви басни и чудеса. — Колкото до българскитъ источники, той казва за тѣхъ въ прѣдисловието си: „Болгаретъ са имали и истории царски „и кондики архиерейски... и житія и правила святимъ болгарскимъ много, не било въ оно время штампѣ Словѣнски, „а челоувѣци отъ небрежения не претолковали, но на мало сѣ

„мѣста такива книги обрѣтали... Тукъ авторътъ, като казва, че при паданъето на българското царство, съсипали сж се много черкви, мѣнастири, царски и архиерейски дворове, продължава за изгубванието на историческитѣ български паметници така: „и въ то врѣмя погубили ся они истории „царски, и на много святии жития и правила и нинѣ нѣ- „ма они книги лѣтописни што ся били пространно написа- „ни ради всего народа и царие болгарскихъ. Азъ много кни- „ги и прѣмногo прочетохъ и възискахъ за много врѣмя при- „лежно, и не могахъ никадъ обрѣсти рукописни и печатни, „но мало и рѣдко и въ кратцѣ обрѣтается“. — Отъ това се види, че при всичкото си старание да наиде за историята си български източници, о. Паисий не е ималъ добра сподука, но все пакъ е намѣрилъ нѣшто. Много би било полезно да се разгледа добръ цѣлата му история и да се отбере изъ неѣж всичко, што е вземено отъ български източници, отъ които нѣкои може сега и да не сжществуватъ вече. — Токо въ този изгледъ Паисиевата история има наученъ интересъ. — Но ние вече рекохме, че произведението на о. Паисия и не трѣбва да се оцѣнява като научно произведение. То има друга цѣна, друго значение, принело е друга пѣдѣйствиелна полза народу ни, — отъ тази страна трѣбва и да се разглежда и оцѣнява.

Значението на това списание най-добръ се обяснява отъ побужданъето, което е накарало о. Паисия да поемне този трудъ, отъ цѣлта която го е рѣжководила, отъ умѣньето, съ което той постига цѣлта си; на тѣзи три страни ние и обѣрштаме внимание. Първитѣ двѣ ние намираме доста ясно изложени въ слѣднитѣ думи на о. Паисия: „Укораху насъ „многажды Сербие и Греци зашто немееме своя история... „Того ради восприяхъ трудъ...“ На друго мѣсто той казва: „Азъ видѣхъ отъ много Болгари зашто идуть по чюжди я- „зыкъ и обичай и на свой языкъ хулятъ, за то zde написахъ, „и они отцеругатели кои не любатъ свой родъ языкъ, напи- „сахъ да знаеть...“ Най-послѣ той свѣршѣ трудътъ си съ слѣднитѣ думи: „Скончахъ реченая въ сию историичу на пол- „зу роду нашему Болгарскому“.

Загубеното и потлачено състояние на българската народность, недостойнитѣ и горчиви присмивания и хули, кои-

то сѣ слушали Българетѣ отъ страна на съседитѣ си, ревностъ и жалость по рода своего болгарскаго, — това сѣ побужденията на отца Паисия. — Съживѣванье повѣнхлитѣ народни чувства у Българетѣ, съ други думи, съживѣванье българската народностъ — това му е цѣлта. Нѣка разгледаме сега какъ отива той къмъ тази си цѣль. Той доста подробно излага славното минѣло на българскій народъ и чрѣзъ това изложение се старае да вдѣхне нравствена сила въ съвременнитѣ му Българе, да ги извади отъ това самоуничженіе, до което ги е докарало изгубванье отъ помежду имъ народната свѣсь. При това той често се обѣршта къмъ онѣзи Българе, „кои ся обраштають на чужда политика и не „радетъ за языкъ болгарски, но ся учатъ читати и говорити „по грѣчески и срамеетъ ся да ся наречетъ Болгари“. Съ различни наставления, съ доказателства, а по нѣкога и съ строго укоряванье той се старае да свѣсти тѣзи загубени Българе, или както ги нарича той — отцѣругатели. „О неразумне и юроде!“ казва той въ прѣдисловіето си на тѣзи отцѣругатели, „поради что ся срамишъ да ся наречешъ Болгаринъ, и не „четишъ по свой языкъ, и не думашъ. Или не са имали Болгари царство и господарство“ и пр. „Но отъ что ся ти, неразумне, срамишъ отъ свой родъ и влачишъ ся на чужди „языкъ? Но са рече: Греци са пѣ-мудри и пѣ-политични, а „Болгари са прости и глупави и не имѣють речи политични, „за то рече, лучше е пристати по Греци. Но виждь, неразумне, отъ Греци има много народи пѣ-мудри и славни, да „ли си оставя некой Грекъ свой языкъ и учение и родъ, „какѣто ти, безумне, што оставяшъ и неимашъ никой при- „бытокъ въ грѣцка мудрость и политика. Ти Болгарине не „прѣлштай ся, знай свой родъ и языкъ и учи ся по своему „языку; боле есть болгарска простота и незлобие“ и пр.... Отъ друга страна той често се спира надъ българскитѣ присмиваче и обличава тѣхнитѣ бѣрштолевения, фактически до- казва всичката неумѣстностъ на тѣхнитѣ присмивки, които сѣ имали такова влияние на проститѣ Българе, штото ги сѣ докарвали до положение да се отричатъ отъ народността си. — Между присмивачетѣ и хулителитѣ български първо мѣсто заематъ, разумѣва се, Гърцитѣ, — нѣка да видимъ, какъ се относи о. Паисій къмъ нихъ. Гърцитѣ спроти него сѣ

токо прѣхитри спекулянти, хитарци, гордѣливи, тѣ сѣхъ по-мудри и по-политични. Това имѣ е всичкото прѣимущество прѣдъ Българетѣ. Освѣнъ гдѣто нѣматъ никакви добродѣтели ни семейни ни граждански, но оште „и отнимають отъ прос-„ти и похиштають неправедно, и више грѣхъ и не полза „отъ нѣхна политика приемлють“. — Въ това нравственно па-данье на Гърцитѣ нѣма ништо за похвала, „боле естъ бол-„гарска простота и незлобие“ казва отецъ Паисий, който се чуди на заблуденитѣ си съотечественници, зашто ги иматъ на почестъ и чудатъ имѣ се и влекѣтъ се по нѣхенъ езикъ и обичай. — Но говорило се е тогава: „Болгари са прости „и глупави и не имеютъ речи политични... и не имеютъ „отъ нѣхъ много торговци и книжници и хитрии и славни „на земли..., но са повѣке отъ нѣхъ прости ораче и копаче „и овчаре и прости занаятлии“. Тази недостойна клевета Паисий опровергава съ такива думи: „Или не са имали Бол-„гари царство и господарство, за толико царствовали и били „чудни по вся земля, и много пути отъ силни Римляне и „отъ мудри Греци данъ вѣземали, и давали имѣ царюве и „кралюве свои царски дѣштери въ съпружество, и да би и-„мѣли миръ и любовь съ цари болгарски, и отъ всего сла-„венскаго народа най-славни били Болгари, първо са они „патриарха имѣли, перво они ся кръстили, наиболъ земля они „освоили, тако отъ своего народа словѣнскаго они силни и „чесни били. и първи святии словѣнскии отъ Болгарски родъ „и языкъ просияли, како по реду вся въ сию историю напи-„сахъ, и зато имѣють Болгари отъ много истории свидѣтел-„ство“. Цѣлала история Паисиева като че ли е фактическо опровержение на този укоръ. Ако Българетѣ, иска да каже той, наистина да нѣматъ отъ нѣхъ много торговци, и книж-ници, и хитрии, и славни на земли по това време, ако на-истина тѣ сѣхъ останѣли токо ораче, копаче и прости зана-ятлии, въ това не е виновна тѣхната природна глупость, както сѣхъ казвали Гърцитѣ; въ такова положение ги сѣхъ до-карал самитѣ тѣзи Гърци, и то не съ особни нѣкакви до-блести, но чрѣзъ низкото си лукавство, съ което сѣхъ могли да привлечѣтъ на своя страна политическата сила, та съ тази сила съсипали всичкитѣ български учрѣждения „и обрашта-„ють все на гречески языкъ. Тая вина Болгаромъ отъ гре-

„ческа духовная власть“ произходить и много насилие не-
 „праведно отъ гречески владики терпѣть во сия времена. —
 „Но Болгари“, смиренно забелѣзва отецъ Паисий, „почитають
 „ихъ за архиереи и сугубо плаштаятъ имъ должное, за то
 „по нихна простота и незлобие восприимуть отъ Бога мзду
 „свою, тако и они архиереи што съ насилие, а не съ
 „архиерейско правило творатъ болгаромъ велика обида и на-
 „силие, и они по свое дѣло и безсовѣстие восприимуть мзду
 „свою отъ Бога по реченому: яко ти воздаси комуждо по дѣ-
 „ломъ его“. На тази благочестива бѣлѣжка ние не штемъ да
 направимъ злъ, ако кажемъ: Покой ся съ миромъ, отче Паи-
 сие, твоитъ пророчески думи се сбждватъ вече!

Между хулители и присмивачетъ български, о. Паисий
 назива Сърбитъ и Риситъ, *Сербие, Руси и Москали*. Въ ко-
 нецътъ на 17-тий в. множество Сърби се изселихъ изъ тур-
 ската замя въ Австрия, гдѣто имъ дадохъ да се поселятъ
 въ Сръмъ, Банатъ и Бачка. Тамъ при пд-добро политическо
 положение тѣ започенхъ да си завѣждатъ училишта, въ
 които обаче, во времето Паисиево, науката не е отивала пд-
 горе отъ Псалтирътъ. Тѣзи сж Сърбитъ, които сж се при-
 смивали на Българетъ. Тѣхнитъ хули Паисий обличава твър-
 дъ въшто. Той първо имъ припомнува историята, която срав-
 нява съ българската и отъ това сравнение извожда, че ко-
 гато Българетъ въ просвъштението и въ гражданскій животъ
 сж стоели на високъ степенъ, имали сж патриархи и цари
 и по своему языку читати почели, Сърбитъ не сж били оп-
 те ни покръстени. При това той напомнува на сърбскитъ
 ругатели Болгаромъ, да не забравятъ, че нихнитъ братия,
 „кои су на Турци даници горе су прости, ништетни отъ Бол-
 гари“. Расправата си съ сърбскитъ и руски хулители, Паисий
 свърша съ тѣзи думи: „но они Руси и Сербие да благода-
 „ратъ Бога де ги е покрилъ отъ поправление... и отъ грече-
 „ская власть архиерейская. Што Болгари страдаятъ да су
 „они то мало искусили, то би весма болгаромъ благодарили
 „зашто въ толико страдание и насилие держатъ свою вѣру
 „непремено“.

Езикътъ на о. Паисия е смѣсенъ съ църковнословѣнски
 думи и изричания. Тѣзи архаизми обаче сж такива, штото
 ни най-малко не затрудняватъ и най-простий читатель. Азъ

вървамъ, че дори и безкнижний Българинъ би разбралъ полесно този езикъ, нежели наший сегашенъ, ужъ народенъ, писменъ езикъ. И това достоинство на Паисиевото списание не малко му е спомогнало да се разпърсне скоро по цълъ български свѣтъ, и да стане най-драга книга за Българетъ. Въ Априловскій прѣписъ се намиратъ петъ записи, писани въ разни времена и въ разни мѣста отъ петина различни читатели, а именно: отъ единъ Хилендарски иеромонахъ, отъ двама иереи отъ Жерувна и Котелъ, отъ единъ учителъ отъ Рухчукъ, и отъ единъ, види се, инокъ у Сливенъ. — Всичкитъ исказватъ голѣмото си задоволение отъ тази книга и казватъ: „и вие потрудитися братия, та я прочитете да ви буди на „ползу, болгаромъ похвала, а на пакость грекомъ“ и пр. Такива записи се намърватъ и по другитъ познати намъ прѣписи. Това показва, какво дълбоко впечатление е произвеждало това списание на българскитъ читатели. — Отъ извѣстieto на Г. Кръстовича за Котленскій прѣписъ се научаваме, че той слѣдъ като билъ прѣписанъ въ 1765 лѣто отъ Стойка иерея, поставенъ е билъ за *вѣчно хранение у храма святыхъ апостолъ Петра и Павла*. Отъ това извѣстие може да се мисли, съ какво благоговѣние, съ каква святостъ сж гледали Българетъ на тази книга.

Историята на отца Паисия, освѣнь гдѣто е писана и прѣписвана много пѣти по всичкитъ български мѣста, но опште е била и допълнявана и прѣправяна. Намирали сж се такива Българе, които като сж се прониквали съ нароодообразователний духъ на о. Паисия, опитвали сж се и сами да се потрудятъ като него „на ползу роду болгарскому“. Тъ сж прѣправяли тази история, допълнявали сж ѣж съ нови исторически фактове и прѣдания, или пакъ сж притуряли въ неѣж нова полемика съ враговетъ и хулителитъ български, а такожде и нови возбуждения болгарскому народу. Мени сж познати за сега до четири такива прѣработвания Паисиевѣтъ трудъ, съставителитъ на които безъ всѣкакво запинване могатъ да се нарежтъ ученици на отца Паисия.

III.

Прѣзъ минжлата гадина профессоръ Ламанскій напечата

единъ членъ подъ заглавие: *Болгарская Словесность 18-го века.*¹⁾ Въ този членъ той разглежда единъ български рѣкописъ, който се намира въ Пловдивъ у Г. Найдена Герова и отъ който той получилъ единъ прѣписъ. Рѣкописътъ на Г. Герова билъ написанъ въ 1831 г., но въ него се съдържа „*лѣтопись болгарская*“, която спроти Г. Ламанскаго била съставена въ 18-тиятъ в. Ето и оглавлението на този рѣкописъ:

О предисловіи. О родословіи Мауроверъ. О прародителѣхъ славяно-болгарскихъ. О Илариѣхъ. О Троицѣ црѣ. О Констандинѣ и ликинѣхъ. О Асѣхъ 1. О Крѣхъ и о Никифорѣ. О Юдинѣ Владимѣрѣ. О Юдинѣ патриархѣ Терновскомѣ. О Асѣхъ второмѣ. О синовѣхъ Александровѣхъ. О Георгии Архангѣ. О мнѣхъ Божіи и о преславномѣ уюдѣхъ сватителѣхъ и великаго уюдотворца отца Николаи, бывшемѣ на Тѣловскомѣ полѣ подѣ Магнѣхъ. О учѣхъ Болгарскихъ. О сватѣхъ. О второмѣ разореніи Болгаріи. О написаніи именъ краля и царей. Слѣдъ това идѣтъ: Раздѣленіе Болгарской земли. Кратка исторія зради Болгарскій родъ. Возбужденіе болгарскому народу къ добродѣтели. — Отъ това оглавление, а такожде и отъ изводитѣ, които Г. Ламански привождатъ въ членътъ си, ние ни най-малко не се затрудняваме да кажемъ, че тѣй наречената отъ него Българска Лѣтопись, за съставянѣто на която той се пушта въ разни гадания, много или малко правдоподобни, не е нищо друго освѣнъ исторіята на отца Паисія, но прѣправена и допълнена отъ други нѣкой български историкъ. Мислимъ, че не ште да е излишно, ако приведемъ нѣколко редове отъ рѣкописътъ на Г. Герова, сравнително съ съответствующитѣ тѣмъ мѣста въ Априловскій (Жеравенскіи) прѣписъ отъ Паисиевата исторія.

Отъ Априловъ прѣписъ.

Азъ излѣхъ порекновахъ по рода и по отечество болгарское, и многое трудъ сотворихъ собрати отъ различни книги и исторіи, дондеже собрахъ и совокупихъ дѣяніи рода болгарскаго въ книжицѣ сию, ради ваша полза и похвала вамъ написахъ, кон любите скон родъ и языкъ, препишѣте исторіицѣ сию, платите нека и вамъ пре-

Отъ Геровъ рѣкописъ.

Азъ излѣхъ порекновахъ по рода и отечество болгарское, много трудъ положихъ собрати отъ различныхъ книгъ и исторіи, дондеже собрахъ и совокупихъ дѣяніи рода Болгарскаго, ради ваша полза и похвалы написахъ вамъ, кон любите и знати за свой родъ и языкъ, препишѣте исторіицѣ сию да са умножи.

1) Въ Журналъ Министерства Нар. Пр. 1869, Септября.

пишатъ кон умеютъ писати
и нмѣте ю да са не погуби.
А кон не любихъ за свой родъ
Болгарски знати, но са обрацають
на чужда политика и не радеть за
языкъ Болгарски, но са чухатъ уни-
тати и говорити по гръцъски и сра-
мееца да са нарекуатъ Болгари. О
неразумне и юроде и пр.

А нѣкон не любихъ свой
языкъ, но оше хулять, без-
чмный доракъ, и срамхца да
са нарекуатъ Болгари. О неразумне
и юроде и пр.
.
.
.
.

Ако да отиваше все тѣй разницата между тѣзи два па-
метници, не трѣбваше никакво доказванье, че и въ Г. Геро-
вътъ рѣкописъ се съдържа единъ прѣписъ отъ историята на
отца Паисия. Но въ нѣкои мѣста се намира разлика твърдѣ
голяма. Ние видѣхме, че въ Априловский прѣписъ отецъ Паи-
сий въ конецътъ на прѣдисловіето си говори: *отъ того Мав-
робира и отъ многія други исторіи собрахъ и поразпространихъ
и совокупихъ сію исторіицу...* Въ Геровий прѣписъ е казано
тѣй: *я собирахъ отъ Мавробира латинскаго, и отъ Іоанна Зо-
наря, отъ Буфьера французскаго, отъ Теофана Грека, отъ свя-
таго Евѣмлія Терновскаго, отъ святаго Димитрія ростовскаго
и отъ другихъ вся заедно совокупихъ, любомудрій читателю,
да помнишь.* Тази разлика ясно ни показва, че въ Геровий
рѣкописъ се съдържа Паисиевата история допълнена отъ нѣ-
кой други писателъ, който като е притурилъ въ ней нѣкол-
ко нови извѣстия, што е почърпналъ отъ реченитъ писатели,
и като ѣхъ е поправилъ въ нѣкое и друго мѣсто, мислилъ
е, че има право да счита това списание за свое. Ето зашто,
види се, той не привожда и Паисиевото послѣсловие. Любо-
питно е да се разгледа добръ, што именно е притурилъ то-
зи новъ прѣправачъ, особно е любопитно да се отбере това,
което той е почърпналъ отъ патриархътъ Евтимій. Като
нѣмаме обаче въ рѣцътъ си Геровътъ рѣкописъ и сме при-
нѣдени да сѣдимъ за него по краткитъ изводи на Г. Ла-
манскаго, ние за сега не можемъ се взе за тази работа. —
Изводитъ на Г. Ламанскаго ни даватъ възможность да услѣ-
димъ до негдѣ токо измѣненіята, които съставителятъ ѣ си
е позволявалъ да прави въ изложението на отца Паисия.

Отецъ Паисій, като говори за Кирилла и Мееодия, меж-

ду друго разказва, че тѣхъ ги уговорили българската царица и други Болгаре „да идѣтъ да учатъ Болгари и прочи „Словяни върху христѣанскую и нарекли ихъ апостоли болгарскіе. Постился свети Кирилъ 40 дни и извадилъ 40 слова „и сложилъ писмо на словенски языкъ“. Геровий прѣправачъ притуря тѣй: „И призвавъ царъ Михаилъ болгарскій Кирилъ, ла и рече ему, да изведетъ писаніе на болгарскій языкъ. „Онъ же рече: како могу азъ совершити дѣло сіе, другіи „философи двѣстъ години трудишася и не успѣша. По сыхъ „постился святый Кирилъ до 40 дней“ и пр. Последнѣното извѣстие е доста важно; отъ гдѣ го е взелъ прѣправачътъ, любопитно е да се издири. — Читателитъ ни знайтъ какъ отговаря отецъ Паисій на тѣзи Сърбе, които сж се присмивали на Българетъ. Прѣправачътъ пропушта нѣкои отъ израженията му и намѣсто нихъ притури слѣднѣното: „Лѣтописъ латинскій Маврообиръ, Буефиръ лѣтописъ французскій „оба тако глаголютъ: Сербы непотребнѣйшій паче всѣхъ родовъ славенскихъ, защо яко хулятъ на законъ Божій“. Друго едно любопитно измѣнение срѣщаме въ това мѣсто, гдѣто се разказва за растуриянето на Търновската патриаршия. Читателитъ помнѣтъ съ какъвъ благочестивъ тонъ отецъ Паисій свѣрша печалниѣ си разказъ. Прѣправачътъ е пропуснѣлъ тѣзи смиренни думи и намѣсто тѣхъ, восклицава кратко: *Треклѣтая завистъ греческая! Послѣ докажу!* Това му восклицание показва, че у него негодуюштето народно чувство е заглушавало христѣанското смирение на отца Паисія. Оште пѣ-ясно излази на явѣ неговото негодование тамъ, гдѣто той, спроти обѣштанието си, доказва треклѣтая завистъ греческая. То е единъ особенъ членъ, който не се намира въ Паисиевата история, и който е съчинилъ той подъ слѣднѣното заглавие: *О времени втораго разорения Болгаріи, каковымъ образомъ бысть.* — Този членъ е особно любопитенъ и по тонѣтъ си, и по това, че излага едно любопитно прѣданіе. — Ето зашто ние си позволяваме да го приведемъ съ малки нѣкои съкращения.

„Патриархъ нѣкто цариградскій, адѣ наследникъ, діаколѣ другъ, „вторый Іуда, новый Аріа, ошолъ при царя Селима на поклоненіе и „сказалъ ему: царю многолѣтний, естъ твои подданицы Болгарскіи „родъ, сорокы ѣслоуцы, въ бранѣхъ непобѣдиміи, и аще не смн-

„ришъ нхъ до конца, то пакн возстануть на тебе и возмуть землю
 „скою отъ тебе, но да разорнишъ нахальныя мѣста нхъ и градоу-
 „уальниковъ нхъ, и тогда будишъ миренъ отъ краин... Тогда сѣл-
 „танъ съ великою кростию возрѣвъ на него и вопроси его: да гдѣ
 „есть нахальное мѣсто нхъ? Рече же патріархъ Селмѣ: нмѣ есть
 „столичный градъ Терново, въ Оракинъ Андрианъ-градъ. Тогда воста съ
 „великимъ гнѣвомъ на Болгарію въ лѣто христово 1522. Селмѣ
 „самъ разори Оракию отъ Андрианъ-градъ до Сръдець града, а единъ
 „Каймаканъ мѣрза Татарскій со съ 46 тысящами войска татарска по
 „край Дунаю и стара планина вса раскипаша отъ Чернаго моря до
 „Видинъ, а въ Македонію посла своего визиря со съ 33 тысящю
 „войска, нахъ отъ Драма даже до Босна, все потѣрунахъ, Доспатъ
 „планина тогда истѣрунахъ, Еспину, Крупникъ, Коуени вси тогда ис-
 „тѣрунахъ... Тогда и терновскаа патріаршіа огнемъ сожгоша и па-
 „тріарха мѣхемъ заклаша...”

Слѣдъ разсказѣтъ за второто раскипванье българското
 царство слѣдва разсужденіе върхъ грѣцката ненависть къмъ
 Българетѣ. „Греци“, четемъ тамъ, „скрити хотятъ негли свое-
 „го ходатая, болгарскаго благодѣтеля, діаволу друга, втораго
 „Іуду, новаго Арія; погибель бѣ колика множества христіан-
 „скаго народа потурченнаго, тако лгутъ, глаголюще, брешуще
 „пишутъ, аки бы сѣи народы харача ради потурчилися; Дос-
 „патская планина, Еспину, Крупникъ, Кочени, Ерцеговины,
 „Арбанасы, Босанцы. Но нѣсть тако“.

Слѣдъ този членъ слѣдва други единъ, който такожде е
 съставенъ отъ прѣправачѣтъ, зашто то не се намира въ спи-
 санието на отца Паисія. Този членъ съдържа въ себе из-
 бройванъето българскитъ градове и е любопитенъ отъ много
 страни, — привождаме го цѣль.

„Болгарская земля на чѣтыры части са раздѣлява. Пер-
 „вая часть Мисинія или (Мизія?), и колко градове има у Бол-
 „гаріи: Белиградчикъ, Неготинъ, Фетисла, Берковица, Кутло-
 „вица, Видинъ, Враца, Уряово, Лома, Ловичъ, Никополь, Сев-
 „люво, Плевенъ, Свѣщовъ, Столній градъ Терново, Руссы,
 „Арбанасъ, Родостоль, Селитра, Ряово, Разградъ, Мачинъ,
 „Джумая, Шумень, Козла, Кесаково, Пазаржикъ, Преслава,
 „Баба, Тулча, Каварна, Варна, Козложа. Тыя градове вси въ
 „задгорія, между стара планина и Дуная отъ Черно море до
 „Ветисла ѿ (33) градовы болгарскы“.

„Часть вторая, у Θракіи колко градовы има болгарскы: „Созово, Бабайскы, Сара, Нона, Адрианъ, Бургасъ, Айло, Ме- „севрия, Айтось, Палчикъ, Мало-Терново, Карнбатъ, Жеравна, „Узунжово, Аскюю, Чирнанъ, Захра, то е Велта, Загора; „Янболъ, Сливенъ, Котелъ, Казанлакъ, Карлово, Етрополы, „Филибе, Стена, Пазарджикъ, Самоковъ, Ихтиманъ, Златица, „Пещера, Софія, Радоміръ, Дупница, Жумая, Кюстандилъ, „Баня, Брезникъ, Транъ, Пиротъ, Враня, Лесковицъ, Нишъ, „Круша. Тыя са градовы вси у Θракіи между стара планена „и Трача планена отъ Черно море и отъ Адрианову до Нишъ „иѣ (43) градовы болгарскы“.

„Часть третья, Макидонія, колико градовы има болгарскы: „Новай, Козястна, Скеча, Гюмюрджина, Смилянъ, Захна, М. „Просечена, Драма, Филипусъ, Невроконъ, Меомія, Баня, Ме- „леникъ, Сера, Димирисаръ, Жумая, Дохрянъ, Петричъ, Ра- „довишъ, Вийница, Срумница, Щипъ, Когани, Паланка, Кра- „тово, Коматово, Тиквишъ, Велясь, Оелерисъ, Скопъ, Балжа, „Водинъ, Новградъ, Негошъ, Катраница, Вардаръ, Трищина. „Тія са градовы вси у Македонія между планина Деспота и „между Греція мѣ (37) градовы болгарскы“.

„Часть четвертая, колико градовы има болгарскы у Дар- „даніи: Охритъ старая столица Болгаромъ, Бытола, Прилишъ, „Новипазаръ, Діаково, Елбасанъ, Призрянъ, Тетово, Калканда, „Шкодра, Рѣка, Дебра, Ужеца, Горна рѣка, Долна Дебра, „Скендеръ, Крушовица, Корабъ, Ново село, Блясово, Беръ, „иѣ (31) градовы. Тіи са градовы вси въ Дарданію, крайна „Венеціаномъ. То е западная страна болгаромъ, Θракія вос- „точная страна болгаромъ, Македонія южная страна болгаромъ, „Загоріе съверна страна болгаромъ. Конецъ“.

Този членъ е особно важень чрѣзь това, гдѣто показва до колко е било дълбоко народното съзнание на съчинителятъ; отъ него ние ясно гледаме, че той си е прѣдставлялъ народътъ ни въ всичката му цѣлокупность. — Слѣдъ този членъ въ Геровтъ рѣкописъ идѣтъ други два кратки члена, които Г. Ламански привожда цѣли, тѣ сѣ: *Кратка исторія заради болгарскія родъ и Возбужденіе болгарскому народу къ добродѣтели*. Тѣзи два члена, както се види по езикътъ имъ и по съдержанието имъ сѣ съчинени отъ друго нѣкое лице, което, види се, е живѣло нѣколко време по-послѣ отъ прѣ-

правачтъ Паисиевъ. Ето до колко можемъ за сега да запознаемъ читателитъ съ Геровий прѣправачъ, или, пò-добрь да кажемъ, ученикъ Паисиевъ, на който името, по злоштастию, не се знае. Кога е извършилъ той трудътъ си? И това не се знае за вѣрно; можемъ да кажемъ само, че не пò-късно отъ 1797 г. Ето на какво основание: въ последнята му статия, както видѣхме, той говори, че отъ къмъ западъ българската земля е достигала до Венецианскитъ владѣния: *Ти са градови вси въ Дарданию, краина Венеціаномъ*. Отъ това се види, че той е писалъ, когато Далмация се е намирала въ власта на Венеция, а знае се, че последнята загуби тѣзи си владѣния, та и сама падна въ 1797 години. По всичко се види, че около конецътъ на минжлий вѣкъ е живѣлъ и писалъ наший прѣправачъ. — Освѣнъ двѣтъ статии: *о времени втораго разоренія Болгаріи* и *За българскитъ градове*, които той цѣли е притурилъ къмъ трудътъ на отца Паисия, другитъ му притурки, до колко може да се сѣди отъ изводитъ на Г. Ламанскаго, не сѣ тѣй много; сѣштото може да се каже и за измѣненіята, а такожде и за съкраштеніята му. — Но ние знаемъ друго едно прѣработване Паисиевата история, което заслужва оште пò-гольмо внимание. За жалость обаче ние за сега можемъ да кажемъ за него токо твърдъ на кратко. —

Г. Гилфердингъ прѣди двѣ-три години е пѣтувалъ по Македония, отгдѣто е изнелъ до два товара рѣкописи. Между тѣхъ се намиратъ и два български лѣтописи, както ги нарича той. Отъ единътъ, който билъ писанъ въ конецътъ на минжлий вѣкъ, той обнародва единъ кратъкъ изводъ, въ който се съдържатъ нѣколко свидѣтелства за крштеніето на Българетъ и за сев. Кирилла и Методия.¹⁾ Г. Ламанскій, който е видвалъ този лѣтописъ, нарича го „спискомъ той же болгарской лѣтописи“, т. е. единъ прѣписъ отъ сѣштото списание, което се намѣрва въ Геровий рѣкописъ. Че тѣй нареченний лѣтописъ на Г. Гилфердинга има тѣсно отношение къмъ Геровий, то е явно отъ тонътъ му, отъ времето когато е писанъ (конецътъ на 18-тии вѣкъ), и особно отъ това, че въ напечатанный отъ Г. Гилфердинга, макаръ и кратъкъ, из-

1) Въ Голосъ 1869 Марта 10. Прѣпечататъ е и въ *Oslavení tisícileté památky sv. Cyrilla, v Praze 1869.* — Виж. и Исторически прѣгледъ на Б. църква 184.

водъ ние срѣштаме такива думи и изречения, каквито цѣлокупно се намѣрватъ и въ Геровий рѣкописъ. Тѣй, като говори за изнамѣрванието на словенскитѣ писмена, Гилфердинговѣтъ лѣтописъ между друго говори: „И призва его (Кирил-ла) Михаилъ Кесаръ и совѣтова его да поидетъ въ Болгарію и да изведетъ по болгарскому ѣзыку писаніе. Онъ же рече ему: како могу азъ извести писаніе на болгарскаго ѣзыка? другіи философе, бившіи прежде мене трудишася 200 годъ и ничто успѣша“. Читателитѣ помнѣтъ, че сжштитѣ изречения, токо речи отъ слово до слово, ние намѣрихме и въ Геровий рѣкописъ. — Но че отношението на тѣзи два рѣкописа е до толкова близко, както утвърждава Г. Ламански, като ги нарича два разни прѣписа „одной и тойже лѣтописи“, съ това нѣшто ние не можемъ да се съгласимъ: освѣнь гореприведенитѣ редове, всичката друга часть на Гилфердинговѣтъ изводъ не се посрѣшта съ Геровий рѣкописъ. Това ни дава пълно право да мислимъ, че този Гилфердинговъ лѣтописъ е друго едно прѣработване отъ Паисиевата история. Колкото малко и да ни е познатъ трудътъ на този други ученикъ Паисиевъ (както споменѣхме пд-горе, ние до сега знаемъ токо единъ твърдъ краткъ изводъ отъ него), всѣ пакъ може да се мисли, че той отъ много страни трѣбва да е пд-високъ отъ трудътъ на първий. Ясно е, че той е ималъ въ рѣцѣ си доста много исторически извори, отъ които не се е ползвалъ токо тѣй, безъ всяка критика. — Тѣй на примѣръ: Отецъ Паисій введенъ въ заблуждение отъ Мавроурбини, говори, че Методій кръстилъ Българскій царь „Мортагонъ или Михаилъ, а не Богорисъ, како Баронии пишеть“. Сжштото повтаря и съставителятъ на Геровий рѣкописъ, но Гилфердинговий исправя тази грѣшка и казва, че Методій кръстилъ Бориса, който при кръштението си получилъ име Михаилъ. — Въобщте отъ изложението на последний се види, че той е ималъ въ рѣцѣтъ си или български жития на Кирилла и Методия, или пакъ нѣкое старо сказаніе за кръштението на Българетъ, и по тѣзи народни паметници можилъ е да изложи този прѣдмѣтъ пд-пълно и пд-правилно, нежели Паисій и първий му ученикъ, съставителятъ на Геровий лѣтописъ. Последний, види се, отъ твърдъ распалено родолюбие по нѣкога и произволно е прѣначавалъ

имена и фактове. — Обилието отъ извори и добросовѣстното отъ тѣхъ ползovanje на Гилфердинговий лѣтописецъ се види и отъ слѣдующето. За Кирилла и Методия, той разказва, че били дѣца на дарданскій воевода Леона, който билъ „отъ Грековъ“ отраснали при бапшта си въ „Дардания или Вардария“, която „есть земля болгарская недалеко Солунъ“, и чрѣзъ това могли да научатъ българскій езикъ, „пребывающе всегда съ болгарами, знаху языка болгарскаго“. Но слѣдъ това той привождатъ и друго едно мнѣние за родѣтъ на свв. Кирилъ и Методій: „святій Евѡиміи патріархъ Терновскій именно рода болгарскаго быти глаголетъ. Глаголитъ сѣице: Благословенъ Богъ, хотяи всѣмъ челоувѣкомъ спастися „и въ разумъ истинный пріити, и яко не остави насъ до „конца въ тмѣ невѣдѣнія, но посѣти насъ и воздвиже отъ „рода нашего таковаго учителя, иже просвѣти ѧзыкъ нашъ, „во еже ходити намъ въ свѣтъ заповѣдей божіихъ“. — Други примѣръ: Като излага извѣстний си разказъ за покрѣствањето на Бориса, той привождатъ и друго едно мнѣние за този прѣдмѣтъ: „Глаголетъ Евѡимій патріархъ Терновскій: по „возвращеніи отъ Арменіи (гдѣто Борисъ ходилъ ужъ да се бие противъ Сарациновъ и отметника Оумы) Борисъ царъ „Болгарскій пріѧ святое крещеніе: самъ Михаилъ кесарь (на когото Борисъ ужъ ходилъ на помошть) воспреемникъ ему „бысть, и даде ему имя Михаилъ, именемъ своимъ, и 53 ты„сящъ войска его крестися, тамо сущи и Кирилъ философъ“. Види се, слѣдователно, че Гилфердинговий лѣтописецъ освѣтъ другитъ си извори, за покрѣштанѣето на Българетъ, ималъ е опште едно свидѣтелство отъ патриархѣтъ Евтимія, което свидѣтелство, макаръ той и да не приема за истинно, но все го счита доста важно и го привождатъ. Ние почитаме свидѣтелството на Евтимія, ако и не совсѣмъ вѣрно, но въ литературно-историческо отношение твѣрдъ важно и позволяваме си да се позапремъ на него. — Въ рѣкописѣтъ на Гилфердинга гдѣто се привождатъ това извѣстие, отъ страната срещу думитъ: *глаголетъ Ев. патр. Терн.* е написано: *Лѣтописъ Терновскій*. Не се знае да ли тѣй се е наричало списанието на Евтимія, отъ гдѣто е вземено това извѣстие, или Лѣтописъ Терновскій е съставенъ отъ друго нѣкое лице, което е почърпнало и внело въ лѣтописѣтъ си това извѣстие

отъ нѣкое списание Евтимиево. Може пакъ Лѣтопись Терновскій да е притурено въ Гилфердинговъ рѣкописъ исполъ, отъ нѣкой четець, като неправилно пояснение (гlossa) за патриархъ Евтимій. — Както и да е, това извѣстие свидѣтелствова за едно намъ сега неизвѣстно списание отъ патриархъ Евтимій, зашото въ извѣстнитъ ни негови списания такова извѣстие не се намира. — И това не е едничко показание за загубенъ трудъ на славний ни патриархъ. Неговътъ братовчедъ, Григорій Цамвлакъ, ни казва, че той се занимавалъ съ исправлението на църковнитъ книги; Константинъ Костенскій казва, че той написалъ нѣкакво списание, като грамматика. Гдѣ сѣж сега тѣзи драгоценни трудове? Да ли сѣж загинжли безвозвратно, или сегашното българско поколение ште да ги издири? — Върштамъ се къмъ прѣкъснатий разсказъ и повтарямъ, че по обилието на народнитъ паметници, които е ималъ въ рѣцѣтъ си съставителятъ на Гилфердинговъ лѣтопись, неговътъ трудъ е особно любопитенъ и обнародванието му, слѣдователно, ште открие нѣкои нови фактове и предания за нашата история. — Отъ статията на Г. Ламанскаго ние се научаваме, че у Г. Гилфердинга освѣнъ този паметникъ намиралъ се и други единъ такъвъ, който Г. Ламански нарича такожде „списокъ тойже болгарской лѣтописи“. Да ли наистина е *списокъ*, и да ли и въ него не се заключава нѣкое особно прѣправяне на Паисиевата история? Г. Ламански въ сѣштата си статия пише, че прѣдалъ своята копия отъ Геровътъ рѣкописъ Г-ну Гилфердингу „длѣ сличенія съ двумя имѣющимися у него списками той же „болгарской лѣтописи“. Това ни дава да се надѣваме, че Г. Гилфердингъ скоро ште да ни зарадва съ обнародвание изслѣдваніята си върхъ този прѣдмѣтъ, между които ние се надѣваме да найдемъ отговоръ и на тѣзи въпроси.

Освѣнъ тѣзи прѣправаче и допълняче на Паисиевата история нѣма съмнѣние, че е имало и други, пѣ-нови, които сѣж работили въ пѣ-новитъ времена. Къмъ тѣхъ ние относимъ и извѣстний Царственникъ, който е издаденъ въ Будинъ въ лѣто 1844 г. отъ Христати Павловича. За жалость, ние нѣмаме сега при себе тази книга за да докажемъ това фактически, но до колкото помнимъ съдържанието на този царственникъ, мислимъ, че не се лѣжемъ, ако кажемъ, че той е

внукъ или правнукъ на благословенний трудъ на отца Паисия.

Нѣка да кажемъ опште, че, освѣнъ тѣзи пространни списания, отецъ Паисиевий трудъ е далъ поводъ да се явѣтъ въ новобългарската рѣкописна писменность и други, пѣ-малки трудове: нѣкои четци въодушевени отъ неговата история или отъ трудоветъ на неговитѣ ученици вземали сѣ се за перо и сѣ съчинявали или съкратени български истории или малки нѣкои исторически списания всѣ съ такава родолюбива цѣль, или пакъ разни възбуждения болгарскому народу. Такива сѣ на пр. онѣзи двѣ статии, които се намиратъ въ конецътъ на Геровътъ рѣкописъ.

Всичко това показва, какво голѣмо значение е ималъ отецъ Паисий въ духовний животъ на народътъ ни. Благословенното негово слово не е остало мъртво: то скоро се е разнесло по българскитѣ сѣрдца, овихъ согрѣвая животворною теплотою, овихъ побуждая и подвигая на проповѣдь народнаго паки-бытія. Това благодатно слово е извадило цѣло поколение ученици, които сѣ продължавали начатото отъ учителя дѣло, и подобно нему чрѣзъ въскръшение българската старина сѣ се старали да извадатъ народътъ си отъ самоуничижението, до което го сѣ докарали враговетъ му, а заедно съ това да го приведѣтъ въ съзнание и възродѣтъ къмъ новъ исторически животъ. Средството, за което сѣ се уловили тѣзи благовѣсници е било върно, а словото имъ е имало магическа сила на читателитѣ. „И вие потрудѣтеся, братна, та похитети исторію сію да ви бѣди на ползу, Болгаромъ похваля и на пакость Грекомъ . . . както видѣхме, петина четци на Априловътъ рѣкописъ сѣ повторили тѣзи прости но многозначушти думи. Въ тѣхъ сѣ се изляли сѣрдца дѣлбоко расклатени отъ едно совсѣмъ ново за тѣхъ и необикновенно четиво. — На Геровътъ рѣкописъ такожде се срѣштитъ нѣколко записи отъ четци. Единъ отъ нихъ казва: *„Лѣтописъ Болгарскимъ заради болгарскимъ народи, който чите, съ вниманіе да чите, да познай, какво са имали Болгарите царство.* —

Ние сме обикнѣле да броимъ възражданѣето на народътъ си отъ началото на наший вѣкъ и туряме на чело Априлова съ Неофита, Венелина и пр. Да, голѣми сѣ заслугитѣ на тѣзи благодѣтели народу ни. Но да ли не ште да е пѣ-право

да отнесемъ възражданъето си на 60—70 години по-рано и да туримъ на чело отца Паисия?

М. ДРИНОВЪ.

1871 г., Марта 10.

ЗА УЧИЛИШТАТА.

(Продължение).*)

Такъвъ ударъ штѣтъ да бѣждѣтъ за насъ и желѣзните пѣтишта, ако дочекаме да се направѣтъ. Желѣзенъ пѣтъ е скѣпо нѣчто, милионе трѣбватъ да се направи. Ама, отка се направи, каква полза ште той да привесе намъ, като не ште да имаме какво да возимъ по него? На иноземцитѣ ште да стане по-лесно да си вкарватъ стокитѣ и да ги продаватъ по каквато штѣтъ цѣна, и ние трѣбва да купуваме, че не можемъ безъ тѣхнитѣ стоки, а сами не сме вредни да изработимъ ничто, па и да можемъ да изработимъ нѣчто дебело, то, поради дебелината на нашето искусство, излази по-скѣпо отъ колкото чини докараната отвънъ стока. Иноземцитѣ штѣтъ да ни държѣтъ въ рѣцѣ, както държѣтъ дивитѣ въ Америка и Австралия, а ние, за да можемъ да привлѣчемъ стока цѣнна у насъ, трѣба да имаме и своя стока да мѣнимъ за чуждата. А гдѣ сѣ нашитѣ стоки и земни рожби? Тия и други мисли ни доходѣтъ на умъ съкога, кога погледнемъ отъ една стѣрна нашето неумѣне и невѣжество, а отъ друга — силата и разумѣтъ на ония нации, что сѣ около насъ.¹⁾

*) Виж. Кн. III, стр. 3—17.

1) Сега на скоро падна ни въ рѣка сочинението на г. В. Ламанскаго „Объ историческомъ изученіи греко-славянскаго міра“, въ което намѣрихме вѣрпки свидѣтелства на това, что написахме за иноземцитѣ, че точтѣ зѣби на нашата гора, за оплакване земя. Отъ многото избираме малко за читателѣтъ да видѣтъ и да се увѣрѣтъ. Нѣмцитѣ сѣ единъ такъвъ народъ, дѣто много мислѣтъ за себе си и бленуватъ за своето високо призвание на земята. „Нѣмцитѣ трѣбва да населѣтъ дунавскитѣ земи“, пише авторѣтъ. „Тѣ мислѣтъ, че имъ е предречено да владѣятъ устието на Дунава, да заселяватъ България“. Въ подкрѣпяване на това той приводи много примѣре, между които ние избираме по-главнитѣ. „Австрийскитѣ нѣмци сѣ сѣме, на което е речено да оплодотвори изново юговостокѣтъ на Европа. Широкитѣ равнини на долний Дунавъ, отъ исхода на тая рѣка отъ ерцхерцогството до устието ѣ рѣчи, сичката оная земя, която се шѣри между Карпатъ и Балканѣтъ,

Училищата на днешно време е спасението на човечитѣ. Тѣ штѣтъ да научѣтъ на домоводство и штѣтъ да вразумѣватъ нашитѣ люде за такива работи.

Духовна семинария, въ рилскій манастиръ или въ Солунъ или гдѣто се найде за по-добро, въ която да се учѣтъ момчета, дѣто изберѣтъ духовний чинъ. Тая семинария ште да ни даде народни просвѣтени пастире, хранители и съятеле на словото Божие между народа, хранители на добритѣ прави и християнски дѣла въ отечеството ни. Най-добритѣ ученици отъ семинарията штѣтъ да се избиратъ и праштатъ

между Адриатийското и Черното море, която населяватъ словѣнски и маджарски племена, лѣниви и безъ желанія прозябающѣ, като добитѣкъ, тая земя е отворена на дѣятелний духъ (Unternehmungsgesiste) на 7 милиона нѣмци". (Die Deutsche Frage von Fr. von Thielau. Стр. 32. Berlin, 1860). „Миссията на нѣмскій елементъ трѣбва Австрия да носи колкото може по-далече на Востокъ и да свърже Востокътъ съ Европа; неи се е паднѣло на дѣлъ наслѣдството на кръстоносната борба. Богато и неисчерпаемо поле лежи предъ Австрия и кани я да се земе за тежка работа. Германия ште вѣрно да ѝ помага". (Das Europäische Gleichgewicht der Zukunft. Ein hist.-politisch. Versuch. Berlin, 1859. Стр. 35). „Дунавъ, тая велика нѣмска рѣка (dieser grösste Deutsche Strom), показва и посоката, по която Австрия и Германия, за да се възвисѣтъ политически, трѣбва да дирѣтъ общи интересе и плодотворно единство въ силитѣ си"... (Ideen zur Einig. u. Einh. Deutschlands. Berlin, 1860. Стр. 11). „Англия до сега най-искусно се е ползвала отъ своитѣ колонисте.... А нашитѣ преселци въ Русия, Америка и пр. совсѣмъ гинѣтъ за отечеството ни... Инакъ би трѣгнѣла работата, ако пороятъ на нѣмскитѣ преселенци, потечѣше на примѣръ въ плодороднитѣ, но рѣдко населени, части на Угрия, които за напрѣдъ, така е Богу угодно, трѣбва да станѣтъ наслѣдие на Германия (welche künftig, so Gott es will, das Erbe Deutschlands bilden sollen). Тука чрезъ колонизация може да изникне нова Германия, която по голѣмината, по населението и богатството си могла би да надмине старата и да бѣде крѣпка зашита отъ Руситѣ и Поляцитѣ". (W. Roscher. System d. Volkswirthschaft. 3 Auflage. Stuttgart u. Augsburg. 1858, I, 534). „Отъ тия нѣмски преселенци, които сѣка година отъ 100 до 150 хил. оставатъ Германия, 50 хил. Нѣмци можѣха най-добрѣ да се заселѣтъ на Востокъ, въ Молдавия, Влашко и България. Така дѣто въ изходѣтъ на нинѣшното столѣтие България би имала нѣмско население нѣколко стотини хилѣди души, тѣсно свързани съ Германия. България е воистина нѣмска колония, и ако ѝ е рѣчено да падне въ ръцѣтъ на западнитѣ народе, то трѣбва на Нѣмцитѣ да се падне. Британцитѣ си иматъ Америка и Австралия, тѣ штѣтъ само капиталъ да дадѣтъ за българскитѣ желѣзни пѣтишта и портове. Франция има сѣв. Африка и не може да заселява дунавскитѣ земи. Отъ Романцитѣ само Италианцитѣ могѣтъ да се борѣтъ съ Нѣмцитѣ за тия земи". (Unsere Zeit, vierzehntes Heft. Leipzig, 1858. Стр. 116—117).

Мислимъ, че е лишно да добавяме свои думи при тия краснорѣчиви свидѣтелства, какъ мислѣтъ Нѣмцитѣ да ни глѣтнѣтъ.

въ рускитѣ духовни академии за по-високо духовно образование, та после да могатъ да послужатъ на народа ни. Отъ тяхъ ще народятъ да избира свои първосвещенници, а семинарията духовни наставници. На тяхъ имаме надѣжда, че ще да изучатъ добръ свещенното писание, елинскитѣ и словѣнски езици и ще да положатъ основа на духовното ни просвѣщение. Ще да преведатъ писанието на матерниятъ ни езикъ, да могатъ Българетъ да четатъ и да разбиратъ писанието и да черпатъ отъ него духовна храна за себе си. Сичкитѣ нации преведохъ библията на езикитѣ си, и дадохъ тая книга въ ръцетѣ на народа, и тя лѣгнѣ като темелъ за езикътъ на народа и на литературата. Така направихъ Нѣмцитѣ, така Поляцитѣ и други: библията е у тяхъ въ едно време съкровище на словото божие и на езика. А ние самѣ нерадиви, допуснахме да преводатъ библията на езика ни иновѣрнитѣ мисионере, които не знайтъ духътъ на езика ни, та осакатихъ и езикътъ и словото божие въ тия свои преводи; та те е гнусъ да земешъ въ ръцѣ такъвъ единъ преводъ, а нѣ ли да възлюбишъ божията мудрость, която се въ тяхъ проповѣда. *Така се прави сичко въ едно стадо, дѣто нѣма достойна пастиря.* Други пакъ неучени попове, непросвѣтени духомъ, ненапоени *чистотою слова божія*, дързнѣхъ да ввождатъ въ черквитѣ тия гнусни книги, ужъ български, и изъ сѣ сила залѣгатъ да загубятъ древно-то българско слово, което ни е прѣдадено свято отъ первоучителетъ *Кирила и Методия* и което толкова вѣкове е съгрѣвало сърдцата и хранило душитѣ на наши прѣдци и бапти. *Така се работи въ единъ народъ, който е забравилъ исторіята си и преданията си.* Тия и други наши безчинства и неурѣдби черковни ще да се искоренятъ, и черковата ни ще да получи своето благолѣние, кога жезълътъ черковенъ се прѣдаде въ вѣшти духовни ръцѣ. Това чакаме, като манна небесна, отъ една добръ наредена духовна семинария. Това е ползата на гореченитѣ училишта.

III. Какъ да се устроиѣтъ тия срѣдни училишта.

Въпросътъ какъ да се устроиѣтъ училиштата, ще да рече, *кой да се земе за тая работа и отгдѣ да се найдѣтъ средства за тяхното основание.*

Устроението на нашитѣ училишта не е работа на единъ човѣкъ, а е работа на цѣла община, на цѣлъ градъ, на цѣлъ народъ. Съки Българинъ трѣбва да вложи въ това богоугодно дѣло своята парà и трудъ. Сичкото общество ште да се ползува отъ училиштата; сичкото общество трѣба да земе на рамо и бремето на устроението имъ. За единъ и двоича човѣци това общонародно бreme е тежко, а за сичкий народъ е леко. Работата е да се расподѣли трудътъ така, дѣто съки да свърши, чтото може и чтото му иде бтрѣжки. Люде, дѣто проумѣватъ, штѣтъ да дадѣтъ совѣтъ; дѣто иматъ, штѣтъ да дадѣтъ средства; дѣто нѣматъ, штѣтъ да положѣтъ трудъ.

И така мислимъ, че трѣбва да се избере комисия въ който градъ е най-пригодно; нѣка бжде да речемъ, въ Пловдивъ. Тая комисия да получи пълномощие отъ правителството да устрои срьдни училишта за народно просвѣщение и да се нарече: *попечително дружество за българското просвѣщение*. Главното ѝ дѣло ште да е основанието и устроението на срьднитѣ училишта, но тя ште да земе подъ свое попечение и другитѣ училишта. Така нареченото дружество ште да си напише уставъ, какъ да дѣйствува, ште да си избере председател и секретаръ и ште да има редовни събрания, въ които да размишлява и говори за какъ да се веде училишното дѣло. Това дружество трѣбва да има членове както отъ мѣрски и духовни лица, така и отъ учени, които разбиратъ добръ училишнитѣ дѣла. Работата му не е за година, не е за двѣ, а е за много години, догдѣ се турѣтъ на редъ въ отечеството ни училиштата. А може тò и да си остане постоянно. Първо дѣло на това дружество е да найде средства да се изградѣтъ здания. Второ — да найде учители достойни, които да напишѣтъ програми за училиштата, учебни книги за дѣцата и да введѣтъ прѣдаването. Третьо — да найде средства да се обдържатъ училиштата на вѣчни времена. То ште да рѣши въ кои мѣста какви училишта си иматъ мѣстото; за това то трѣбва да има членове, които да разбиратъ нуждитѣ на мѣстата добръ. Трѣбва да направи смѣтка, колко ште да чини изграждането на училишнитѣ домове и обдържането имъ, откакъ се введе учението. За третѣ срьдни училишта ште да потрѣба 450 хилѣди гроша, да

се изградятъ, а съка година трѣбва да се харчи на тяхъ не по-малко отъ 750 хиляди гроша, а може и по-вече. Първата сума ще да се събере отъ доброволни дарове, която ще да се призоватъ Българетъ да внесатъ въ дружеството. Тия внесени дарове, както и пълнъ хесапъ катагодишенъ за своитъ дѣйствия, трѣбва да печата дружеството и да ги огласява на всенародно знание, та да му сж работитъ на видѣло, и да знае съки, какъ му иде дарътъ.

До тука сѣ добръ върви, но читателятъ се смѣе и мисли: „трѣбва да е простъ тоя Българинъ, дѣто пише за школата. Че стига ли ти умътъ, а брате, казва читателятъ, че Българинътъ така лесно дава за общи дѣла? Ти ги не знаешъ нашитъ Българе, какви сж. Зачто да ходимъ далече? Земи народната черкова въ Цариградъ. Изградихме ли ѝ? Знаемъ ли дѣка ѝ е темелътъ? Земи вѣстници, книги; много ли даватъ за тяхъ Българетъ пари? Такива сж нашитъ общи български работи. Да даде, нѣма; а ако има, не дава. Па и да иска да даде, въ чии върни ръцѣ да дава?“

Ако бѣше това истина, трѣбаше да туримъ тука точка и да оставимъ перото за друго по-добро време и да си не губимъ думитъ по вѣтъръ. Но ние имаме крѣпка вѣра, че Българетъ сж жѣдни за просвѣщение, имаме непоколебима надѣжда, че ще да принесатъ не малки жертви, да се насади и отрастѣ училието въ отечеството ни. Тая вѣра и надѣжда ни ръководи и съгрѣва, тя ни насърдава да кажемъ, чтото ни е знайно за устроението на училиштата.

Който има очи, той види по многото дописки, съ които биватъ прѣпълнени сичкитъ наши газети, че народътъ се е прѣдалъ на училиштата и сичката му духовна енергия е потѣнала въ тяхъ. Трѣбва тая енергия да се разноси съ редъ, трѣбва да си начертимъ планъ, по който да дѣйствуваме, да положимъ цѣли, бразди и пѣтеки, та да може нѣчто да излезе отъ труда ни. Ние знаемъ, че народътъ харчи не малко пари за училишта. И забѣлѣжи, читателю! харчи, макаръ и да получава малко полза. Дѣцата ни, както казахме, не могатъ и да пишатъ людски въ нѣкои училишта. Въ малки и сиромашки общини харчатъ отъ 10 до 20 хиляди, Пловдивъ за новозаграденото училище харчи отъ 60 до 80 хил. гр., Желѣзникъ не по-малко. Това сж фактове. Народътъ

позна, че учение му трѣбва, и жѣденъ е за него, и дава не малко пари: но за паритѣ му не даватъ онова учение, което му трѣбва и жаждата му му не утоляватъ. „*За вѣстници*“, каже, „*не дава, за книги не дава*“. А ние казваме: „*добър прави, че не дава, добър прави, че пѣстѣ парата*“. Даването и то си има редъ. Много ли сѣ у насъ добри вѣстници, много ли сѣ добри книги? А ние и това видѣхме съ каква жѣдностъ се купуватъ и четѣтъ добритѣ книги. Нашитѣ писаче пишѣтъ нѣ за народна полза, нѣ да сѣѣтъ просвѣштението; а пишѣтъ, че имъ се пише, че могатъ да сочиняватъ. Та се исполѣнихъ дигенетѣ съ безполезни, за изгаряне, книги; а писачетѣ се сѣ оплакватъ, че Българетѣ не даватъ пари. Нѣка видѣтъ Българетѣ добри училишта, нѣка вкусѣтъ отъ плодѣтъ имъ, нѣка видѣтъ книги, а не изметъ: па штемъ тогава да си поприкажемъ другояче.

Така дружеството трѣба да призове Българетѣ, да държѣтъ за училиштата, кой колкото може. Мнозина штѣтъ да се найдѣтъ да подарѣтъ мюлкове, да отдѣлѣтъ отъ имота си въ завѣштания, както правѣтъ това въ Англия, дѣто срднитѣ училишта (public schools) отъ такива подарени имоте иматъ голѣми капитале и нѣматъ нужда за нова помощъ; така е и въ Америка. Въ други царства правителствата отдѣляватъ на училиштата голѣми сумми. Въ Руссия правителството харчи 21 милионъ рубли въ годината за образованието, но пакъ прѣднитѣ хора находѣтъ, че тая сумма е малка, не стига. Намъ за сичкитѣ български училишта ни трѣбватъ не пѣ-малко отъ единъ и половина милионъ грошове сѣка година, на днешно време. Нѣка една частъ отъ тая сумма се покрива отъ прихода на имотетѣ, които сѣ време училиштата штѣтъ да добиѣтъ, но отгдѣ да земемъ другата частъ?

Въ тия работи трѣбва да се споразумѣемъ. Ние, Българетѣ, сме воистина много сиромаси, нашата бѣдность край нѣма; и при сичката си бѣдность, който рече, че ние не даваме, той лѣже и хули. Ни единъ народъ не дава толкова, колкото ние даваме, отъ нѣмането си. *Ни на единъ народъ се не врѣшта толкова малко отъ даванетоъ му, колкото намъ...*

Онова, избрано отъ народна воля, дружество трѣбва да се обърне съ просба до високото наше правителство, да ни

даде воля, да си направимъ училишта, каквито подобае да има доброустроено царство, въ което народътъ върви по пътя на преуспѣянието. Насъ ни увѣряватъ, че нашето правителство е либерално и прогресивно, увѣряватъ ни, че то еднакво се грижи за доброто на поданниците си, безъ да гледа на различието на народности и вѣри. И ние, безъ да слушаме клеветниците на султанското правителство, вѣрваме, че хатишерифетъ и хатихумаюнетъ, които съкрушихъ преградата, что отдѣляваше правовѣрните отъ невѣрните, мусулманетъ отъ раята, не сж само исписани хартии за ослѣпяване на Европата, а сж фактъ, който характеризова прогресътъ на правителството отъ времето на просвѣщенный султанъ Селимъ III и Махмуда — до нинѣ. Мусулмане и раи, царствующите племе и робе — нѣма веке; има само вѣрни нации и поданници на великий царь-султанъ. Свобода во вѣрата, самосудилишта, свобода на печата, свобода въ учението и развиването на сѣка нация — това гони, мислимъ, днешното наше правителство, както показватъ много фактове. Кога е така, то и ние трѣба да спосѣшествуваме на нашето правителство въ благитъ му начала, зачтото самò, неподкрѣпено отъ народа, то не може достигна ни една блага мѣра, да ѣж доведе до край. И за просвѣщението правителството дири средства да го водвори въ царството на здрави начала. Но въ тия си трудове то има на видъ само Мусулманетъ, както свидѣтельствуватъ новитъ училишта. Можемъ ли ние да се оплакваме, че насъ ни оставя въ немарене, оставя ни въ невѣжество? Не можемъ и нѣмаме право. Не можемъ, зачтото до сега никой отъ насъ не дързнъ да искаже чистосърдечно и открито нуждитъ на нашата честна нация предъ високото правителство. А отгдѣ можтъ да знаѣтъ държавнитъ сановници за нашитъ нужди? Не отъ насъ ли? А намъ е позволено отъ либералното наше правителство да си исказваме нуждитъ. До сега чтото просихме законно, даде ни се. *Законно искане царството допушта.*

Рѣчта ни е тая. Дружеството трѣбва да прѣдстави предъ очи на високото правителство, че и вѣрата, и езикътъ заграждатъ ни пътъ къмъ царскитъ училишта и народътъ има нужда отъ народни училишта, въ които, разумѣва се, и главний езикъ на държавата, турскій, ште да захване подобаю-

штето му място. Дружеството ще да проси отъ високото правителство субсидии за нашитѣ училишта. *Няка бжде правителството милостиво да отдели въ бюджетътъ държавенъ частъ за обдържане и на нашитѣ училишта.* Чтото похарчи правителството за просвѣщението на поданниците си, то ще да му се върне сторицею: това е аксиома, която мислимъ да познаватъ добръ държавнитѣ хора. Лѣкъ на сиромашта, отъ която теглятъ сичкитѣ поданници на Негово Величество Султана, сж добритѣ училишта. *Коемо правителство разбира тая истина, както напримѣръ разбира Прусия, разбира Америка, на това правителство поданниците благоденствуватъ; а които поданници благоденствуватъ, тѣ биватъ най-мирни и върни хранители и защитници на царството.*

Не е възможно да не ни приеме просвѣщеното правителство просбата. Само едно нѣчто може то да поиска отъ насъ, ще да поиска да има *контроль* надъ нашитѣ училишта. Но контролятъ не е таково страшно нѣчто, както може нѣкой да мисли. Контролятъ е естествено нѣчто: правителството дава помощъ на училиштата, ergo то има право да гледа внимателно за онай ли цѣль се харчи тая помощъ, за която се дава. Така е насждѣ. Контролятъ може да употреби на зло власта си надъ училиштата, най-паче ако е непросвѣщенъ и не разумѣва високитѣ просвѣтителни цѣли на правителството. Но първо: злото насждѣ може да наиде място; второ: няка дружеството само избере достойно лице за тая длъжностъ, а правителството да го признае; третьо: училиштнитѣ програми, изработени отъ *педагогичний советъ учителски*, няка се предлагатъ на разгледване и утвърждение на правителството.

Но ако правителството не приеме просбата на дружеството, тогава то ще да издирва други средства, да се изпълни тая насущна потреба. Най-първото е, тия училишта да се обдържатъ отъ ония хора, чии дѣца се учатъ въ тяхъ; второ: отъ прихода на подарени или общти мюлкове, както иматъ нѣкои градове мерѹ, планини, паши, курии, езера и проч.¹⁾ Ако ли дружеството не наиде и по тоя начинъ сред-

1) Броиъмъ за нужно да напомнимъ, че много общтини обдържатъ училиштата си по тоя рационаленъ начинъ. Но колко прѣбихни срѣхатъ Българетѣ и тука. Фактъ: въ се-

ства, трѣба отъ рано да се отречемъ отъ народността си и да оставимъ сичко на воля божия.

IV. Какви трѣбва да бѣдѣтъ зданията.

Тоя въпросъ ще да рѣши дружеството, като зима предъ очи цѣлта на сѣко училиште. Пд-главни правила за зданията сѣ тия: първо, да се градѣтъ на широко мѣсто, дѣто да се насади градина и да има мѣсто за дѣтински игри и гимнастични упражнения; да има рѣка за къпане лѣтъ. Добро е да се гради училиштето въ мѣсто уединено, дѣто не достига градската суета и шумъ, които много вредѣтъ на вниманието на ученицитѣ. Въ Англия избиратъ мѣста вѣнъ отъ града, злачни, покойни и прохладни. Но тамъ ученицитѣ живѣѣтъ въ училиштата, а дѣто живѣѣтъ дома, училиштето трѣба да бѣде близо отъ домоветѣ на ученицитѣ, да не губѣтъ време на ходене и доходене. Второ, училиштето трѣба да е доста широко, да има добра *вентилация*, за да бѣде въздухътъ чистъ, и да има широки прозорци, за да бѣде свѣтло, и единъ общи залъ, дѣто въ зимно време да играѣтъ дѣцата въ свободно отъ уроци време. Лѣтно време игритѣ ставатъ на двора и въ полето. Пловдивското ново училиште е доста добръ изградено, но е много тѣсно и отъ вѣнъ и вѣнтрѣ ни се видѣ прихлупено и темно, прозорцитѣ му несоразмѣрни съ голѣмината на дома, дворътъ тѣсенъ, а одаитѣ, что сѣ направени за живѣне на ученицитѣ подъ домътъ, низки и задушни. Столоветѣ за сѣдѣне въ классъ трѣба да се правѣтъ така, дѣто да се не искривява тѣлото на дѣтето отъ неестественно навождане, кога пише и чете, а да му е слободно сѣдѣнето. Въ тия училищни потреби Американцитѣ додохъ до голѣмо совершенство, и когато доде работа да се загради училиште, тѣ паритѣ не жалѣѣтъ, само да бѣде и хубаво и сгодно. Нис не можемъ да гонимъ тая и просвѣштена и богата нация, но колкото се може да правимъ баре това, безъ което не може.

ло Панагюриште прѣди двѣ години общината пожела да купи воденица за училиштето и поръчи на свой избранникъ С. Чолаковъ, който бѣ членъ въ мезличѣтъ въ Пазарджикъ, да прѣдстави тая работа на общо рѣшение и да докаже, че училиштето по-вече има право да купи воденицата, като манастирски имотъ. Негова милостъ много трудове положи за това пѣчто; но въ резултатъ се показа, че той купи имотътъ манастирски за себе си. Отгласяваме това безчестно дѣло за позоръ на самозванитѣ наши представители и защитници, които ужъ бранѣтъ правата ни, а излази, че въ мѣтната вода риба ловѣтъ.

Добър наредено училиште трѣба да има библиотека за учителетѣ, да могатъ да се усъвършенствуватъ въ наукитѣ. Безъ библиотека учителятъ глѣхне, защото се прѣкъсва нишката на образованието му, чтомъ излѣзе отъ училиштето. Учителъ, който престане да чете, подивѣва. Добра библиотека сѣкога крѣпи и умножава онова образование, что е получилъ въ училиштето. Въ 1869 г. имахме случай въ нѣкои градове да чуемъ жалби сръшто учителетѣ, че си не гледатъ работата, а киснатъ по кафенетата. И наистина, такъвъ противороденъ съ педагогичнитѣ начала фактъ, зачудва човѣка отпърво. Но кога вникнешъ пѣ-дълбоко въ работата, то находишъ, че иначе не може да бѣде. Нашитѣ учители сѣ скиталческо сословие. Днеска учи въ тоя градъ, а слѣдъ година го сръшташъ въ други. Мѣсто не ловятъ. И, колкото ние разбираме, вината е пѣ-вече въ гражданетѣ.¹⁾ Ние знаемъ единъ бѣденъ учителъ, който въ три годинъ отгорѣ промѣни четири града въ Тракия и България. Може ли човѣкъ, при такива несполуки, да се прѣдаде съ всѣ сърдце на работата си, да принесе полза на дѣцата, когато не е оздравено пропитанието му? Тежка е работата на учителя, гражданетѣ трѣбва да му облегчаватъ трудътъ, а тѣхъ ги не е грижа, учителя иматъ за игра на мѣсто, за еленджекъ. Като живѣятъ учителетѣ пѣ-вече въ чужди градове, домочадие нѣматъ, зрѣлишта въ нашитѣ градове нѣма, дѣто човѣкъ да си почине малко отъ трудътъ, биб-

- 1) Преди 2 години, при насъ въ Русчукъ изгониха учителетѣ безъ сѣка причина, по волята и каприза на едикого си чорбаджия, който налѣгаше вкупѣ съ послушни нему сочорбаджии да намѣсти единъ старовремски учителъ, неговъ роднина и приятелъ. Вината на учителетѣ изрекоха така: тѣ се не покоряватъ на гражданетѣ и искатъ да даватъ испитание, когато имъ ште кеѣтъ и по каквато штѣтъ программа. Мислимъ, че чорбаджиитѣ въ испитанията и программитѣ не сѣ компетентни судии. Учителетѣ си излѣзоха, штастие за тѣхъ, че ги приеха въ Свиштовъ, дѣто пѣ-вече може да ги уцѣнятъ. Въ Русчукъ въ 2 год. време се мѣнува учителскиятъ персоналъ, не знаемъ наидоха ли сега достойни за училиштето си, което мимоходомъ да кажемъ, прилича не на училиште, а на ханъ, дѣто не е мазано и чистено години, по това нема е работа на гражданетѣ? Тѣ сѣ веднѣжъ заградили училиштето, на нѣка чини какво ште. Газетитѣ сѣ пълни съ такива фактове.

Габровцитѣ оште пѣ-харно правѣтъ, дигнѣтъ учителетѣ на съдъ предъ Пашата, че обличаватъ неправдитѣ и лихоимствата на чорбаджиитѣ. Но Пашата не наиде учителетѣ виновни и ги освободи. Въ тия судове излѣзоха на видѣло гнусни работи, които не правѣтъ честъ на нашитѣ чорбаджие, и турскиятъ администраторъ показа пѣ-вече човѣчество отъ нашитѣ закоренѣле еничере.

лиотека нѣма да може да прочете нѣчто, той стѣпя въ пѣ-
 тятъ на празний животъ, захвашта кафенетата, дѣто му не
 е мѣстото, и убива и себе си и онова високо дѣло, на кое-
 то служи, убива — воспитанието. При библиотекитъ трѣбва
 да има и журнали и нѣкои газети, а особено книги и жур-
 нале по педагогията на иностранны езици. При реалнитъ у-
 чилишта трѣбва да има физически кабинетъ; дѣто се учи
 химия, химическа лаборатория, макаръ въ неголѣмъ составъ;
 коллекции по зоологията, хербарии по ботаниката, които мо-
 гѣтъ ученицитъ и самѣ да събиратъ подъ ръководство на
 учителя, и коллекции отъ минерали, така и доста глобусе и
 карти и дървени фигури геометрически. Сичкитъ тия потрѣ-
 би, безъ които е немислимо едно училиште добръ наредено,
 най-паче у насъ, дѣто освѣнъ училиштето нѣма дѣка да ги
 види дѣтето, не могѣтъ отведнѣжъ да се купѣтъ, а трѣбва
 дружеството да отдѣлява сѣка година въ бюджетѣтъ си сума
 да се прикупува, чтото е по-вече потрѣбно и безъ което се
 никакъ не може.

V. Отгдѣ да земемъ учители?

Училиштата безъ учители не могѣтъ. Учителятъ е ду-
 шата на училиштето. Единъ отъ ревностнитъ послѣдователи
 на славниятъ швейцарски педагогъ *Хенрихъ Песталоци,*
Дистервегъ (ум. 1866), казва: „причина на падането и воз-
 вишението на училиштата е учителятъ, ради това трѣбва да
 се устрѣмѣтъ семинарии, които да приготвятъ люде достойни
 за учители.“¹⁾ И воистина, Нѣмцитъ по-вече нежели другитъ
 нации на тая стѣрнѣ на училишното дѣло обѣрнахъ се-
 риозно внимание, положихъ трудове упорни и создадохъ *у-*
чителски семинарии, както за гимназиитъ, така и за народ-
 нитъ училишта. Тия семинарии, които сѣ украшения на но-
 вото време и най-интересно нѣчто въ умственний прогресъ
 на нациитъ, образуватъ онова *христово воинство*, което стѣ-
 пя въ мѣръ во всеоружие и веде борба съ невѣжеството и
 темнотата народна. Голѣма е и неоцѣнена ползата на тия
 семинарии, и такива имена, като името на *Фолкмара Стоя*
 и други, штѣтъ да останѣтъ въ историята по на дълго вре-
 ме, нежели имената на ония герое, что попълнихъ свѣтътъ

1) Diesterweg. Wegweiser für Deutsche Lehrer. 4 Aufl. 1851.

съ военни подвизи. Една такава семинария у насъ е животна потреба, но на първо време не може тя да се устрои, защото не сме въ сила да ѝ положимъ началото, за това ние оставяме сега въпросътъ за учителскитъ семинарии и штемъ да се повърнемъ къмъ него, както и къмъ други педагогични въпросе, въ нѣкои отъ слѣднитъ нумера на журнала, като видимъ, штътъ ли нашитъ родолюбиви читатели да зематъ во внимание въпросътъ за училиштата ни. Така, ако се земемъ съ все сърдце за училиштата, то отгдѣ да земемъ достойни учители? Трѣбва и за това отъ рано да помислимъ. За тия училишта, дѣто ние говоримъ, трѣбватъ учени, които сж изучиле пълень курсъ въ нѣкое високо европейско училиште. За класическата гимназия въ Пловдивъ ни трѣбва богословъ и законовѣдъ, който е свършилъ курсъ въ една отъ русекитъ духовни академии, който знае добръ словѣнскій и еллинскій езици; трѣбватъ филолози, които да знайтъ дълбоко латинскій и еллинскій езици съ литературата класическа, други, дѣто знайтъ словѣнскій и русекій езикъ и сж вѣшти въ бѣлгарскій езикъ; трѣбватъ ни учители за математиката и физиката, за географията и историята, за нѣмскій или французекій езикъ, за естественнитъ науки. Въ реалнитъ училишта ни трѣбватъ учители, които да знайтъ естеств. науки, физика, химията, физиологията, пѣние и гимнастика. За срѣднитъ наши училишта, които се назначаватъ да подигнатъ образованието въ отечеството ни, трѣбватъ учители, дѣто сж слушали курсъ на наукитъ си въ високо европейско училиште и иматъ аттестатъ, че сж издържѣле испитание. Съки отъ тия учители трѣбва, освѣнъ матерний ни езикъ, да знае поне единъ отъ ученитъ европейски езици. Ако би сега тутакси да ни потрѣбватъ учители, то не можемъ да ги намѣримъ. Нѣ че нѣмами учени хора; учени хора, които да сж свършили курсъ въ универс. и акад. имаме нѣ пѣ-малко отъ дваесетъ души. Но погледнѣте каква е аномалия. Зачтото ние бѣлгаретъ нѣмаме опредѣлени попришта и пѣли въ животътъ, а живѣемъ, както ни се случи, и работимъ каквото ни падне, то и ученитъ изучватъ такива или други науки базъ планъ, безъ да си дажатъ хесапъ на какво може неговата наука да бѣде сгодна за народа ни. За това находимъ въ едни учени избытокъ, а въ други недостаткъ.

Кога туримъ въ редъ училищното си дѣло и положимъ строги програми, то и учащите се, които въ сегашно време сж доста по европейскитъ училишта, който пожелае да захване мѣсто учителско въ едно отъ сръднитъ училишта, ште да гледа да изучава ония науки, които сж предаватъ. *На опредѣлено искане ште да се яви опредѣлено даване.* Да речемъ, че и сичкитъ високо образовани Българе ште пожелаѣтъ да станѣтъ учители, не стигатъ, малко сж. За това дружеството ште да отваря полека лека толкова училишта, колкото учители се намѣрѣтъ на първо време. Но да си положи правило да прашта въ европейски училишта отъ време до време даровити сиромашки дѣца, които испослѣ, като се изучѣтъ, да послужѣтъ на отечеството ни, и за тая цѣль да отдѣли пари въ бюджетътъ си. Така сжшто да прѣтегли интеллигентнитъ ни сили и да види колко учители могѣтъ да се избѣрѣтъ за сега и колко могѣтъ за напредъ въ 4 и 5 години да се чакатъ, та спроти това да се рѣководи въ устроението на училиштата. Испослѣ, ако се сдобиемъ съ учителска семинария, то ште работата пд-лесно да трѣгне.

VI. Какви науки да се предаватъ въ нашитъ сръдни училишта?

Краеуголенъ камикъ на сѣко училиште е вѣрата, и отъ нея трѣбва да начина и *классичната* гимназия. Послѣ закона Божий оная гимназия трѣбва да дава таково образование, дѣто, който свърши курсъ въ нея, да може да чете слободно и да разумѣва сочиненията на *пд-главнитъ классични писатели* — *Салустия, Ю. Цезаря, Цицерона, Виргилія, Ливія, Овидія, Горация, Ксенофонта, Омира, Иродота, Платона и Димостена.* А въ *математиката* да знае здраво аритметиката, алгебрата, геометрията и тригонометрията. Тия сж два главни отдѣла науки въ классична гимназия, на които се развива умътъ, и на тѣхъ трѣбва да се отдѣли най-много време. Но зачтото классичнитъ езици и математиката сж науки сериозни и искатъ силно напругане на дѣтскій умъ, а отъ друга стърна човѣку трѣбва да знае матерний си езикъ, единъ отъ ученитъ европейски езици, за да бѣде пд-пълно образованието му, то се прибавятъ оште словѣнскій, българскій и русскій езикъ, нѣмски или французски, физика, история и география, кратки познания отъ естествейнитъ

науки, пѣние, чтение, живописание и гимнастика, но на тия предмети се отдѣлява по-малко време.

Законътъ Божий трѣбва така да се прѣдава, дѣто ученикътъ, като прослуша пѣленъ курсъ, да се укрѣпи въ вѣрата неизблемо, да възлюби сладостното слово Исусъ Христово, да се напои съ високото му божественно учение и да стане живъ членъ и жива сила на Христовото стадо на земята, а чрезъ добри дѣла да стане причастникъ на Божието царство и на вѣчный животъ. За таково прѣдаване се иска чловѣкъ достоинъ, който гледа сериозно на миссията си. Источникъ на божие откровение е светото писание на Ветхий и Новий завѣтъ. Законоучителятъ трѣбва отъ тия книги да черпи учението си и полека-лека да вводи ученицитъ въ тяхъ. За това и руководства на ученицитъ да сѫ написани съ библѣйското слово, колкото е възможно. Библията трѣбва да се полюби на ученика и да му стане нарѣчна домашна книга презъ сичкий животъ.

Словѣнскій езикъ трѣба да доведе ученикътъ да познае дѣка е коренътъ на бѣлгарскій езикъ. Бѣлгарскій езикъ не може да се разработи безъ знанието на древне-бѣлгарскій. Духътъ и силата на езика си штемъ да познаемъ само тогава, когато усвоимъ церковнословѣнскій. Както видимъ, че и русскій додѣ до високо развитие, кога прие въ себе си стихията на словѣнскій. Древний езикъ трѣба да ни е ръководителъ и помощникъ при изучаването на нашия оскуденъ и разглобенъ говоримъ езикъ. За да се въведе въ него нѣкой строй, трѣбва да трѣсимъ опора и устоѣ въ церковнословѣнскій и русскій.¹⁾

- 1) На насъ — Бѣлкаретъ е твърдѣ потребно, да не казваме, и — необходимо, за да изучаваме и единъ отъ живитѣ словѣнски езици, покрай старобѣлгарскійтъ или църковно-словѣнскійтъ, както го нарича погрѣшно и г. Вончовъ. Бѣлгаринътъ, на когото сегашниятъ говоримъ езикъ си е изгубилъ по-много падежи на съществителнитъ и прилагателни имена, както и отъ глаголитъ неспрѣдѣленото наклонение, по-вечето отъ причастията и други глаголни форми, и като въ синтаксическо отношение е зель съвършенно новъ особенъ строй, ште може най-добре да се запознае съ всички тие форми и промѣни и да ги проумѣе и усвои само отъ единъ живъ словѣнски езикъ, който не се лишава отъ речениитъ езикови богатства и преднини; и това послужи-ште му да може по-основателно да изучава и други чужди езици — и словѣнски и несловѣнски, а особенно ште може въ същото време да се улесни за по-доброто и по-скорошно изучаване и на старобѣлгарскійтъ

Нѣмски или *французски езикъ* ни е потребенъ да можемъ да имаме сношение съ образованитѣ европейски страни. Който владѣе единъ отъ тия езици, той държи ключътъ на науката. Учителятъ трѣбва да научи дѣцата да говорятъ на единъ отъ тия езици.

Физиката трѣбва да открие тайнствата на природнитѣ явления, да сблизити ученика съ външния мѣръ, да му развие наблюдението.

Историята трѣбва да го запознае съ животътъ, что сѣж проживѣле народи и царства, та да познае на коя точка въ умственния прогресъ стои сега челоуѣчеството, какво мѣсто захваштаме между народитѣ ние българтѣ, по кой пѣтъ минѣхѣ нашитѣ прѣотци и кой пѣтъ предъ насъ лѣжи. Съ една рѣчь трѣбва да му открие, че той е членъ на великото челоуѣчество, что населява земята и да му посочи накъдъ да върви. Ние трѣбва освѣнъ общтата история да изучаваме византийската, турската и българската. Наедно съ историята иде и географията.

Естественитъ науки, както казахме горѣ, сѣж много пространни и не могатъ въ малко време да се усвоѣтъ. Въ класична гимназия тѣ захваштатъ най-малко мѣсто и прѣдаватъ се до толкова, дѣто ученикътъ да разбира отъ тѣхъ, что-годѣ. За това тѣ се не изучаватъ, а учителятъ беседува съ ученицитѣ за различни по-главни фактове въ естествозна-

езикъ, най-паче ако живиятъ словѣнски езикъ, който има да се учи, ако той бѣде единъ отъ най-ближнитѣ и най-сродни словѣнски нарѣчия както до стариятъ тѣй и до новиятъ български езикъ.

Сега се пита, кой отъ всичкитѣ живи словѣнски езици е въ сѣко отношение най-сроденъ за насъ — да го изучаваме? сирѣчь — отъ тие езици кой е не само най-благенъ и най-сроденъ до нашиятъ новъ и старъ нашъ езикъ, но и отъ всичкитѣ най-богатъ, най-обработенъ и съ богата литература? Безъ всѣко прѣкословие — рускиятъ езикъ, заштото само той е най-добръ до сега обработенъ, най-богатъ и самъ и самата му особенно литература отъ всичкитѣ други най-ближенъ намъ словѣнски живи езици — отъ сѣрбекохърватскиятъ и словинскиятъ. Истина, че сѣрбекохърватскиятъ езикъ е най-ближенъ до сегашниятъ български езикъ, но не е тѣй близенъ и до старобългарскиятъ, както рускиятъ езикъ; освѣнъ това, сѣрбекохърватскиятъ езикъ не е оште достигнѣлъ до таково богатство и сѣвършенство и да изобилствува вече съ такава богата книжина, както езикътъ на рускиятъ народъ.

За това ний съгласуваме напълно съ г. Вончова въ предложението му да изучаваме въ училиштата си отъ словѣнскитѣ живи езици рускиятъ езикъ, отъ който само ште можемъ най-много и най-лесно да извличаме богати и практически ползи.

нието, прави някои опити, показва билки, тръви и камъне, така и животни, устроението на човъка и дава книги за четене. Естествените науки въ класична гимназия, и класичните въ реална се ввождат само за пълнота. Сичко човъкъ не може да знае добръ, но едно тръбва да знае до коренъ, а за друго да има общо знание.

На *пънието* тръбва да обърнемъ особно внимание, ето по кои причини. Пънието, кога е искусно, то приво­ди душевните чувства на човъка въ строй и чистота, утишава стра­титъ, настройва душата къмъ хубавото. Но ние българетъ въ музиката сме много прости, както сж прости сичките на­ции, что населяватъ балканский полуостровъ. И Турцитъ и Гърцитъ и ние, по край тяхъ, не разбираме, что ште да рече музика и пъние. Нашето пъние не е пъние, ами е козлогласование, най-паче церковното, а музиката ни е цвилене и скрипъ отъ немазани кола. За това европейцитъ, дѣто чу­ѣтъ хармоническа музика у дома си и ангелско пъние, бѣ­гатъ отъ нашитъ пѣсни и кеменчета, като попарени. Ухото имъ тънко, не приема оная *какофония*. Но отъ друга стър­на нашата народна пѣсень, колкото и да е натровена отъ чужди елементи музикални, сѣ има въ себе си една много тънка и токо речи неуловима сладостна черта, която силно дѣйствува на Българина и може не на одного отъ насъ да се е случвало да види, какъ расплакватъ нашитъ пѣсни чо­въка, кога ги пѣе вѣштъ пѣвецъ. За да се въведе пъние въ нашитъ училишта, тръбва да найдемъ учители на пънието и музиката, а като ги нѣма, тръбва да ги образуваме. То ште да каже, тръбва да изберемъ гласовити момчета, дѣто иматъ отъ природата тънко музикално ухо и знаѣтъ добръ да пѣ­ѣтъ народнитъ пѣсни и народнитъ музикални тонове и ме­лодии. Като казваме *народни*, ние исклучваме сичко, что пѣ­ѣтъ сега Българетъ подъ рѣководство на неученитъ пѣсно­творци, пѣснитъ на които се пѣѣтъ насѣдъ и отъ моми и отъ момци и приличатъ на манетата. Тия пѣсни убиватъ и послѣдното чистонародно сладкогласие, което се е увардило въ старовремскитъ ни пѣсни и подъ звуковетъ на което не единъ отъ насъ е заспивалъ на коленѣте на майка си. *Това* пъние да знаѣтъ. А послѣ да се пратѣтъ въ еврепейско музикално училиште, нѣка бѣде въ Руссия, зачтото русското народно пъние много високо стои и има родство съ нашето,

а тъмъ паче да изучѣтъ черковното пѣние. А може и въ Чехия. Такива музикално образовани хора штѣтъ да учѣтъ въ училиштата и штѣтъ чрезъ това да помогнѣтъ да се опитовѣ народното ни пѣние, като сохрани присущий му народенъ елементъ, что казахме пѡ-горѣ. Нѣка простѣтъ читателитѣ, че се распространихме за музиката. Тоя предметъ е сериозенъ, но до сега никоѣ ничто не е писалъ.

Калиграфия, чертене и живописание. Пѡ-горѣ споменѣхме, че сегашнитѣ наши училишта на писмо не могатъ да научѣтъ дѣцата, а хубавото писмо и то е потрѣбно въ животѣтъ. Но освѣнъ тая практична цѣль писмото съ чертенето и живописанието има голѣма воспитателна сила, най-паче въ младий возрастъ. То развива и опитовява око̀то и рѣката. Двѣ орудия, които трѣбва да сѣ изострени у човѣка.

Гимнастиката. Нѣка ни бѣде позволено да поговоримъ пѡ-вече за гимнастиката, която и въ европейскитѣ училишта се намира въ немарене, но която е много потрѣбна въ дѣтскій возрастъ, когато тѣлото расте и формира се. Старитѣ, които ни оставихъ правило разумно: *in corpore sano mens sana* (въ здраво тѣло здравъ умъ), добръ оцѣнявахъ ползата на тѣлесната сила. Тѣлото е сосудъ на душата, нейно орудие; кога ти съживото не чини и работата ти не спори. Колко да е остъръ умѣтъ на човѣка, кога рѣцѣ и крака не държѣтъ! Познавайки тая истина, старитѣ елини много залѣгахъ да се укрѣпаватъ тѣлата на младитѣ. Въ сѣки градъ и село е имало училишта подъ име *палестри*, дѣто младитѣ сѣ се упражнявале въ борба, въ мѣтане дискъ, въ бѣгане, хороигране и други тѣлесни движения подъ надзоръ на педагога. Кѡй знае, може отъ това да излѣзохъ много юнаци хора, герое, много дѣрзновенни и храбри. А олимпийскитѣ и други общенародни игри, на които сичка Елада се е събирала да гледа, кѡй ште да надприпне, да надѣзди и да обори противника си! Какво голѣмо побуждение за развиването на тѣлото! Какви благи плодове! Тоя полезенъ обичай се е удѣржалъ въ английскитѣ публични училишта, както четемъ въ книгата на Деможо и Монтучи.¹⁾ Тамъ за побѣда въ игритѣ се даватъ награди и въ сѣко училиште отдѣляватъ

1) Русски прѣводъ: „Средныя учебныя заведенія въ Англіи и Шотландіи“, отчетъ Деможо и Монтучи, представленный министру. Москва, 1870.

време на тяхъ, дѣто сж длѣжни да бжджтъ сичкитѣ ученици. Така лѣтъ се стича градътъ на брѣговетѣ на Темза въ Лондонъ да гледа кой ще да прѣвари съ ладия другаретѣ си. Ученицитѣ отъ тия упражнения биватѣ здрави, живи, весели. Въ нашитѣ училишта трѣбва да се введжтъ игритѣ и тѣлеснитѣ упражнения. Дѣцата на двора трѣбва да се боржтъ, да се прѣварятѣ въ бѣгъ, да се катержтъ, да скачатѣ, да цѣпжтъ дърва, да копажтъ градината и да ѣж поливатѣ, да игражтъ други игри, да трийжтъ съ трионъ дѣски, да дѣлатѣ и да праватѣ столъ ли, корито ли, други ли работи, да игражтъ хоро. Но на сичкитѣ тия игри трѣбва да се тури редъ и да се опредѣлжтъ дни за *состязание*.

Това сж наукитѣ на классичната гимназия. Курсътъ на гимназията трѣбва да бжде не по-малко отъ седемъ години. Гимназиитѣ въ Пруссия иматъ 9-годишенъ курсъ, така и въ други държави. Трѣбва и това да имаме на видъ, че тамъ дѣтето се много научва дома, защото родителитѣ сж образовани, което у насъ нѣма. Ние стѣсняваме курсътъ на 7 години, и мислимъ, че на нашитѣ съотечественници и тая цифра ще да се покаже голѣма. Предлагаме тука таблица какъ да се раздѣлжтъ наукитѣ споредъ времето въ различни класове.

ПРОГРАММА НА КЛАССИЧНА ГИМНАЗИЯ.

НАУКИ	К Л А С О В Е							В С И Ч К И Т Ъ Ч. НА ПРЕД- МЪТИТЕ.
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII	
	Ч А С О В Е							
Законъ Божий	2	2	2	2	2	2	2	14
Латинскій езикъ	3	3	3	4	4	5	5	27
Еллинскій „	.	.	5	5	5	6	6	27
Словѣнскій „	.	.	.	1	2	2	2	7
Русскій „	.	.	.	.	.	2	2	4
Българскій „	2	2	2	2	.	.	.	8
Турскій „	.	.	.	.	2	2	2	6
Нѣмскій или Французскій езикъ . .	3	3	3	3	3	2	2	19
Физика	.	.	.	.	2	2	2	6
Математика	4	4	4	3	3	3	3	24
История	.	.	.	2	2	2	2	8
География	2	3	2	2	2	1	1	13
Естествознание	1	1	2	2	2	2	2	12
Писмо, чертаніе и живописаніе . . .	4	3	2	2	2	2	2	17
Пѣніе и музика	2	2	2	2	2	2	2	14
Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	14
Всичкитѣ часове презъ недѣлята	25	25	29	32	35	37	37	

Въ такъвъ видъ ни се представя программата на класичната гимназия. Читателитъ разумѣватъ, че тая программа трѣбва да се обсъди отъ съка стѣрна. Напримѣръ нѣкои може да наидѣтъ, че за насъ много по-вече трѣбва една наука, нежели друга, тогава можемъ да смалимъ времето на първата и да уголѣвимъ на втората и проч. Ние си оставаме право да поговоримъ послѣ по-подробно както за тая, така и за другитѣ програми, които по-долѣ предлагаме, така сѣшщо и за методътъ на преподаване то. За сега мислимъ, че е доста, дѣто бѣлѣжихме това, что е по-главно.

Реалната гимназия мислимъ, че е най-добръ да се устрои или въ Ески Захара или въ София, като по-средоточни мѣста едно, и друго, като двѣ хлѣбородни земи, които раждатъ много жито. Имайки предъ очи второто качество на тия мѣста, мислимъ, че трѣбва при гимназията слѣдъ време да се устрои училиште за *земледѣлцето*.

Както класичната гимназия съсредоточава умътъ на питемеца надъ староримската и еллинска литература и на математиката, и сичкото учение около тѣхъ се располага, така въ реалната въ темелътъ на учението се полага естествознанието, математиката и новитѣ езици. Класичнитѣ езици отварятъ предъ очитѣ на човѣка цѣли два мѣра съ своеобразенъ животъ и внѣтрѣшенъ строй държавенъ, отварятъ му богата литература, въ която стилътъ е доведенъ до крайно совершенство, до което новитѣ народи не сѣ оште стигнале, макаръ въ мислитѣ и да надминахъ древнитѣ. Имайки предъ очи тия високо литературни форми, новитѣ народи развивахъ и развиватъ своитѣ езици. Отварятъ му зрѣлиште на герое и високи таланте, откриватъ му душата и сърдцето на древний човѣкъ. Но оставятъ токо речи закритъ предъ него други мѣръ, не по-малко чуденъ и великъ, оставятъ закритъ Божий мѣръ, природата съ сичката ѣ красота и дивна армония. И зашто? Зачтото не е дадено човѣку да познае сичко. А реалната гимназия трѣбва да ни отвори тоя мѣръ и да ни посвети въ таинствата му, колкото се може въ дѣтскій возрастъ. Трѣбва да ни даде практически знания, что сѣ потребни въ животътъ. Ключъ на естествознанието е математиката, която като образователно средство за умътъ захваща почетно мѣсто и въ класичната гимназия.

Зоологията ни дава знания за животните. *Ботаниката* изучава растението. *Минералогията* металетъ, камънетъ, рудитъ и проч. Но ръкохме, че дѣтскій умъ не може да обнеме тия науки въ пълнота, макаръ и да имъ се отдѣли специаленъ курсъ. Тука трѣбва да се изучава практически и *турскій езикъ*, като езикъ на царството, въ което живѣемъ. Программата на таково училище може да бѣде такава.

РЕАЛНО УЧИЛИЩЕ.

НАУКИ	К Л А С О В Е							Всичкитѣ ч. на пред- метѣ.
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII	
	Ч А С О В Е							
Законъ Божий	2	2	2	2	2	2	2	14
Естествознание	3	3	3	3	2	2	2	18
Физика	.	.	.	3	2	3	4	12
Химия	.	.	.	2	3	3	3	11
Физиология и хигиена	.	.	.	.	3	3	3	9
Математика	3	3	3	4	4	3	4	24
История	.	.	.	2	3	3	3	11
География	1	2	3	2	1	1	1	11
Французскій или нѣмскій езикъ	3	3	4	4	3	4	3	24
Турскій езикъ	2	2	3	2	2	2	2	15
Българскій и словѣнскій езикъ	4	4	2	2	2	2	2	18
Писмо и чертене	3	3	3	2	2	2	2	17
Пѣние и Музика	2	1	1	1	1	1	1	8
Гимнастика	4	4	3	2	2	2	2	19
Всичкитѣ часове презъ недѣлята	27	27	27	31	32	33	34	

Бѣлтъжка. Една наука, която много би било полезно да се введе въ едно отъ тия двѣ свѣтски училища, именно наука за народно домоводство (*economie politique*), исклучихме изъ программата, защото време не остая, така и латинскій, които могатъ да се учтъ приватно.

Духовното образование трѣба да ни открие третия миръ, миръ нравстенъ, царството Божие. Духовното образование трѣба да се основава на дълбоко изучаване на Свещенното писание, на словѣнскій и еллинскій езикъ и на рускій. Мѣстото на *духовна семинария* ни се види по-сгодно или въ Солунъ или въ Рилскій манастиръ. Преподавателитѣ на Свещенното писание въ семинарията трѣба да сѣ свършили курсъ въ православна духовна академия, а за други науки могатъ и други учени да се земѣтъ. За да получимъ образовано духовенство, трѣбва да положимъ законъ, никой да нѣма право

да приема свещеннически чинъ, догдъ не свърши курсътъ на семинарията.

ПРОГРАММА НА ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ.

НАУКИ	К Л А С О В Е							Всичкитѣ ч. на пред- метѣ.
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII	
	Ч А С О В Е							
Законъ Божий	3	3	3	4	4	4	4	25
Четене текста на Свешт. писание . .	1	1	1	1	1	1	1	7
Светитѣ отци по еллински	.	.	.	.	2	2	2	6
Евангелието по еллински и словѣнски	.	.	.	.	2	2	2	6
Физика и хигиена	.	.	.	2	2	2	2	8
Словѣнски и български езикъ	3	3	3	3	3	3	2	20
Еллински езикъ	3	3	3	3	3	3	3	21
Латински езикъ	.	.	.	2	3	4	5	14
Библейска и церковна история	4	4	4	3	3	3	3	24
Математика	2	3	3	2	2	2	2	16
Ораторско искусство духовно	.	.	.	.	2	2	2	6
История всеобща и география	3	2	2	3	3	2	2	17
Богословие	.	.	.	.	2	2	2	6
Церковно пѣние	2	2	2	2	2	2	2	14
Писмо	2	2	2	2	2	2	2	14
Всичкитѣ часове презъ недѣлята	23	23	23	27	36	36	36	

Бѣлѣжка. Церковното пѣние трѣбва да изучаваме у Руситѣ, както по-горѣ казахме. Кога пѣхъме тоя членъ, научихме се, че въ Москва единъ ученолюбивъ Русинъ, г. Н. П. изучилъ добръ древното българско пѣние и които го слушале, казватъ, че много било сладостно. Негова милостъ ще да го печата, та, ако бѣде гореказаното истина, ние можемъ да го възприемемъ и да си го введемъ въ черковитѣ. Като очистихме черковата отъ Фанариотитѣ, време е и козлогласованието фанариотско да изгонимъ, да не остане и споменъ за тѣхъ, да изчезне родъ ихъ во вѣки.

Такава почти трѣбва да бѣде программата на духовната семинария. Ние не налѣгаме да се введе именно тая программа, но налѣгаме силно да се даде подобающите мѣсто на Свештенното писание Ветхий и Новий завѣтъ, които да се четжтъ въ оригиналъ. Но да се посократжтъ или и совсѣмъ изоставятъ други науки, които иматъ малко цѣна за народенъ пастиръ, а само завалятъ умоветъ на младежетъ съ тежко бремене.

Такъвъ е изобшото крѣжгтъ на наукитѣ въ тия три сръдни училишта, които сж за насъ насущна потреба на днешно време и които сме въ сила да наредимъ сега за сега. Слѣдъ

време могатъ да се размножатъ тѣ, ако бѣде потребно и се добиѣтъ средства. Ученици, които свършѣтъ курсъ въ тия училишта, могатъ да стѣпѣтъ въ европейски университети, политехнични училишта и духовни академии. А който пожелае, има пълно право да бѣде учителъ въ прогимназиитъ и народнитъ училишта, въ които не може да се приема такъвъ учителъ, дѣто нѣма аттестатъ отъ една изъ тия училишта, както е прослушалъ пълень курсъ и положилъ е испитание.

Като имаме намѣрение подробно да поговоримъ за сегашнитъ наши училишта испослѣ, тука штемъ вкратцъ да покажемъ какво мѣсто трѣбва тѣ да захванѣтъ на спроти гимназиитъ. Очевидно е, училиштата, что ги имаме сега въ голѣмитъ сега и градове, трѣба да се прѣстроѣтъ въ прогимназии съ *четири-классенъ курсъ* и единъ пригответеленъ классъ, речѣ петъ години. Тия четири класса трѣбва да сѣ еднакви съ четиритъ гимназични классове. Тия прогимназии штѣтъ да приготвятъ желающитъ въ гимназиитъ, а на ония, дѣто нѣматъ време да слѣдоватъ по-вече отъ четиритъ класса, штѣтъ да даватъ малко или много пълно знание отъ закона Божий, отъ писмо и чертене, толковито четене, отъ грамматика, практично знание на словѣнскій ез. до толкова, дѣто да могатъ да разумѣватъ церковното богослужение и н. завѣтъ, умствено счисление, пълна аритметика съ практиченъ навикъ да рѣшаватъ каквито и да сѣ аритметически въпросе, турскій ез. практично и други такива науки по-потрѣбни за въ животътъ на сръдня рѣка човѣкъ.

Народното училиште ште да има тригодишенъ курсъ. Главни знания, които то трѣбва да даде на селенина е писмото, чтението, счислението, законътъ бож., кратки познания отъ география и проч. Но за него послѣ.

Не говоримъ тука за училишта, въ които да се изучаватъ *занаяти, художества и мурафети*, въ които ние сме остале далече отъ другитъ нации, не говоримъ, зачтото мислимъ, че отведнажъ не можемъ да создадемъ школната система, а трѣбва полека-лека да испитваме силитъ си на помалкъ кръгъ дѣйствия и на *тия училишта*, които сѣ, спроти времето, най-потрѣбни. *Трѣбва училиштното дѣло да завладѣва ме стѣпка слѣдъ стѣпка.*

VII. Какъ да се сдобиемъ съ толковити и разумни учебни книги за училищата.

Тия учебни книги, что ги имаме сега, не могатъ да се въвеждатъ въ сръднитъ училишта, за които иде рѣчь. Гимназията, реалното училиште и духовната семинария трѣбва, спроти программитъ, да си изработжтъ и учебници. Тая стърна на въпросътъ е сериозна и трѣбва голѣмъ трудъ и въштина, за да се попълни нѣмането на учебни книги. Който се зима да пише учебникъ, той трѣбва да знае *тѣжко* българската рѣчь, трѣбва да знае добръ науката, за която се зима да пише, трѣбва да знае и езикътъ, който му служи ръководителъ въ писането на учебника, — потребитъ на училищата, силата и природата на ученицитъ, за които пише. Само отъ такжвъ писателъ ръководства учебни може да се чакатъ добри учебни книги, но лесно ли е да се достигне това? Лесно ли е да найдемъ у насъ такива учени? Езикътъ, сички сме грѣшни, не знаемъ го, и не сме виновни въ това, зачтото нѣмаме леснина да го изучимъ, а по чуждитъ училишта заборавяме и онова, чтото ни сж училие майкитъ. На наукитъ само върховетъ захваштаме, а до коренътъ не доходимъ; това е общи грѣхъ на сичкитъ млади въ образованието нации. Това не е само у насъ, но, да не ходимъ далече, у Сърбето напримъръ, и Власитъ, у които толкова години сж введени училишта и толкова трудове и харчове е положило правителството имъ, и сѣ тамъ не се е водворило истинско образование; и тѣ въ невѣжеството не падатъ отъ насъ пд-доле. Разумѣва се въ това малко е за насъ утѣшение. Искаме само да кажемъ, че отведнѣжжъ не може да се достигне совършенство въ таково нѣчто, както е учението. Трѣбва много и много трудове да се положжтъ, да се промѣни едно поколѣние и настане друго ново, трудяшtese и гоняште една цѣль, та тогава да *иж* достигнемъ. *Трѣбва въпросътъ да оживѣе въ людската срѣда, въ умътъ ѝ, да стане плътъ и кръвъ на битието ѝ, та словото да стане дѣло.* Който познава това добръ, за него не е чудно, че у насъ е мѣчно да се сдобиемъ отведнѣжжъ съ толковити учебни книги. Но че е мѣченъ въпросътъ, това ни не дава право да сгърнемъ рѣцъ и да чакаме да се разрѣши отъ невидима сила. Нѣ. Но тука трѣбва и да приложимъ трудъ. Мѣчнотитъ трѣбва

да удвои́тъ за́лѣгането ни. Чтото ние не достигнемъ, внуци и прѣвнуци штѣтъ догòни. Съко поколѣние трѣбва честно да свърши това, что му е отъ рѣжки. Така вопросътъ за учебни книги за насъ е такъжвъ: что можемъ ние да направимъ сега за сега, какъ да си помогнемъ самѣ на тая наша нужда? Пò-горѣ рекохме, че трѣбва училиштата да си изработѣтъ сами учебни книги. Но отъ друга стърна много е трудно да откриемъ училишта безъ книги, зачтото не могатъ ученицитъ сичко да прѣписватъ. За това *дружеството* трѣбва да избере и състави комисия отъ учени Българе и да имъ порѣчи да напишѣтъ учебни книги. А комисията ште да има предъ очи горереченитъ потреби на училиштата и дѣцата. Учебнитъ книги не трѣбва да се прѣвождатъ отъ иностранны учебници, зачтото послѣднитъ не могатъ цѣлокупно да се введѣтъ въ нашитъ училишта, понеже сѣ писани за училишта и ученици, които иматъ свои мѣстни потреби, а нашитъ сѣ потреби други, свои. Учебникътъ трѣбва да изложи толковито науката, като се води отъ духа на езика, отъ потребитъ на дѣцата, на мѣстото, времето и проч. — Дѣто ште да рече, че иноезичниятъ учебникъ може да бѣде като помощтъ при писането на български учебници, а предметътъ му трѣбва да бѣде въ главата на писателя, усвоенъ и укорененъ. Тая комисия ште да обърне внимание и на народнитъ училишта и на прогимназиитъ. За послѣднитъ два реда училишта тя ште да изработи не само учебни книги за дѣцата, но и рѣководства за самитъ учители, както правѣтъ това нѣмцитъ. За тия трудове на членоветъ на комисията дружеството ште да плашта, а учебницитъ ште да печата на свое иждивение. Контроль на тая комисия не може да бѣде на първо време; контроль ште да си бѣде тя сама и просвѣщеното *публично* слово.

VIII. Кой да е домоводъ на училиштата и надзирателъ надъ учението.

Училиштата иматъ нужда въ нагледване и настояване, както и съка кѣшта. Сегашнитъ наши училишта си иматъ настойници, *епитропи*, които се избиратъ отъ общинитъ на година време и пò-вече. Службата на тия настойници не е съ плата, но е пòчетна; такава трѣба тя да бѣде и въ новоустрояемитъ наши училишта. Тия домоводе на училиштата

се избиратъ соборне отъ добритъ и честни граждани и селене и се грижътъ за сичко, что потрѣбва на училиштето: плаштатъ на учителитъ, бюджетъ чистотата на зданията, исправятъ и прикупуватъ, что трѣба, подканягъ родителитъ да си праштатъ редовно дѣцата въ училиштето, съ една рѣчь распорѣждатъ се, като единъ домовладика въ кѣштинитъ си работи. Такива домоводе, избрани или отъ дружеството или соборно отъ общината, трѣбва да иматъ попечение за външното благоустройство на срьднитъ училишта. Тѣмъ ште дружеството да прѣдава пари да се распорѣждатъ за каквото потрѣбва въ училиштото спроти единъ бюджетъ, опредѣленъ точно оште въ началото на годината. За сичко, что излази вънъ отъ тоя бюджетъ, штѣтъ да се допитватъ до дружеството и отъ него да зиматъ разрѣшение. Въ края на годината штѣтъ да даватъ хесапъ на общинскитъ соборъ предъ дружеството. И сичко, что се работи въ училиштето: приходъ, разноси, плата на учителитъ, испитания, програми, награди на ученицитъ, ште да се печата въ газетитъ за всенародно знание. Въ ония градове, дѣто дружеството отсѣжтствува, ште да се нарѣжда депутатъ на времени да нагледва, а хесапътъ годишенъ ште да се прашта на дружеството.

Дружеството ште да избере и надзирателъ отъ образовани люде и да му даде властъ да нагледва училиштата, да слѣди прѣдаването на наукитъ, да прави испитание на ученицитъ въ сѣко време, да присѣжтствува на годишнитъ испитания, а гдѣто не може самъ лично да прашта одного отъ двамата си помощници. И сичко, чтоо намери въ учението добро или зло, ште да прѣдставя на дружеството, та да може злото да се отстрани, а доброто да се отличи и награди.

За да може читателятъ да разгледа изобшто въпросътъ за училиштата, броимъ за нужно да го повторимъ вкратцъ оште веднѣжъ.

1. На Българетъ *трѣбватъ училишта*, както трѣбва хлѣбътъ човѣку.

2. Тия училишта, что ги ймаме днеска, *не отговарятъ* на нуждитъ ни.

3. Намъ ни трѣбватъ срьдни училишта: *классична гимна-*

зия, за да се подигне учението въ отечеството ни, да се разработи езикътъ и историята ни; *реално училището*, да си помогнемъ въ нуждитъ и поминоктъ и да се освободимъ отъ гнета на иноземцитъ; *духовна семинария*, да се просвъти во въртата духовенството ни, та покрай него и народътъ.

4. За устроениеио на тия училишта трѣбва да се избере комисия — *попечително дружество за българското просвѣщение*, утвърдено и признато отъ правителството.

5. Да проси тая комисия *субсидии* за училиштата отъ правителството, ако отъ частни дарове не може да ги устрои.

6. Да се погрижи за изграждането на училиштата, за *учители* достойни, за *учебни книги*, за *домоводи* и *надзиратели* на учението.

7. *Программитъ* на сръднитъ училишта.

8. Мѣстото на *сегашиитъ училишта* и *прѣустроението* имъ.

Така избобшто ни се представя устроението на нашитъ училишта. Штѣтъ ли Българетъ да земѣтъ тоя въпросъ подъ свое попечение, не знаемъ; но, както казахме по-горѣ, имаме непоколебима надѣжда, че тоя въпросъ е съзрѣлъ въ умоветъ на много граждане и общтини. Най-голѣмата ни надѣжда е на Пловдивци, които така неуморно бранѣхъ правдинитъ на народа и на Желѣзничене и Велесчене, дѣто залѣгатъ днеска толкова за устроението на училиштата си.

Н. БОНЧОВЪ.

Москва, 22 Мартъ, 1871 г.

ЗА БОГОМИЛСТВОТО.

(Продължение).*)

ПАВЛИКИЕНСТВОТО.

Главно побуждение на павликиенската секта сж били реформаторскитъ стремления въ името на първобитното Християнство. Павликиенитъ биле убѣдени, че господствуващата черкова, т. е. *Византийската* повредила и развалила първобитното Християнство, къмъ възстановлението на което тѣ сж се стремили. Своитъ реформаторски стремления Павликиенитъ сж се старали да основатъ на посланията Ап. Павлови, които тѣ считали за единствено въренъ и най-пълненъ изворъ на християнското вѣроучение. Но най-много тѣ сж основавали своето учение на онѣзи пунктове и особености отъ учението на Апост. Павла, дѣто идеята за християнската свобода се развива съ сравнение и противоположение между Ветхиятъ и Новиятъ завѣтъ, дѣто се сравнява религията на Ветх. завѣтъ, която се е отличавала съ външнитъ си обряди, съ религията на Н. завѣтъ, която води къмъ вътрешно нравствено съвършенство. Споредъ тѣхното лжеучение излиза, че Православната Черкова съвършенно изгубила характертъ на православна черкова, заштото сичкиятъ ужъ животъ на тая православна черкова съ ништо не се различава отъ животътъ на ветхозавѣтната черкова. Както животътъ на ветхозавѣтната черкова е състоялъ въ едни само обряди и вънкашни форми, тѣй и животътъ на православната състои само въ блѣскави по вънкашниятъ си видъ форми, което съвсѣмъ не е свойственно на чисто духовна религия, каквато трѣба да бѣде Християнството. Такава чисто духовна религия Павликиенитъ считали своята секта. На това основание тѣ строго отбѣгвали отъ съка вънкашна обрядностъ, а колкото за иерархическата организация на сектата, тя е била развита само до толкова, до колкото се е изисквало отъ стремления-

*) Виж. Кн. III, стр. 55—83.

та на сектата, или до колкото се е показвало съобразно съ историята на животътъ и съ наставленията на Апост. Павла. И наистина, Павликиенитъ съ съ сичкитъ си вънкашни дѣйствия гледали съ да покажътъ, че тъ съ истинни и единственни ученици на Апост. Павла. Оттука почти сичкитъ подизвѣстни началници на сектата, кѣто съ земали управление то въ рѣцѣтъ си, освѣнъ своето име, приемали съ и името на едного отъ спѣтниците на А. Павла. Така съ што тъ съ наричали и своитъ сектански общини съ имената на черквитъ, които били основани отъ Ап. Павла.

Павликиенството има най-голяма и най-близка свръзка и аналогия съ Богомилството и се счита за най-главенъ изворъ на въроучението на последното; за това и ние ште се спремъ на историята на неговото развитие под-надълго. Освѣнъ това павликиенската секта сама по себе е забѣлжителна и интересна.

Споредъ сказанието на Петра Сицилийски,¹⁾ една ревностна манихейка, на име *Каллиникъ*, която е живѣла опше въ IV вѣкъ, въспитала двамата си синове, Иоанна и Павла, въ манихеизмътъ и ги проводила въ Армения да проповѣдватъ. Съ своята си ревностна проповѣдь, Павелъ на съкъдъ разпространилъ гностико-манихейскитъ начала, придобилъ много последователи, които и съ се наричали *Павликиени*, отъ името на своятъ си учител Павла.²⁾ Но истинниятъ основател на павликиенското лжеучение е билъ нѣкой-си Костантинъ отъ Самосатската областъ въ Сирия. Той е билъ въспитанъ въ преданията на полузабравениятъ *сатурниновъ* гносисъ, но отъ многото четене на Св. Писание той дошелъ до мисль — да изработи и основе събственна система на въроучение въ духътъ на апостолското учение. И така, той основалъ лжеучение, въ което като отхвърлилъ сичка православна Черковностъ, приелъ манихейскитъ дуализмъ съ враждата му къмъ

1) Petrus Siculus Hist. Manich. (Patrologia m. CIV, p. 1274).

2) Нѣкои учени изказватъ такова мнѣние, че сектата е наречена „Павликиенска“ за нейното особенно и голѣмо уважение къмъ Ап. Павла, нейниятъ единствени авторитетъ (глед. Гизелера Theol. Stud. kritik. 1820, p. 84). А производството ѝ отъ Павла, синътъ на Каллиника, е неправилно етимологически и съмнително исторически. Павликиенитъ са прокѣлनावали тѣзи мнѣния основатели на своята секта и съ постоянно отричали своята солидарностъ съ Манихейството, като показвали себе-си за единствено вѣрни ученици на Ис. Христа и на Ап. Павла (Фотий I. p. 56, 63, срав. Гизелеръ I. с. p. 108). За ясно потвърждение на това служи, казва Св. Левицкий, тѣхното учение, колко и да съ малко другитъ извѣстия за него (Христ. Чтен. ст. „о Богомилахъ“, 1870 No. 1).

ветхозавѣтното учение. Костантинъ разпространявалъ своето лжеучение 27 години, много пѣтешествовалъ и най-послъ основалъ извѣстна павликиенска община въ *Кивосъ*, въ византийската област на първа Армения. Тамъ той се нареклъ *Силванъ* отъ името Силвана, ученикътъ на Ап. Павла, а своите си ученици нареклъ Македонци, общината пъкъ — Македония. „Вие сте Македонци, казвалъ той на учениците си, а азъ съмъ Силванъ, когото е проводилъ къмъ васъ Ап. Павелъ“.¹) Когато слухътъ за новата тая секта достигналъ до Цариградъ, тогавашниятъ императоръ, Костантинъ Пагонатъ, изведнѣжъ проводилъ въ Кивосъ чиновника Симеона за да издири работата на мѣстото и да накаже виновните. Силванъ билъ уловенъ и убитъ съ камъне. Но три години слѣдъ смърта на Силвана, Симеонъ тайно побѣгналъ отъ Цариградъ, утишелъ при Павликиенитъ, станалъ членъ на сектата и билъ избранъ за нейнъ предводителъ. Обаче и Симеонъ билъ уловенъ и убитъ въ Цариградъ.²) Подиръ Симеона забѣлжителенъ предводителъ на Павликиенитъ билъ *Генезийъ*, който нареклъ себе-си оште *Титъ*. Генезий-Титъ живялъ въ царуването на Льва Исаврянина (717—746) по повелѣнието на когото билъ уловенъ и представенъ предъ патриарха Германа, за да му изслѣдува учението и вѣрованията; но Титъ тѣй искусно изложилъ своите вѣрования, штото билъ признатъ за съвършенно православенъ.³) Подиръ Генезия-Тита евява се на сцената *Сергий Тихикъ*, когото обърнала въ ереста една жена. Тя го съвѣтувала да чете Евангелието, но на нейните слова Сергий отговорилъ, че „само на свештенниците е дозволено да четжтъ Евангелието, а на мѣренитъ е възбранено“. — „Не и истина, казала тя, *Богъ всѣмъ людемъ спаситися хоцетъ*, а свештенниците го възбра-нили на мѣренитъ, за да могжтъ пò-лесно да повреджтъ Евангелието“.⁴) — Во времето на Сергия ереста достигнала до най-високата точка на своето развитие, даже императора Никифора (802—811) считали нейнъ ревностенъ приверженецъ.⁵) Императрица Теодора, ревностната заштитница на светитъ

1) Petrus Siculus CIV. p. 1278, 1279. — Fleury m. XII p. 52, 520.

2) Petrus Siculus CIV. p. 1282.

3) id. 1283, 1287. — Fleury, XII p. 53.

4) Petrus Sicul. CIV, 1290 и слѣд.

5) Bossuet. II, p. 92.

икони, като зела въ ржцѣ правлението на царството во времето на малолѣтството на Михаила въ 841 г. и като свършила дѣлото съ иконоборцитѣ, обърнала вниманіе и на павликиенската секта. Тя издала повелѣние по сичка империя да преслѣдватъ Павликиенитѣ и да ги обрѣштатъ въ православіе, а непокорливитѣ да ги умъртвяватъ. До 10,000 души Павликиени, казватъ, погинѣле отъ жестока смъртъ.¹⁾ Но сектата била неизстребима. Въ последнѣното гонение билъ убитъ баштата на нѣкого си *Корбея*, човекъ хитъръ, предприимчивъ и който разбиралъ отъ военното искусство. Като се научилъ, че башта му билъ убитъ за това, че нерачилъ да се отрече отъ своитѣ убѣждения, Корбей събралъ около си до 4000 свои приверженци и се упутилъ къмъ милетскитѣ Емиръ.²⁾ Отъ тамъ той утишелъ въ столицата на калифѣтъ, на когото се представилъ и заключилъ съ него дружественъ уговоръ. Гръцкитѣ императори срѣснѣли енергическо съпротивление въ лицето на този предводителъ на Павликиенитѣ. Въ кратко време той събралъ около себе-си сичкитѣ малки секти и отъ това време Павликиенитѣ ставатъ даже нападающа старна. Калифѣтъ имъ далъ земя да се населижтъ; тѣ имали свой предводителъ, почти независима община и съставяли — тъй да се рече — *status in statu*.³⁾ — И тъй, колко и да били енергични усилията на императрица Теодора да уништожи павликиенската ересь, която се разпрѣснѣла по цѣла гръцка империя, тя съ ужасъ видѣла, че отъ димившата се кръвъ на тѣзи злочестници възстаналъ силенъ врагъ на империята и черквата, който дълго време принасялъ вредъ както на едната така и на другата.⁴⁾

Подиръ смърта на Корбея павликиенски предводителъ се евява нѣкой-си *ХризOVERисъ*, който се славилъ съ мадростъ и войнственни доблести. Той до толкова безпокоилъ предѣлитѣ на империята съ своитѣ чести нападения, штото самъ императоръ Василий Македонянинъ билъ принуденъ три пѣти да ходи противъ него съ войска, и само на третиятъ пѣтъ сполучилъ да разпилѣе Павликиенитѣ и да имъ убие

1) Fleury XII, p. 186.

2) Petrus Sicul. CIV p. 1302. — Perrod. II, p. 109.

3) Fleury XII, p. 186—188. — Осокинъ 1, 138.

4) Perrod. II, p. 110.

началникът ХризOVERиса.¹⁾ Продължителните и кървавите войни на Василия Македонянина накарали много еретици да се оттеглят въ пд-безопасни мѣста, дѣто тѣ сж можали пд-безопасно да разпространяватъ своите заблуждения. Такова свободно мѣсто имъ се представила широката словѣнска старна — Тракия, отъ дѣто тѣ преминжли презъ балканите въ България, която е давала прибѣжиште на сички призванни и непризванни проповѣдници.²⁾

Трѣба да забѣлѣжиме, че оште въ VII в. императоръ *Константинъ Копронимъ* населилъ Тракия съ нови преселници отъ Армения, — съ Павликиени, като ги обвързалъ да заштитаватъ отъ Скитите тази старна, за което имъ и далъ пълна свобода на върата. Павликиените съ своята ревностна проповѣдъ станжли извѣстни даже въ самата столица, дѣто тѣ се ползували съ пълна гражданска свобода при своятъ покровителъ — Императора Никифора. Павликиенската секта оште пд-вече се усилила въ тѣзи старни, когато около Филибе (Пловдивъ) и въ самиятъ този градъ били преселени много отъ Павликиените. Тѣхъ ги преселилъ императоръ *Иоанъ Цимисхий* въ 972 г. Сичко около Филибе, говори Анна Комнена, станжло еретическо.³⁾ Отъ пд-нататашната история на филибелийските павликиени ште приведеме оште слѣдуюштите фактове, които показватъ колко многочисленни били тѣзи преселци и колко дързостни къмъ своите повелители — византийските императори.

Тракийските павликиени имали своя войска, която състояла отъ 2800 отборъ войници, които дѣятелно помагале на Алексея Комнена въ борбата съ Роберта при Диррахия (Дураццо)⁴⁾. Штомъ Алексей Комненъ побѣдилъ неприятелятъ си, съюзната манихейска (павликиенска) войска подъ предводителството на своите началници своеволно се върнжла у тѣхъ си.⁵⁾ Алексей нееднократно ги викалъ, но павликиените не го послушали, макаръ той и да имъ давалъ голѣми обѣщания. Като свършилъ съ Роберта, Алексей обѣрнжлъ своята мѣсть на непокорните съюзници. Той ги повикалъ ужъ да

1) ib. p. 109. — Petr. Sicul. CIV. 1303. — Fleury, m. II, p. 163, 164.

2) Perrod., II, 110.

3) Anna Comnena. Patrologia, m. CXXXI. p. 1098 и слѣд.

4) „ „ въ рус. прев. ч. 1, p. 192.

5) Тамъ стр. 222.

имъ даде награди, но изеднѣжъ повѣлѣлъ да имъ зематъ конѣтъ, оружието и сичкото имуществъ, а тѣхъ, на едно съ женитѣ имъ, ги запрялъ въ тъмници. Послѣ той пуснѣлъ нѣкои-си на свобода, но главнитѣ виновници били пратени по островитѣ на заточение.¹⁾ Това оште пѣ-вече ожесточило Павликиенитѣ. Единъ отъ императорскитѣ слуги, покрѣстенъ Павликиенинъ, на име Травлъ, като не успѣлъ да убие императора, побѣгнѣлъ съ своитѣ и захванѣлъ да опустошава империята, като превземалъ пограничнитѣ крѣпости. — Не е извѣстно што побудило Алексея Комнена специално да се залуви за сектата, това ли обстоятелство или извѣстната негова склонность къмъ богословски дѣла. Вижда се, той е мислилъ, че като обърне Павликиенитѣ въ православие, съ това ште успокои границитѣ на империята, а за себе-си ште придобие слава на равноапостолень. Своего дългоременно пребивание въ Филибе той посвѣтилъ само за тази цѣль (около 1100 г.). Тамъ той повикалъ при себе павликиенскитѣ учители, препиралъ се съ тѣхъ, съкакъ ги убѣждавалъ да се обърнѣтъ и най-подиръ запиралъ въ тъмница упорнитѣ. Но и тѣзи „апостолеки“ — както говори дѣштира му Анна²⁾ — трудове не достигнѣли цѣлта си: твърдѣ силна била политическата и религиозната ненависть на Павликиенитѣ къмъ Византия. Филибе, както и отъ напредъ, билъ е пѣленъ съ еретици, и винѣги, при първи сгодень случай, сѣ земали страната на враговетѣ на Византия.

Еретическата колония въ Тракия ревностно е обрѣштала православнитѣ по онѣзи старни въ своята ересь. Освѣнъ това, тя не е била празна зрителница на бѣркотиитѣ, които сѣ съпровождали приеманѣто на Християнството отъ Българетѣ. Чрезъ тѣхъ, вижда се, дѣлата на България станѣли извѣстни въ центрѣтъ на Павликиенството — въ Армения и възбудили тамъ небезоснователни надѣжди да придобийѣтъ за своята секта цѣла нова старна. И наистина, въ България се поевили павликиенски учители непосредственно чакъ отъ Армения. За това отгорѣ ние намираме доказателства у тогавашниятъ писателъ Петра Сицилийски, който билъ проведенъ отъ императора Василия въ Тибрикъ (въ Армения, 871 г.)

1) Тамъ стр. 259—260.

2) Anna Comnena XIV.

да промѣни плѣнниците. Въ продължение на 9-тъ мѣсечното си живѣне въ Тибрикъ, Петъръ Сицилийски отлично изучилъ духътъ и характерътъ на Павликиенитъ и тѣхнитъ блестящи надѣжди на България. Като се научава, че тѣ рѣшили да проводятъ въ България проповѣдници отъ своята секта, за да прелѣстятъ новообращенниятъ въ християнството български народъ, Петъръ Сиц. побързалъ, штомъ се върналъ отъ Тибрикъ, да извѣсти¹⁾ това на българскиятъ епископъ Иосифа²⁾ съ особно послание. Въ това си послание той запознава българ. епископъ съ духътъ и характерътъ на павликиенската секта, съ нейното дуалистическо начало, съ презрѣнието, което тѣ имали къмъ В. Завѣтъ, съ тѣхната хитростъ, съ тѣхното искусство да лицемѣрятъ, да се приструватъ и да се скриватъ отъ преслѣдованията на правителството. Но най-много той обръшта внимание на това, че тѣ не припознавали страданията и смъртта на Иисуса Христа и по тази причина особено ненавиждали св. икони и кръстътъ и не почитали пресв. Дѣва Марія. Съ една рѣчь, Павликиенитъ проповѣдвали сѣхтитъ заблуждения, каквито били, както видѣхме, и у старитъ Манихейци.³⁾

България иж очаквала голѣма опасностъ, когато най-искуснитъ отъ Манихейцитъ — Павликиенитъ турили намѣрение да иж заразижтъ съ своето си еретическо учение. Ето кое е побудило Петра Сицилийски да напише послание на българ. епископъ за да го предизвѣсти за опаснитъ еретици. Но при сичко това, България въ късо време се е попълнила съ еретици. Павликиенската ересь успѣла тукъ да пусни дълбоки корени, които трудно било да се изтѣргнатъ въ продължение на много време.⁴⁾ Отъ България, манихейско-павликиенската ересь се е разпространила подъ новъ видъ почти по сичка западна Европа.⁵⁾

Колкото за изворитъ на павликиенското учение, то е получило своето начало отъ Манихейството; отъ нѣкои негови частности, обаче, вижда се, че то твърдѣ много е заимству-

1) Petrus Siculus, m. CIV. p. 1242. Fleury, m. XI. p. 164. — Лавровски, стр. 97.

2) Подиръ покрѣштването на Бориса, въ България билъ проведенъ епископъ отъ Цариградъ (Стриттеръ, II, 580). Стриттеръ не го нарича по име, но въ прологътъ на XIII в. е казано: „Приведъ Св. Осифа Архіепископа“. (Вѣкъ Болгарскаго царя Симеона, Палаузовъ стр. 23).

3) Petrus Siculus. CIV.

4) Fleury XI, 162.

5) Bossuet, II, p. 95.

вало и отъ лжеучението на гностика Маркиона, който за много нѣшта е училъ съгласно съ Манихейцитѣ. И тъй, павликиенското лжеучение е смѣсване на лжеученията Манесово и Маркионово.

Павликиенитѣ, както и Манихейцитѣ, признавали за Бога двѣ отдѣлни начала, добро и зло. Първото е добрий Богъ, Господъ и творецъ на духовниятъ мѣръ, второто е злъ Богъ, творецъ на видимиятъ мѣръ, когото той направилъ отъ вѣчната материя. Человѣкътъ е направенъ споредъ слѣдующиятъ начинъ. Изпѣдениятъ отъ небето Димиургъ, веднѣжъ видѣлъ „образътъ и подобieto“ на Отца небеснаго. Той поискалъ съ другаритѣ си заедно да направи человѣкъ „по образу и подобію“. Но направениятъ отъ него человѣкъ по слабостта си не е можалъ да се държи на краката си, а пѣзлялъ по земята като червей. Тогава небесниятъ Богъ се съжалилъ надъ своето подобие, проводилъ му отъ себе-си животна искра и человѣкъ станалъ настоящи человѣкъ. Противоположенитѣ влѣчения на человѣческата природа показватъ какво е дѣйствителното произхождане на человѣка. — Таквостъ едно учение е буквално повторение на възрѣнията на Сатурниновѣтъ Гносисъ,¹⁾ който е господствувалъ нѣкога-си въ Сирия.

Павликиенитѣ приемали Св. Тройца, но въ своето учение за изкуплението и за лицето на Изкупителя държали сж се *докетизмъ*тъ (вървали т. е. че Иис. Христ. нѣмалъ дѣйствително човѣческо тѣло, а тѣлото му било *мнимо*). Споредъ тяхното лжеучение, изкупителятъ донесълъ отъ най-горниятъ мѣръ тѣло и съ него преминѣлъ чрезъ Дѣва Мария, като презъ каналъ. За това, като облѣченъ въ безстрастна плоть, той не е търпѣлъ страданията, на които билъ подвъргнѣтъ отъ Иудеитѣ по наущението на Димиурга. Този докетизмъ правялъ това, че во време на гоненията Павликиенитѣ си позволявали лѣжа и приструвания, за което справедливо ги укорявали тяхнитѣ противници. Не признавали пресв. Дѣва Мария за Богородица, утвърждавали, че тя ужъ послѣ рождението на Спасителя имала дѣца, — което най-много наскърбявало религиозното чувство на православнитѣ.

Павликиенитѣ, както и Манихейцитѣ и Маркионъ, враждебно гледали на В. Завѣтъ, като го считали за произведе-

1) Иринеи противъ ересей, о Сатурнинѣ, 124 § 1, 2. — Епифаній Ересъ 23.

ние на Димиурга, а отъ Н. Заветъ отхвърляли много нѣшта. Най-много обаче, припознавали и почитали посланията на Апост. Павла. Само посланията на Ап. Петра не припознавали, кѣто сѣ се основавали на посланието Павлово къмъ Галат. (гв. II, ст. 11). За Апокалипсисътъ еретицитъ съвършено не знаели, но за то въ тѣхнитъ канонически книги е влизало едно послание къмъ *Лаодикийцитѣ*.

Павликиенитъ строго порицавали сѣка обрядностъ, особено сѣка роскошь при богослужението. Тѣ дохождали чакъ до тамъ, штото кръштението и евхаристията извършвали безъ веществество на тия тайнства, само произнасяли словата на тѣхното установление. За оправдание сѣ се насланяли на Иоан. гл. 8, 10: „*Азъ есмь вода жива*“. А за Евхаристията говорили, че Христосъ иж установилъ не съ хлѣбъ и вино веществевни, а съ едни само слова: „приимите ядите... и пийте...“ въ такъвъ смисълъ, както „азъ есмь хлѣбъ животный“. На почитанието на иконитъ и на светиитъ Павликиенитъ гледали като на идолопоклонство. И тѣй, въ павликиенскитъ черкови не е имало никакво благолъпие, и тѣ сами не наричали мѣстата на своето богослужение *храмове*, а просто — *молелни*. Павликиенитъ нѣмали почти никаква иерархия. Имената *Свещенникъ* и *Презвитеръ* били имъ ненавистни. Тѣхнитъ предстоятели не само не сѣ се отличавали отъ другитъ членове на сектата съ нѣкакво посвѣщение, но не употребявали и особена дреха при богослужението, а го извършвали въ обикновенни мірски дрехи. Власта на предстоятелятъ на сектата и неговото влияние се е основавало на неговитъ лични способности и достоинства. Него го окружавали *спжтници* (συνεχδούξιοι) и *нотарии* (νοτάριοι), които били задължени да четътъ во време на богослужението.

Заслужватъ, най-послѣ, внимание оште двѣ особености на Павликиенитъ. Тѣ не отхвъргали бракътъ и ѣли мѣсо, слѣдователно, въ този случай не сѣ се придържвали до възрѣнията на дуализмътъ, а до наставленията на Ап. Павла; презъ постътъ ѣли *мѣчно*.

Отъ гореказаното се вижда, че мнимо-апостолскиятъ характеръ на сектата, споредъ който сѣ се формулировали нейнитъ реформаторски стремления, билъ е най-главна нейна вътрешна сила и най-силно орудие на нейната пропаганда.

Гоненията не ѝх ослабили, а напротивъ, по нѣкога самитѣ православни мисионери сѣ се обръщали въ ереста. Ето до какъвъ степенъ благовидно-християнско се е показвало практическото направление на сектата, задъ което почти никакъ не е могло да се забѣлжи теоретическото, противо-християнското основание — гностическия дуализмъ. По тази причина, безсѣмъние, съвременниците ни предаватъ доволно тъмно чертитѣ на нейната догматическа доктрина. Трудно е да се каже, отъ самата секта ли се е родило таково възрѣние за Апост. Павла, или самата секта оште отъ началото е дошла до това възрѣние като вътрешно ней сродно. Както и да е, Павликиенството извикало къмъ реформаторска роль Гностицизмътъ, тъй щото трудно е било да се познае подъ новата маска стариятъ врагъ на Християнството.

Павликиенската ересь, принесена въ България, станжала една отъ най-важнитѣ причини за поевяването на Богомилството. Сѣштата ненавистъ на Богомилитѣ къмъ православната черкува, както щте видиме по-нататкъ; сѣшитѣ и тъй сѣшто сформулировани нападения на едни и исти пунктове на нейното обрядово учение; сѣштото учение на дуализмътъ, облечени даже въ образи съвсѣмъ сходни между себе-си, — сичко това най-добрь показва, че Богомилитѣ сѣ били прави ученици на Павликиенитѣ, но такива ученици, които съвършенно свободно и самостоятелно развивали по-нататкъ общитѣ стремления на сектата.

Тука трѣба да споменеме оште за едно историческо евление, което освѣтъ аналогията има оште външна малко или много тѣсна свърска съ Богомилството. Това е

МЕССАЛИЕНСТВОТО.

Много писатели показватъ на Мессалиенството като на прототипъ и главенъ изворъ на Богомилството.¹⁾ За този въпросъ ние щте поговоримъ на друго мѣсто, а до тогава щте кажеме, че трудно е точно да се опредѣли степенътъ,

1) На пр. Волфъ, Гизелеръ, Шмидтъ, Петрановичъ и др. Тѣзи писатели, като се придръжватъ за показанятия на Византийскитѣ писатели, готови сѣ да произведѣтъ богомилството отъ Мессалиенството, нежеди отъ Павликиенството. Но стига само да се сравнятъ възрѣнията на Павликиенитѣ съ богомилството и произхождението на послѣдното щте стане съвсѣмъ очевидно.

времето и влиянието на Мессалиенството върху Богомилството, тъй като няма прави исторически указания за това.

Фанатическото учение на Мессалиените се е развивало съвременно съ учението на българските Богомили. Мессалиените почитали за свои началници *Лука, Петра и Сергия*, които създали мессалиенската догматика. Споредъ учението на Мессалиените, чело̀вѣците като произлизатъ отъ първиятъ чело̀вѣкъ, отъ Адама, наедно съ рождението си носѣтъ въ себе-си злиятъ духъ — дяво̀лътъ. За да се изпѣди този зълъ духъ отъ чело̀вѣка не сѣж достаточни не само всичките видове на подвижничеството, които сѣж удобрени отъ черквата, но и благодатните средства, които се предлагатъ въ тайнствата. Като тълкували неправилно словата на Ап. Павла въ първото послание къмъ Коринтяните: „*непрестанно моли-теся*“ (гл. 5. стр. 17), Мессалиените учили, че само духовната молитва води къмъ спасението и че само съ неѣж може да се изпѣди злиятъ духъ отъ чело̀вѣка, — за което ги нарекли *Мессалиени*, отъ халдейското слово *mezalin*, или *Евхити* отъ грѣцкото слово *εὐχή* = молитва.¹⁾ Мессалиените учили, че такава молитва прави чело̀вѣка истинно духовносвободенъ, и че той пѡ-вече няма нужда да се подвизава, за да подави въ себе-си чувственните пожелания, които сѣж свойственни на чело̀вѣчeskата природа. И штомъ Евхитинътъ достигне духовното съвършенство, той чрезъ вътрешната молитва ште получава непосредственно божественните откровения, ште има даръ прорицания и непосредственно ште съзерцава Св. Троица. И за това той не се нуждава вече въ никакви външни наставления. Това духовно съвършенство е блаженното състояние на чело̀вѣка, въ което (състояние) душата не може да грѣши, а тѣлото се освобождава отъ чувственните желаня и наслаждения, и такѡвъ безчувственъ чело̀вѣкъ не може пѡ-вече да грѣши.

На цѣло Св. Писание Евхитите давали *аллегорически* смисълъ. Отъ Н. Заветъ приемали само четвероевангелието и четире послания на Ап. Павла. Христовите чудеса тълкували

1) Мессалиените били извѣстни още подъ разни имена, които имъ сѣж давали отъ тѣхните дѣйствиа, што тѣ извършвали споредъ своето лжеучение, на пр. *Хоревти* или *играюшти*, отъ мистическото скачене, съ което съпровождавали своята вътрешна молитва; или отъ главните имъ предводители, както: *Лампениани*, *Аделфиани* и *Маркионити*.

аллегорически, усъждали кръстътъ, не почитали Богородица, Ивана Кръстителъ и другитъ светци. Евхититъ не признавали кръштенieto на това основание, че то само срязва грѣхътъ като външенъ наръстъ, но коренятъ му се истрѣбва въ душата само съ едни подвизи. Евхаристията и причастието тѣй сѣшито, по тѣхному, сѣ излишни: душата на *аскетътъ* може сама по себе най-искренно, тѣй да се рече, чувствено да се съедини съ Божеството, трѣбва само да се моли и да се моли. Не било за тѣхъ грѣхъ да лицемѣрятъ и да лъжатъ, когато това го изисквала ползата на сектата. Тѣ били готови, споредъ свидѣтелството на презвитера Тимотея, да прокълнатъ и своето учение и тѣзи, които го държатъ, само да избѣгнатъ подозрѣнието. Като сѣ се основавали на словата на евангелиста Иоанна (гл. 6, ст. 27), Мессалиенитъ сѣ се гнѣсели отъ трудътъ като нѣшто недостойно за Евхитинътъ, а сѣ се старали да се прехранватъ съ просия, като си прекарвали по-големата частъ отъ денятъ въ спанье и лѣнност. Често ги виждали облечени съ заплескани и дрипави дрехи да се търкалятъ по улицитъ — наедно и мъжи и жени безъ разлика на пола.

Най-напредъ Мессалиенската секта била открита отъ Митиленскитъ епископъ *Литойя* (въ Малка-Арменія) между калугеритъ на единъ мѣнастирь. Мѣнастирятъ билъ изгоренъ, а калугеритъ разпѣдени. Въ 383 г. Евхититъ били усѣдени на Сидскитъ Съборъ отъ св. Амфилохія (въ Памфили), подиръ ги усѣдилъ Флавианъ и ги изпѣдилъ отъ Сирия. Отъ тамъ тѣ утишли въ Памфилиа и наченѣли тамъ да разпространяватъ своето лжеучение. Най-послѣ евхитеското учение било усѣдено на третиятъ Вселенски Съборъ въ 431 г., на който било узаконено да лишаватъ мессалиенствующитъ клирици отъ тѣхнитъ чинове и да ги отлучаватъ отъ черковата, а миренитъ само да отлучаватъ. Отъ това се вижда, че Мессалиенството не е било секта въ строгъ смисълъ на това слово; то не е имало никаква изключителна цѣль и никога не е достигвало до събственна вътрѣшна организация. Известията за Мессалиенството се прекратяватъ отъ VII до XI вв., но то сѣ е можало да сѣштествува тайно въ скитоветъ подъ видъ на лични мисли и склонности на монашествующитъ.

Не е чудно, прочее, ако нѣма прави и ясни свидѣтельства за времето на поевияването на Мессалиенството въ Европа. Както свидѣтельствува *Пселлъ*¹⁾ и *Кедринъ*²⁾ Мессалиенството се е разпространило въ Тракия въ X—XI в. Но тъй като въ това време се е поевила и богомилската ересь, ражда се такъвъ въпросъ: могатъ ли да се припознаятъ тракийскитѣ Мессалиени за едни и съшти съ старитѣ (въ IV в.), или тѣ били особенни, само малко или много сродни съ тѣхъ?³⁾ и не слѣдува ли отъ тука да разбираме подъ тѣхно име просто приверженцитѣ на богомилската ересь отъ калугеритѣ въ Тракия? Последнѣното трѣба да е пò-вѣроятно. Ето зашто грѣцкитѣ писатели отождествявали тѣзи двѣ евленія (*Bogomilarum sive Messalianorum hæresi*). Това трѣбва да е произлѣзло отъ туй, че Богомилитѣ, като сѣхъ се вмѣкнѣли въ мѣнастиритѣ на Тракия, усвоили тамъ калугерскитѣ особености, и това давало на Богомилството характеръ на калугерска ересь, каквато е било въ старо време Мессалиенството. Такива особености, споредъ мнѣнията на нѣкои, били сѣхъ: а) калугерската вънкашность (облеклото); б) чинътъ за стѣпване въ сектата (*consolamentum* у западнитѣ Катари), който билъ явно скопируванъ отъ „*послѣдованія малыя схимы*“; в) ненависта къмъ бракътъ и семейниятъ животъ; г) особенъ родъ аскетизмъ (въздържаніе отъ мѣсо и вино), и особено д) демонологията и суевѣрнитѣ боговидѣнія.⁴⁾ Вѣроятно послѣдниятъ родъ заимствования (ако сѣхъ само били заимствовани) и съобщили на Богомилството характеристическо название „*бабуиство*“, — синонимъ на суевѣрията, съ което на-

1) Psell. p. 35 etc.

2) Cedrin. Hist. 1, 5, 14.

3) Нѣкои западни писатели, както Гизелеръ, доказватъ, че Мессалиенитѣ, като били испѣдени отъ Азия, задръжали се въ Тракия до XI в., а отъ тѣхъ право произлѣзли Богомилитѣ, като присѣдинили къмъ вѣрваніята на старитѣ Евхити нѣкои отъ представленіята на западнитѣ Катари. Шнитцеръ, напротивъ доказва, че между старитѣ Мессалиени и Тракийскитѣ отъ XI в. нѣма нищо общо, но отъ тѣзи послѣднитѣ произлѣзли Богомилитѣ (гл. Шмидтъ, Hist. et doctrine de la secte des Cathares ou Albigois. II, 265, 266.

4) За това подробно глед. въ „Правосл. Обоз.“ за 1871 г. Септябрь, статья „о мнимо-духовномъ христіанствѣ въ древнія времена“. — Церковн. Исторія Θεодорита гл. II, стр. 251—254. — Петрановичъ и Христ. Чтєние за 1870, No. 1.

звание то се евява въ нѣкои по-нови паметници и, при това, като едно и сѣмшто съ Мессалиенството.¹⁾

Свидѣтелства отъ нѣколко стари словѣнски и гръцки паметници за свързката на богомилската ересь съ Манихейството, Павликиенството и Мессалиенството.

За свързката на богомилската ересь съ Манихейството, Павликиенството и Мессалиенството намираме доказателство въ единъ старъ словѣнски паметникъ отъ 1210 г., който носи заглавие „Синодикъ царя Бориса“,²⁾ дѣто е казано: „Понеже въселѣхакъши нѣмъ врагъ, по всенъ блѣгарстѣи землѣи, манихенскѣи ересь разсѣл сѣмъ сѣи съ масалиенско...“, на друго мѣсто: „Попа Богомила иже при петрѣ царѣи блѣгарстѣи, въспрѣишаго манихенскѣи сѣи ересь и въ блѣгарстѣи землѣи разсѣвашаго“.³⁾ Под-навататакъ отъ съчиненията на

- 1) „Мессалиане“ — иже сѣуть нынѣ глаголемѣи Богомили — „бабуни“ или „бабуки“. Въ по-голѣмата частъ на Кормчинѣтъ отъ XV—XVI вв. (гл. Рус. Соф. библиот. NN. 1175, 1176) се намиратъ статии съ гореприведенното заглавие, които както и самитѣ Кормчии сѣ несъмнѣнно южнословѣнско произхождение (глед. выписки изъ Букарент. Кормч. XV в. у Григоровича „о Сербіи“, 1859, Казань, примѣч. 1). Първий пѣтъ се срѣшта такова название на ереста (бабуни) въ XIV в., въ „Законникътъ“ на сѣрбскитѣ крѣль Стефана Душана. „Кто рече бабунску рѣчь аще будетъ властелинъ, да платитъ 100 перперъ; аще ли себръ (смерть — семянинъ) да платитъ 12 перперъ и да се биетъ стапѣи (съ тоги)“ (гл. Lex Steph. Dusani, ed. D-r Miklosich, 1856, p. 10). Споредъ тълкованието на Миклошича (Fremdwört. Slav. Sprache 1867, p. 4) рѣчь бабунска означава тука въобщте ересь, макаръ събственно бабуни, бабунска означава тука Богомили, богомилски. Значението на названието „бабуни“ се открива отъ слѣдующитѣ съпоставления: boboane, мн. ч. на влашки езикъ значи incantatio (замагьесване); маджарски bobona; малоросійски — бобоны — superstitio (суевѣрие, страхъ); по полски — zabobony — idolum, чудище, бредни и проч. И така, Богомилството въ краятъ на своето съществование (XIV) е станѣло синонимъ на суевѣрията и волхвованіята. Както се вижда, трѣба да има свързка съ това название урочиштето гората Бабуна между Прилепъ и Велесъ. Свързката на това название съ исторіята на Богомилството се потвърждава отъ единъ старъ паметникъ, дѣто е казано: иде у Богомили (Даничичъ, Рѣчникъ, 1863, 1, 21; сравни Миклошича „Fremdwörter“, p. 4). Има още едно мѣсто съ това название въ Епиръ. Г. Григоровичъ утвърждава, че и до настоящето време се наричатъ съ това име и Българетѣ между Прилепъ и Велесъ (гл. „Путеш.“ къ южн. Слав. 126).
- 2) „Синодикъ царя Бориса“ билъ преведенъ по повелѣнието на царя Бориса отъ гръцки на български въ 1210 г. Той е напечатанъ въ „Временникъ императорскаго московскаго общества исторіи и древностей“, въ 1855 г. Москва, кн. 21; также е напечатанъ „Синодикътъ“ и въ „Българ. Книжицы“ за 1858 г. No. 7.
- 3) Въ „Синодикътъ“.

българскиятъ презвитеръ *Козма*, който е живѣлъ въ краятъ на X в.,¹⁾ и отъ житието на преподобнаго *Илариона*, епископа могленски,²⁾ тъй сѣшщо се вижда, че свѣрзката на богомилската ересь съ Армения и нейното тѣждество съ учението на Манихейцитъ и Павликиенитъ дълго време се е помнило въ България. Въ житието на преподобнаго *Илариона* е казано, че по-голямата частъ отъ населението на неговата епархия била „манихейская и арменская, и еще же богомилская“. Като наченѣлъ да се препира съ тѣхъ (съ еретицитъ) бл. *Иларионъ* между другото ги попиталъ, зашто тѣ постятъ постъ *Арцибуриевъ*. — „Сергію нѣкоему Арменину таковѣй постимся постъ, иже въ нашей странѣ пострадавшему“,³⁾ му отговорили. Много такива указанія има за свѣрзката на Богомилството съ арменскитъ дуалисти. Такова доказателство има у *Анна Комнена*,⁴⁾ у *Евтимия Зигадена*,⁵⁾ а най-ясно се хортува у *Константина Арменопула*.⁶⁾

Възникванъето на богомилската ересь има свѣрзка оште съ историята на взаимнитъ отношения между Византия и Римъ, съ сѣштествуванъето на самостоятелната българска черкова, и най-послѣ — съ първобитнитъ върване на Словнитъ — езичници. За това преди да пристѣпиме да излагаме историята на разпространението на богомилската ересь въ

- 1) *Козма* презвитеръ е живѣлъ въ началото на Самуиловото царуване, — въ послѣдната четвъртина на X вѣкъ. Той е написал нѣколко бесѣди (12 бес.) противъ Богомилитъ, които бесѣди иматъ таквось заглавие: „Недостойнаго *Козмы* презвитера бесѣды на новопоявившуюся ересь богомилу“. Тѣ сѣ печатани първо въ „Архивътъ на юго-словѣнската история“ за 1857 г. споредъ списъкътъ отъ ръкописътъ на московската Духовна Академия XVI в., но непълно и неизправено, а второ — въ „Православниятъ Соб.“ за 1864 г., споредъ ръкописътъ, който принадлежи на Соловецката библиотека, и когото отнасятъ къмъ XV в. (гл. Правосл. Собесѣдникъ 1864 г. Априль стр. 485, примѣчаніе. — А. Гильфердинга. Ист. Сер. и Болг. ч. I, стр. 228, примѣч. 3).
- 2) Св. *Иларионъ* билъ синъ на богати родители. На 18-та си година той приелъ калугерството и подиръ смъртта на игуменътъ на него манастиръ направенъ билъ игуменъ, а на 1134 г. българскиятъ архиеписк. *Евстатій* направилъ го епископъ *Моглински* (гл. Святые южныхъ Славянъ, *Филарета* *Арх. Черниговскаго*, отдѣленіе второе, *Черниговъ* 1865 г. — *Житія* Св. Рос. Церкви (СПБ. 1859, октябрь.) — Полное собраніе рус. лѣтописей СИБ. 1862, гл. IX.
- 3) *Гильферд*. Ист. Сер. и Болг. часть I, стр. 131, примѣч. 2.
- 4) *Patrologia*. — m. XXXI, p. 1166, 1167.
- 5) *Euthymii* „*Narratio*“, стр. 6.
- 6) *Const. Armenopuli* (у *Леукелавия*: *Juris Græco-Romani canonici et civilis Francofurt*, 1596 г. in folio, стр. 551.

България и вънъ отъ нейъ, както и учението на тази ересь, считаме за нужно да се спреме по-надълго върхъ историята на взаимнитъ отношения между Византия и Римъ, върхъ съществуването на самостоятелната българска черкова и върхъ първобитнитъ вѣрования на Словѣнитъ-езичници, което ште ни обесни при какви обстоятелства и съ кой начинъ сѣ влѣзли въ новонасѣдената българска черкова противохристиянски и еретически учения.

ХРИСТИЯНСТВОТО ВЪ БЪЛГАРИЯ.

Обръщанieto на Българетъ въ християнството се наче-
нало отъ покръстванieto на царъ Бориса и семейството му,
но не е било всенародно, и отъ историческитъ свидѣтелства
се вижда колко трудъ е положилъ Борисъ додѣ утвърди въ
народа си спасителното учение на Христовата вѣра. Подиръ
Борисовото повелѣние да се кръштѣтъ, много отъ неговитъ
подданици — езичници сѣ кръстили; но не направили това
болеритъ и упраздителитъ на областитъ. Тѣ възбунтували на-
родътъ и сички наедно съ голѣмо свирепство станѣли про-
тивъ господарятъ си като говоряли, че той имъ далъ лошъ
законъ, искали да го убийтъ и на мѣстото му да турѣтъ
други царъ, ревностенъ езичникъ. Царъ Борисъ, обаче, по-
тъпкалъ метежътъ, избилъ началницитъ на този метежъ за-
едно съ женитъ и малкитъ имъ дѣца, а по-малко виновнитъ
помилвалъ. Подиръ това християнството съвсѣмъ се утвър-
дило въ България, само нѣмало жетвари за богата жетва.
Освѣнъ това, на новопокръстениятъ български народъ сѣ-
дено било да влѣзе въ препирни, които били причина да се
раздѣли християнската черкова. Едвамъ што българскитъ
народъ е чулъ името Христово, трѣбало е да види светинята
разклатена отъ хорско властолюбие.¹⁾ Известна е препирнята
между римскитъ престолъ и цароградскитъ патриархъ, коя-
то се подигнѣла за възкачванieto на патриаршескитъ пре-
столъ Фотия и която се е свършила съ раздѣляванieto на
черковитъ. Тѣй сѣшто се знае каква роль е играла Бълга-
рия въ тая религиозна препирня. На цароградскитъ съборъ
(867 г.) било рѣшено, штото новонасѣдената българска чер-
кова да се подчини на цароградскитъ патриар. престолъ, и

1) А. Гилъфердингъ, Ист. Серб. и Болг. С. II. Б. 1868, ч. I, стр. 54 и натат.

птомъ си утишелъ отъ България римско-католическиятъ епископъ заедно съ римското духовенство, гръцкиятъ императоръ, за да удържи въ своитъ рѣцъ българската черкова, изеднѣжъ ѝ далъ голѣми правдини: той далъ на българскиятъ архиепископъ второ мѣсто подиръ цароградскиятъ въ царскитъ тържества.¹⁾ А около половината на X в., въ царствование на Петра Симеонова, българската черкова била наречена самостоятелна и архиепископътъ Дамианъ билъ провъзгласенъ за патриархъ, но — за малко време.²⁾ Нѣма съмнѣние, че черковното неустройство и волненията, които сж раздирали България оште въ началото на нейното стѣпване въ християнскиятъ животъ, не сж можали да преминѣтъ безъ да не оставятъ дири. При това оште народътъ не е можалъ да не изпита съблазнѣтъ, който е произлѣзълъ за България, за която двѣтъ черкви сж се карали помежду си. Прочее, какво богато поле трѣба да сж били тѣзи несъгласия за противочерковното учение, което еднакво е отхвърляло и гръцкото православие и латинскиятъ католицизмъ! Нѣка си наумимъ, че оште въ VII в. Тракия е била населена съ еретици отъ императора Костантина Копронима, и че тѣ не сж стоели като празни зрители когато се е разпространявала въ България християнската черкова, която тѣ дълбоко ненавиждали. По сичка вѣроятностъ, — тѣ сж били причина дѣто българскитъ работи станѣли извѣстни въ центрѣтъ на Павликиенството — въ Армения, което е и дало възможностъ на арменскитъ павликиени да се надвѣватъ, че ште придобѣѣтъ за сектата си цѣла нова старна. И наистина, въ времето на несъгласията между Римъ и Цариградъ, се евили въ България наедно съ римскитъ и гръцкитъ проповѣдници и еретически проповѣдници отъ Армения. Не може обаче да се каже, че само павликиенската пропаганда е разпространила ереста между Българетъ. Освѣнъ Павликиенитѣ, единъ подиръ други въ България тичали различни сектатори, дѣто страната имъ представлявала най-сгоднo поле за разпространяването на различни лѣжливи понятия за вѣрата. Отъ отговоритъ на папа Нилая I на въпроситъ, каито му били пред-

1) Мацневски. Исторія первобытной христiанской церкви у Славянъ, въ рус. перев. 1840. ст. 44.

2) Гильберд. ист. С. и Б. ч. I, стр. 114.

ложени отъ Българетъ, се вижда, че когато за кръштението на Бориса се разчуло по цѣль въстокъ и западъ, ревностни послѣдователи на учения, противни на християнството, отсѣкъждъ сѣхъ се поевили въ България. Тѣ били отъ една старна послѣдователи на Павликиенитъ, отъ друга — на Мессалиенитъ и Манихейцитъ. „Вие пишете, отговаря папата на Бориса, че Христиени отъ различни старни, Гърци, Армени и др., проповѣдватъ у васъ Християнството съки по своему.¹⁾ Отъ тѣзи слова се вижда, че Българетъ оште до дохожданието на Павликиенитъ въ България били запознати съ дуалистическото учение. И наистина, споредъ свидѣтелствата на Петра Сицилийски и неговиятъ съвременникъ патриарха Фотия, дуалиститъ, освѣнъ околноститъ на Филибе, имали свои черкови, т. е. устроени религиозни общини и въ други мѣста на балканскитъ полуостровъ, както въ западна Македония, въ градиштата *Кивосъ*, *Филиппи* и въ *Ахая*. Тука, разбира се, Манихейството е дѣйствувало на Българетъ-езичници, отъ тука се е разпространявало по цѣла България, дѣто било преработено въ нова форма. Като сжшществувало тукъ отдавна, Манихейството съ всевъзможни начини противодѣйствувало на ввожданието на Християнството. И тѣй, когато Павликиенитъ дошли отъ Армения, тѣ намѣрили въ България вече готово поле да имъ приеме учението.²⁾

Но благодарение на просвъштенната, истинно-апостолска дѣятелност на ученицитъ на св. Методия, особено на ученицитъ на св. Климента Охридски, била предотвратена опасността, която висяла надъ новонасадената вѣра въ България. На това основание, вижда се, православната черква въ числото на подвизитъ на св. седмочисленници прославява „уничтоженіе силы богомиловъ“ или „и страшныхъ волковъ мессалианъ“. ³⁾ Съ такива подвизи се слави и Иоаннъ Екзархъ, просвъштенната дѣятелност на когото оште тогава се е уподобявала съ дѣятелността на великитъ отци на черквата (Василия Ве-

1) Глед. въпроситъ, които сж предложени отъ Българетъ на папа Николая I, и отговоритъ папски. Гилъф. Ист. С. и Болг. стр. 65—71.

2) Petrus Siculus. m. CIV. Hist. Manicheorum.

3) Гл. Служ. Св. Седмочисленникамъ, напечатана въ минжлото столѣтне въ Албанія (Рус. Бесѣда 1859 г. II, 131 и слѣд. примѣч. 20). Тѣзи св. мъжи работили въ най-добрата епоха на животътъ на България (въ царуванъето на царъ Симеона), когато тя е славила своитъ златни вѣкъ, както въ политическо отношение, тѣй и въ отношение на просвъштеніето и писменността. Самъ царъ Симеонъ приемалъ дѣятелно участие да разпространява образованіето въ народътъ. (Вѣкъ болгарскаго царя Симеона, Палаузова).

лики, Иоанна Златоуста и др.) и на нея показвали като на образец (юрнекъ). Ето какъ говори Козма презвитеръ, като се обръшта къмъ съвременнитъ нему епископи: „Подражайте бывшихъ прежде васъ въ вашихъ сыныхъ святыхъ отецъ и епископъ, Григорія Меню и Василия и Ивана и проч.... ихъ же печали и скорби бывшія о людехъ кто исповѣсть?... Подражайте Ивана презвитера новаго, его же и отъ васъ самыхъ мнози знаютъ, бывшего пастуха и екзарха, иже въ земли блъгарстѣй.¹⁾ За богословско-философската дѣятелность на Иоанна Екзарха има подробно у Калайдовича²⁾ и С. Палаузова.³⁾ — Тръба да забълъжимъ, обаче, че книжната образованность на гореупоменатитъ лица само на нѣколко време е задържала успѣхътъ на ереста, но не на винаги, защото тази образованность е била достояние само на нѣколко лица, а не на цѣла масса народна. Християнскитъ идеи твърдѣ полека сж се вкоренявали въ народната масса. Напротивъ, ние виждаме, че словѣнскитъ просвѣтителѣ, като обърнжли Бориса въ християнство, не успѣли да изкоренѣтъ езичество то по сичкитъ мѣста на България, което сжшществувало чакъ до царъ Петра. Българетъ яко държели своитъ езически вървания, които до най-големъ степенъ били проникнати отъ дуализмътъ, който ги сроднявалъ съ Павликиенитъ и откривалъ на последнитъ пжтъ да се вмѣкнжтъ въ блъгарскитъ и въ другитъ словѣнски народи. Знайнѣ е, че цароградскитъ съборъ въ 869 г. запретилъ на Словѣнитъ въ Тракия и Македония да изпълняватъ езическитъ обряди, отъ които тѣ не можали да отвикнжтъ.⁴⁾ Освѣнъ това, за достовѣрно може да се каже, че причината, дѣто тѣй дълго сжшществувало езичеството между Българетъ подиръ официалното приемане тамъ на Християнството, били Манихейцитъ, които имали свои проповѣдници и влиятелни представители по цѣла гръцка империя. Манихейцитъ сж се отличавали съ радушието и общителността си. Отъ словата на Иоанна Екзарха се вижда, че еретицитъ имали голѣмо значение въ България. Тѣ стоели на първо мѣсто въ онова време между противницитъ на

1) Правосл. Собесѣди. 1864 г. No. 8, p. 424—425.

2) Иоаннъ Екзархъ Болгарскій, 1826 г. С. II. Б.

3) Въвъ Болгарската царя Симеона.

4) Въ сборникътъ на царя Бориса четеме: иже Іоунія месеца 12 день на рождество Іоанна Кръстителя творящихъ влѣшвенія и елика въ та ношъ сквръная творять таинства и еддинстѣи слоужбѣ подобнаа анаемеа.

православната черкова въ България, а на второ — езичниците. „*Да ся срамляють убо вси пошибени и сквернїя манихеи*“ — говори Иоанъ екзархъ български въ своето четвърто слово, дѣто смѣсва езичниците съ еретиците, — „*и вси погани словени и вси языци зловѣрнїи*“.¹⁾ — Звукътъ отъ поученията на словѣнските просвѣтителѣ, тъй да се каже, оште кѣнтялъ въ България, когато дошле павликиенските учители отъ Армения. Тѣ оште съ пѣ-голѣмъ успѣхъ, отъ колкото тѣхните предшественици — Манихеитѣ, повели дѣлото на пропагандата и тѣхните заблуждения въ кратко време наченали сериозно да угрожаватъ на православието въ България. Ако сѣ се изгубили езичниците, на тѣхно мѣсто се е повило пѣ-опасно и пѣ-страшно общество, членовѣтъ на което сѣ се ползували съ огромни средства и съ нравственъ авторитетъ; то станѣло оште пѣ опасно, когато му станалъ глава единъ отъ тѣзи водачи, които сѣ призвани да бѣдѣтъ ересеначалници. Този новъ водачъ направилъ реформа въ Манихейството и Павликиенството, далъ новъ видъ на тази ересъ, която се и нарекла по името му. Този водачъ билъ български попъ — Богомилъ, за когото ште говориме на друго мѣсто.

Тѣй като дълго време и упорно е съществувала богомилската ересъ между Българетъ и другитѣ словене, вижда се отъ това, че Богомилството е имало връзка съ словѣнското езичество и че укореняването на еретическото учение между словѣнитѣ било предразположението имъ къмъ дуализмътъ. На това основание и ние ште кажеме нѣколко слова за словѣнскитѣ дуализмъ.

ЕЗИЧЕСКО-СЛОВѢНСКИ ДУАЛИЗМЪ.

Словѣнитѣ оште отъ старо време били разположени къмъ дуализмътъ, който билъ сроденъ на тѣхната природа. Отъ словѣнската митология се вижда, че Словѣнитѣ не обединявали, а раздробявали понятието за божеството. Оште отъ старо време Словѣнитѣ уприличавали доброто, штастието — на цвѣтъ (боя) „бѣлъ“, или на свѣтлината, а злото, нештастието — на цвѣтъ „черенъ“ или на тъмнината. Въ основата на това е лежала иносказателна мисль за *причинитѣ* на нѣштата. И

1) Палаузовъ, стр. 92; Гилъфердингъ, Ист. Серб. и Болг. стр. 59, примѣчаніе.

така, Словѣнникътъ като олицетворилъ невидимата причина, основалъ своето върване на тази мисълъ, че „*доброто* начало винѣги докарва на човѣка само добро, а *злото* начало — едно зло“. Отъ тази мисълъ произлѣзло раздѣлението и олицетворението на *бѣли богове* и *черни богове*.¹⁾ Словѣнскитѣ богове винѣги враждуватъ мѣжду себе-си и противодѣйствуватъ единъ на други. За доказателство на това служи словѣнската народна поезия.²⁾ Дуализмътъ, който билъ присуштъ на религиозно-християнскитѣ словѣнски вървания, билъ забѣлѣженъ отъ *Базовскиятъ* свещенникъ *Гелмолда*, който пѣтувалъ въ втората половина на XII в. между померанскитѣ словѣне. Езическиятъ строй на дуализмътъ се изказвалъ и между християнскитѣ. „За чуденъ е заблудението на Словѣнитѣ, говори Гелмолдъ въ своята хроника; на своитѣ събрания и игри тѣ поднасятъ наредъ чаша и произнасятъ надъ нея (разбира се когато ште пийтъ. б. а.), да не казвамъ благословение, но проклятие въ името на добриятъ и злиятъ богъ, тѣй като тѣ чакатъ отъ добриятъ богъ добротечестие, а отъ злиятъ — злочестина; за това тѣ наричатъ на своятъ езикъ добриятъ богъ — богъ бѣлъ, а злиятъ — дяволъ и черенъ богъ“. ³⁾ Словѣнскитѣ богове — бѣлъ-богъ и чернобо-гъ били обоготворение на противоположнитѣ начала, които иматъ такова силно влияние на човѣка; Бѣлбогъ е билъ символъ на развитието, Чернобо-гъ — на повявнанието. „Такова двойствено възрѣние, говори единъ отъ специалиститѣ на словѣнската наука, — на природата, въ царството на която дѣйствуватъ и добритѣ и злитѣ сили, трѣбало да турни своятъ неизгладимъ печатъ на сичкитѣ религиозни представления. Човѣкъ като се е покланялъ на стихийнитѣ божества, едни и съшитѣ евлениа различавалъ по това, кое какво участие е земало въ създаването и въ разрушението на міровиятъ животъ, споредъ степенитѣ на по-близката или по-далечната тяхна свръзка съ елементитѣ на свѣтлината и топлината. Така напр. опустошителнитѣ бури и зимнитѣ виелици сѣ се считали за порождение на нечистата сила, — на бѣсовѣтъ, които ходятъ по полетата; а пролѣтнитѣ вѣтрове, които донасятъ дъждовнитѣ облаци и

1) Гл. у Юрия Венедина: Древн. и нынѣшніе Болгаре. 1829 г. ч. II, 154.

2) Тамъ.

3) Helmoldus, Chonicon sive Annales Slavorum, 1, I. C. 52. у Осокина, 1, 147.

които чистятъ въздухътъ сж се считали за благодатни спжтници на *Перуна* и негови помагачи въ борбата съ злитъ духове“. ¹⁾ Следъ време словѣнинътъ, властта на злата сила прехвърлилъ ѣж на сичко, което има подобие на мракъ, на разрушение въ нравствениятъ мѣръ, както и съ Бѣлбога той слѣлъ понятието за *Свѣтовида*. Старата дуалистическа система принадлежала на сичкото словѣнско племе. Въ странитъ, които тѣ населяватъ, запазили сж се свидѣтелства за това въ остатоцитъ на географическитъ названия. Въ страната на *Лужичане*, близо до Будишина има гора, която се нарича Чернобогъ, а малко на далечъ отъ нея има друга съ име — Бѣлбогъ, дѣто, споредъ народнитъ предания, имало е особни мѣста за езическото служение;²⁾ слѣдователно, за съки Богъ имало е особенъ строй и редъ на служение. Най-послѣ, едно отъ най-убѣдителнитъ доказателства на това, колко благоприятни елементи за развиванieto на дуалистическото учение е имало въ словѣнското езичество, — вижда се отъ едно мѣсто на *Густинскиятъ* лѣтописъ, дѣто на старитъ словѣнски жреци се приписва таквось поучение: „два сѣтъ бози; единъ небесный, другой во адъ; егда человекъ умретъ, душа идетъ къ небесному богу, а тѣло къ тому, иже во адъ“. ³⁾

Отъ сичко това се вижда, че Словѣнитъ-езичници не могли да не съчувствуватъ на павликиенскитъ дуализмъ.

И тъй, предразположението на Словѣнитъ къмъ дуалистическата ересь, политическитъ събития, кландуканьето на България между Римъ и Цариградъ въ черковно отношение, — сичко това е побуждавало да се чака сериозни недоволства между Българетъ къмъ черквата. И наистина, отъ махейско-павликиенскитъ въззрѣния въ България се е образувала черква съ таквази иерархия и догматика, която отпослѣ е послужила за образъ (юрнекъ) на провансалскитъ еретици.

(Слѣдва.)

1) А. Аванасѣвъ. Поетическія въззрѣнія Славянъ на природу. Москва, 1865; 1, 89—113.

2) Языческое служение И. А. Срезневскій др. Аван. 1, 93. Воспоминанія въ геогр. мѣстностяхъ Россіи: урочище Бѣлыя боги за Москвой, Троицко-бѣлобожскій монастырь въ костром. губерніи и чернобожье. Въ Бомбергъ намѣрили единъ идолъ на Чернобога, който ималъ видъ на вѣлкъ, като митическо представление на пошта, на зима-та и проч.

3) Полное собраніе рус. лѣт. 11, стр. 273. Татищевъ Рос. ист. Москва 1765. ч. I, стр. 14 и натакъ.

БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПЪСНИ.

(По говоръ отъ Търновско.)

Мамжъ Иванчжъ пугуди
зжъ идно мумичи пріазморчи.
Иванчу честу чистъши —
у Тудоркини ходъши
и Тудорки сжъ фалъши:
„Тудорке либе, Тудорке!
джъ додиш, либе, у дума, —
джъ додиш, либе, джъ видиш
къкви сѣмъ къшти нѣправил:
двори ми-і мермеръ — камънѣе;
портите ми сжъ жилезни;
прозурци ми сжъ стѣклени.
Нжъ порти синджиръ сребърен,
нжъ синджирѣжъ сжъ кацнѣли
дванаіси пѣстри пѣуни,
тринаіси бели гѣлѣби.
Гѣлѣби іасну гугучѣт,
лично сжъ перѣжт пѣуни; —
джъ додиш, либе, джъ додиш,
джъ видиш хубусъ нжъ светжъ!
Дигнѣли свадбжъ гуліамжъ
Сѣс зурли и сѣс тѣпъни:
ут девитъ сила сватуви
ут дисету кумуви.
Кѣту зжъ булкжъ утваждѣхжъ
желтите дѣули цѣвтѣхжъ
и морувите абѣлки,
летни іучмици сѣіахжъ,
іагнѣцѣтжъ сжъ іагнѣхжъ.
Куга сжъ с булкжъ врѣштѣли,
летни іучмици женѣли,

морувѣнките зреѣли,
 желтите дѣли жѣлтѣли
 и агѣнцѣтѣ лѣчѣли!
 Кѣту ду Дунаѣ стигнѣли,
 ду тихѣ бѣалѣ Дунавѣ,—
 Дунаѣ буѣен прииждѣ.
 Три дни на краѣ стѣѣли
 и три дни хуро играли,
 играли и ми скачѣли,—
 дано Дунавѣ испадни.
 Дунавѣ ни си испадѣ:
 колкуту иди пѣ-иди!
 Сватуви ѣшти кумуви
 Идин си другим думѣхѣ:
 „Коѣ шѣ сѣ ѣмни, наѣмни,
 Дунавѣ дѣ си прѣплавѣ?“
 Ни идин сѣ никоѣ ни нѣѣ;—
 Ачи сѣ нѣѣ Иванчу:
 сѣблечи скѣпѣ примѣанѣ,
 утложи кѣлпакѣ сѣмурен;
 ачи сѣ фѣрли ф бѣал Дунаѣ,—
 Дунавѣ дѣ си прѣплавѣ.
 Туку гу нѣ краѣ видели,
 Иванчѣ гу вечи нѣмалу.
 Тугас кумуви думахѣ,
 кумуви ѣшти сватуви:
 Иванчу ни¹⁾ сѣ удави!
 Кѣко булкѣ дѣ сторим?
 как дѣ ѣѣ назадѣ повѣрним?
 кѣко нѣ сватѣ шѣ кажим?“
 Булкѣ пут булу прудумѣ:
 „кумиви, стари сватуви!
 ази сѣ назадѣ ни врѣштѣм,—
 у Иванчуви шѣ идѣ,
 чи Иванчу ми сѣ фалѣши,
 чи имѣ кѣшти гулеми
 двори му мермерѣ-камѣнѣ,
 портите му сѣ жилезни,—

1) и и, намѣсто на м.

нѣ порти синджирь сребърен,
и нѣ синджиря кацнѣли
дванаіси пѣстри пѣуни,
тринаіси бели гѣлѣби,—
у Иванчуви шѣ идѣ.“
Кѣту Дунавѣ минѣли,
у Иванчуви утишле,—
тоі си нѣ одри сидѣши
и свадбѣтѣ си чакѣши.—

Кога се пѣе изложенната пѣсенъ — предѣ кумове и сватове, припѣва се подиръ нея оште слѣдната припѣвка:

Дѣ ни би чуду ставалу,
не би сѣ песенъ пеіалу
нѣ тѣзи чеснѣ трѣpezѣ.
Ѣ дѣ си флезим в дулинѣ
тѣ дѣ извлічем лузинѣ,
дѣ си нѣправим пѣржинѣ
тѣ дѣ пустрѣми даруви.

Дарѣте куго дарѣте,
и мене ни забравіаіте!

Тая пѣсенъ, която ни е доставена отъ г. Ц. Гичова, не е вѣрно писана насѣдѣ: нейниятъ слогъ на мѣсти отдалечава се забѣлѣжно отъ народниятъ български слогъ. Ний обаче я пакъ обнародваме тука, най-паче заштото е отъ търновскитѣ старини, отъ дѣто до сега най-малко има народни пѣсни вѣрно обнародвани.

З. р.

Г А Т А Н К И .

(Слѣднитѣ гатанки съставени сѣ отъ г. Ц. Гичова — по подражание на народнитѣ гатанки.)

I.

С костени рѣцѣ от-страна,
С дълги мустаци на глава—
И курав кожух на гърбѣ;
Пѣк лопата му на гърбѣ,—
Носи орѣхи без турба.

За риба кога утива,
Чак прѣз Дунавѣхъ преплавва.
В гѣстиѣхъ папур и шамак¹⁾
Разравя трева и тинак;
А пѣк жебитѣ, в чест вѣрбак,
Пѣѣхът му пѣсенъ: „вріак, вріак, вріак!“
Кажѣте, коі іе тос іунак?

(—Ракѣ.)

II.

Ножицитѣ му на носѣхъ,
Сабіата му на гѣрбѣхъ,—
Сладкото носи вѣв уста.
Дѣто мине, пѣіе,—
По слѣнце вилнѣіе.

Когото цалуни —
Повни го до три-дни;
Пак си то утива,
Пѣсенъ му припѣва.—
Налучи го — брала!

(—Пчела.)

III.

Криво, криво шило
Шило и остроило,
В огѣнъ се г'роштило
Г'роштило и вило,
И в вода студило;
С камѣк се трошило
И се набѣлило.
Ни іало, ни пило,—
Цѣл день се морило;
Без огѣнъ — огнило,—
Поле пожарило;
Кат' се уморило,
На врата заспало.
Ето туі се пита
Налучѣте сички,—
Питата-і готова,
Кажѣте унѣчки!
Коіто не налучи,
Баба не му дава!—

(—Сѣрпѣ.)

1) Шамакѣ е мѣѣхъ папурѣ, сѣ който плетѣхъ градинаретѣ вѣнци — лукѣ.

IV.

Шило се родило
 Шило и дупчило;
 В огънь се горило,
 Не се изтопило;
 Къдѣто минъло,
 Двѣ в іедно събрало;
 Вървѣло, сновало,
 Пътека убило.

Не іе шило шило,
 Нити пѣк огнило —
 В огънь се г'роштило
 И с вода поило;
 Штомъ се изкривило,
 На сметѣ отишло!
 Кому іе хрумнѣло
 То го іе случило.

(—Игла.)

V.

Крила има,
 Пат не іе.
 Кълвунъ има,
 Штѣрк не іе.
 Корем има,
 Вол не іе.
 Тѣжко носи,

Конъ не іе.
 Хора има,
 Град не іе.
 Брѣзна оре,
 Плуг не іе.
 Сега тука
 Ако іе,

Подир малко
 Тук не іе.

Ако нѣкоі
 Го знаіе,
 Нѣка кажи,—
 Грѣх не іе!

(—Корабъ.)

VI.

Крака нѣма — ходи,
 Очи нѣма — види,
 Ръцѣ нѣма — пипа,
 Из водата плува,—
 Пѣк риба не става.
 И зимѣ и лѣтѣ —
 Сѣ с кожух завита,—
 Кожухъ на неіѣ,—
 Сѣ ѿ студеніе!

Ето това лѣсно,
 Съкий ште налучи,
 Заштото-і извѣстно
 Хѣ, — да го сполучи!

(—Мида.)

НАРОДНИ ПОГОВОРКИ.

1.

Нѣкоіси време попитъли ремъка: „болку годин можиш да траиш?”
— „Питъти маслуту”, рекъл ремъка.

2.

Малъ-Съчко рекъл: „да ни ма-і срам ут батюви, ша направа гърнету утпретъ да ври, а утзатъ да зъмръзни. (Народътъ и до сега вѣрва, чи мѣсецитъ са дванаіси братіа, и най-малкия отъ тѣхъ іе Сѣчко, сирѣчь Февруаръ. = „Съчку сиче, Мартъ дире, Април божи продава”.)

3.

Рибата рекла: „іа ма пичи, дуде ми пубилеят добріа учите. іа нъ-гарвѣм да пубилеятъ твоіти!”

4.

Лозата рекла: „изкурени тѣзи, шту іе ду мене, да рудя и за нея”.

5.

Варъ рекъл на кирпичъ: „подрѣш ма осіам гудини, ас да та държа осіам стотини”.

НАРОДНИ ПРИКАЗЧИЦИ.

I.

Вѣтъръ и Кожухъ.

Вѣтърътъ едно време се хвалилъ и думалъ: „ас прѣз девиъ нови аби мицуѣм!” А на сметъ билъ хвѣрленъ единъ късь кожа отъ единъ съдранъ кожухъ. „А, како пеіш, ти ветре? — „Аз с тебе немам работъ”, рекълъ уплашено вѣтърътъ.

За туй вѣтърътъ и до днесъ го е страхъ отъ кожухътъ.

II.

Кучешкитъ цървули у зайцътъ.

Едно време кучето носило цървули, и като исъхнѣли и му стиснѣли, то ги натопило въ една бара, да умѣнентъ. Ето ти и зайца минѣлъ

отъ тамъ. Аресали му цървулитѣ, и той ги зель и ги убулъ. Кучето дошло, видѣло, — нѣма му цървулитѣ! Тогасъ зело да души и да си търси цървулитѣ. Ето за това кучетата и до днесъ подушавѣтъ зайцитѣ, — заштото имъ носятъ цървулитѣ. Цървулитѣ били небръснѣти. Който не вѣрва, кога улови нѣкоѣ заецъ, нѣка съгледа, че стѣпалата му и до днесъ сѣ вѣлнѣсти.

III.

Подигравката на рибаря съ рибитѣ.

Сѣкий, който е съгледалъ, трѣба да е видѣлъ по край рѣкитѣ и блатата една сива птица, съ дълги крака и съ дълга шия и калвунъ. Нея зовѣтъ рибаръ. Той едно време ловѣлъ риба и улавѣлъ твърдѣ много. Като се наѣдалъ до-гуша, земвалъ да се подиграва съ рибитѣ. Рибитѣ сѣ уплакали на Дѣда-Господя. „Хѣ, таквасъ ли е работата“, рекълъ Дѣдо-Господъ, „отъ сега нататѣкъ само по една риба да улавѣшъ на деня; а кога не уловишъ, и по една жаба ти стига!“

Ето, за това рибаря по цѣлъ день варди, чи сѣкоги не може да улови риба.

Забѣлѣжка. Тѣй и поговоркитѣ и приказчицитѣ имѣ до-брината да ни достави за обнародване г. Ц. Гинчовъ, комуто за това благодаримъ сърдечно и го умоляваме, да продължава господство му и за напредъ съ такива услуги за Дружеството.

Съ идущитѣ книжки на „Пер. Списание“ на Дружеството ний тъкмимъ да поговоримъ особено и за тая частъ отъ народната ни словѣсность — за народнитѣ гатанки, пословици, приказки и пр., забѣлѣжаванитѣ за сега само толкова, че желаеме, всичко това драгоцѣнно произведение на българскиятъ народенъ духъ да се събирва тѣй, както го казва и произнася народътъ. Сбирателитѣ на тоя материялъ трѣба — при сбирванието му — да хвърлятъ отъ главата си и съсъ да забравятъ всѣка граматика, за да могатъ най-сигурно да уловватъ материялтѣ и да написватъ до суштѣ тѣй, както го чуватъ отъ устата на народътъ, — разбираме — отъ оная частъ на народътъ, която е злочеста да не може оште да се похвалява че е учила и знае нѣкоя граматика за сегашниятъ или за старобългарскиятъ езикъ.

Отъ редакцията.

К Р И Т И К А .

ЧИТАЛИЩЕ, поврѣменно списание, издава се отъ Българското
Читалище въ Цариградъ. Главенъ редакторъ М. Д. Ба-
лабановъ. 1870—71, NN. 1—11.

Журналъ, газета, или изобшто да кажемъ печатътъ, на днешно време, въ рѣцътъ на вѣшти людие, е сила, каквато е сила парата, жельзнитъ пѣтишта, телеграфитъ, фабрицитъ; за това и треперятъ толкова конституционнитъ нации, кога доде рѣчь за стѣснение на печатътъ. Но въ рѣцътъ на невѣшти хора тая велика сила е сѣ едно, като кога дадешъ на дѣтето остъръ ножъ или пушка въ рѣцътъ. Така е печатътъ у насъ българетъ. Ние опште не знаемъ какъ да се владаме съ него така, дѣто да служи намъ за полза. Ние пишемъ, зачтото гледаме, че и другитъ пишѣтъ. Но другитъ знаѣтъ что пишѣтъ, за что пишѣтъ, за кого пишѣтъ; и отъ писането имъ излази полза. Ние не знаемъ что пишемъ, за что пишемъ, за кого пишемъ; и отъ нашето писане нѣма полза, а врѣдъ има. Писане безъ полза е врѣдно и за тогова, что пише и за тогова, что чете. Врѣдно е така, както е врѣдно пиянството. Остави, дѣто се губи толкова време и пари — безъ редъ.

Това дохожда чивѣку на умъ слѣдъ едно внимателно прочитане на журнала, заглавието на когото написахме въ началото на тоя членъ. Журналъ Читалище, който се издава съ иждивение на Българското въ Цариградъ Читалиште, нѣма ясна и опредѣлена цѣль, и не знае ни что пише, ни за кого пише. Такъвъ изводъ може да направи и сѣки други, който внимателно прочете това списание. Четешъ, четешъ, главата ти се замае; затваряшъ книгата и искашъ да опредѣлишъ за какво си чель, пакъ тѣ ти стои предъ очитъ димъ и пара. Въ нашето периодическо списание се появи бълѣжка, която изобшто одобрява статиитъ на Читалището. Това

го направи, мислимъ, отъ една деликатностъ. Съ такива мнѣния не може съки да се съгласи, защото литературното поле не е бална зала, та да се гладимъ и да си казваме комплименти. На литературното поле нѣма мѣсто за деликатни чувства. На това поле *който не е съ насъ, той е срѣщто насъ.* 1) Прочее да ни позволи редакцията да кажемъ и ние своето мнѣние.

I.

Въ единнасетъ нумера на „Читалище“ сж напечатани повече отъ триесетъ и петъ члена. Едни четохме отъ начало и до край, а други, колкото и да се мъчихме, но не можѣхме да се насилимъ да ги обсебимъ и да имъ надвиемъ: търпѣне не стигна. Такива сж статиитъ, които съчинява, види се, самъ редакторътъ съ заглавие „напрѣдъкъ“. И отъ начало захваштахме, и отъ срѣда, и отъ край, не зима. Кол-

- 1) Съвършенно справедливо предполага почтенниятъ авторъ, че ние въ забѣлжката си за „Читалище“ (кн. II, стр. 122—123) одобрихме изобщо статиитъ въ него отъ една деликатностъ; така съшто е справедливо забѣлжено отъ господство му, че „литературното поле не е бална зала, та да се гладимъ и да си казваме комплименти“, и че слѣдователно — може да се прибави още — нашата деликатностъ си е нѣмала мѣстото. При сичко това, обаче, ние ште си позволимъ да направимъ тукъ една забѣлжка.

Литературното поле, наистина, е сериозно; вѣрваме обаче, и самъ почтенниятъ авторъ да е съгласенъ, че и въ това поле има граница, въ която много пъти е не само дозволена, ами е и необходима деликатността. Тази граница, по нашему, е: въ началото (особенно у насъ) на нѣкое си литературно предприятие, когато се има предъ очи насърчванието и съдѣйствието за по-добъръ успѣхъ — нравственъ и материаленъ — на това предприятие, особено — когато е таквози, въ което сѧ повикани да участвуватъ по-вече сили, а не само единъ човѣкъ.

Когато ние правѣхме своята забѣлжка за „Читалище“, това списание бѣше още въ началото си и въ него работеше почти единъ само неговъ главенъ редакторъ. То бѣше слабо, но, защото още бѣше въ началото си, не можѣше да се непредполага, че слѣдъ време то може да се поправи, стига само да спечели общитото съчувствие на сички, особено на нашитъ учени мъже, които съ своитъ си умственни трудове постепенно да го въздигътъ, така штото наистина да принася то на народътъ оная полза, за която учредителитъ му сѧ го учредили.

Съ такова намѣрение и съ такива надѣжди ние си позволихме деликатностъ къмъ младото тогава „Читалище“. За съжалѣние, нашитъ надѣжди не се оправдахъ: „Читалище“ не се поправи въ послѣдующитъ си бройове, и не се поправя дори до тосъ часъ, ами съ тѣзи бройове обнаружи горчива истина, че или у насъ нѣма още истинно талантиливи писатели, или пъкъ които ги има останахъ непростително

ко учени сж тука натикани! Токо ти се мърка предъ очитъ: „Лесингъ казва, ученитъ на Индия мислѣтъ, Жанъ Ж. Русо хорати, Декартъ рече, Баконъ написа, Паскаль полага, Тюрго е на онова мнѣние, Кондорсе е такава и такава книга написалъ, която, види се, най-много искушава автора. Во втората книжка пакъ ти се мъркатъ, като колѣто на телеграфа въ полето: Омиръ, Ксенофонтъ, Саллустъ (Салюстій), Орацъ (трѣба да е Хораций), Юлійанъ, (Улпиянъ), Юго Гроцій (Хуго), Атанасъ (това е св. Анатасий), Лактанцій (Лактанций); Ракинъ (Расинъ), Боссуе (Босюетъ), Вордалу (?), Ла-Рошфоколдъ.... Това сж, видите, сѣ славни писатели и тѣ, както и горнитъ, сѣ нѣчто мислѣтъ, казватъ и проч.... Четемъ по-надоле: „Но нека прѣскачимъ отъ каде Францъ високоити и снегопокрыти Алпійскы горы“. Добръ, да прескачимъ, мислимъ си ние, не е голѣма работа. Прескачае, а авторътъ захвапшта, като поетъ: „Ето та хубава Италио.... Коя сила

хладнокръвни чъмъ това списание оште отъ самото му начало. Друго, което се обнаружи въ сичкитѣ до сега излѣзли бройове на „Читалище“, и което прави не по-малко горчевина е това, че по-вечето отъ онѣзи писатели, които помагаша и помагътъ на „Читалище“ съ своитѣ умственни трудове, отнасяли сѣ се и се отнасятъ твърдѣ небрежно къмъ сериозната си задача, не по-малко и неуважително къмъ нашата читающа публика: залавяли сѣ се и се залавятъ за работа, безъ да присмѣтнатъ да ли е тя споредъ силитѣ имъ, както не си присмѣтатъ и зашто и за кого е извършванието на тая работа.

Ние, обаче, предполагахме работата да излѣзе съвършенно другоаче, и като „Читалище“ бѣше оште въ началото си, и слѣдоват., възможно бѣше да се надѣва човѣкъ че съ време то ште се поправи, нашата деликатностъ къмъ него бѣше тогава на време и умѣтна. И между друго, ето тогава што казвахме оште: „Както и да е, но тие недостатци, които срѣщаме въ досегашнитѣ бройове на „Читалище“, вѣрваме, че ште изчезнѣтъ за напредъ, и нашето желание е, штото въ бъдущитѣ му бройове по-малко или съвсѣмъ малко да ни се явятъ предъ очитъ“.

При свършванието на тая си забѣлѣжка, ние не можеме да не кажемъ, че съ голѣмо задоволение даваме мѣсто на излагаемиятъ критически разборъ, и сердечно благодаримъ на авторътъ му. Писачи у насъ има много и сѣки мисли, че е добръ писачъ, безъ да присмѣта, че писаньето му не само не ползува, ами оште вреда принася. Необходимо е да се претѣсва охотата на такива писачи боси да се евяватъ на литературното поле и да се научѣтъ тѣ да гледатъ на това поле съ по-голѣмо уважение, а не да го мислятъ за играчка, както правятъ сега много такива, които сами се мислятъ за талантиливи писатели и до Бога се сѣрдятъ, когато хората не ги признаватъ за такива и справедливо имъ забѣлѣжватъ, че произведенията имъ сѣ ништо и никакво. Ние сме увѣрени, че предлагаемата статъя на г. Н. Бончова ште даде добръ и полезенъ урокъ на много наши писачи.

Б. р.

*

ти помогна да съхранишъ народный си животъ "... и пакъ захвашта, както горъ, да поменува: *Данте*, *Петрарки* (Петрарка), *Макиавели* (Макиавели), *Гвичардини* (Гвичардини), *Клопштокъ* (Клопштокъ), *Клейтъ* (Клейдъ), *Лайбницъ*, *Егелъ* (Hegel) и проч. Зимамъ третята книжка, нма напредъкътъ, въ четвъртата — пакъ го нма. Слава Богу! ръкохъ. Разгръштамъ петата и четъ: „Климатътъ и чловческыятъ напредъкъ“. Ето што казва *Монтескье*, па и *Инократъ* казва, ето и *Аристотель*, *Полсий*, *Филанжери*, ето и *Волтеръ*, а нмець *Хердеръ* и той мисли.... Съ една ръчь сичкий сонмъ на ученитъ мисли и казва, а авторътъ ничто не мисли и ничто не казва. Мисли ли авторътъ, че съ такива темни и непросвѣтени съ разумъ и мисль статьи ште да просвѣти читателя? Ние мислимъ, че отъ такива темни и многоглаголиви и натрупани на купъ, безъ редъ и система мисли и статьи, може сиромакътъ читателъ да загуби и тоя умъ, что има. За да бждътъ мислитъ ти просвѣтителни, не ли трбъва и въ главата ти да сж ясно уложени? да знаешъ кое за что казвашъ и что искашъ да кажешъ? а инакъ какъ штеши да освѣтишъ темнината съ темнина? Съ такива е статьи препълненъ журналътъ.

Въ осмата книжка въ „напредъкъ въ девятнаесетый вѣкъ“ авторътъ пише вече отъ себе си. Ама че пише ли, ама че перо ли е!! Ако би, каже, нкой да ти е спасль животътъ, па да е настиналъ, и да е умрълъ слѣдъ 8 дня, то не би ли ти отишълъ да диришъ дѣцата му, да ги благодаришъ? така и къмъ тия хора, които сж живъле преди насъ, ние сме длъжни и проч. — Под-надоле: „Вдигни сега очитъ отъ книгата, която прочиташъ (а читателятъ мисли, что ли ште да бжде!), вдигни и погледни стаята (о! леле, мале!)... та вижъ... висящій тамъ горъ на стѣнжтъ часовникъ, който завчасъ ще прекъсне прочитаніето ти съ звънящето си призываніе на ястіето“. Видите ли перо? Учете се, та така пишете! Часовникътъ звънти и призива ястіето. Може ли така изопачено да пише здравъ чивѣкъ? И съ таквъ дѣбовъ, блудкавъ езикъ е написана сичката статья; ни една здрава и ясна мисль, а само едно преливане вода изъ единъ мѣдникъ та въ други.

Въ единаесета книжка сръштаме заключението на ръчта

„българский напредък“, посвѣщава се господину Г. Золотовичу, теплому ревнителю за българскій напредък. — Тука мислѣхме, че щѣтъ да се появѣтъ нѣкои издирвания отъ автора за тоя многоинтересенъ за насъ предметъ, но се излѣгахме въ надѣждата си. За българскій прогресъ не е писалъ нито *Кондорсе*, нито *Вольтеръ*, та и авторътъ не знае какъ да мисли за него, и за това ничто не казва. Сломѣнува само нашитѣ смирени учители, кого съ пѣдри, кого съ пѣдребни букви, а *Юриъ Венелина* съ най-едри, спроти чина му, разумѣва се, и вика българетъ да се откриватъ, или да кажемъ български, вика ги да си свалятъ гуглитъ и фесоветъ. За что? Не казва. Богъ да ги прости, а него да взрѣзѣ!

Реформитъ въ Турция, казва авторътъ, ведѣтъ начало отъ французката революция. А знае ли авторътъ, че въ онова време въ Турция не разбирахъ не само идеитъ, които искаха революцията, но и самото слово революция и республика? За това нѣчто четемъ у Циткейзена въ седми или осми томъ, не помнимъ добръ, че при отоманскій дворъ слова револуция и республика сѣ броиле за лица. И нѣма отъ Махмуда станѣхъ тия работи? Не бѣше ли Махмудъ ученикъ на Селима III?

Горъ рѣкохме, че авторътъ обрѣшта голѣмо внимание на чина на хората, та печата едни съ едри букви, а други съ пѣдребни, което прави книгата шарена и неприятна за читѣтъ. Чинопочитанието и раболѣпието му се открива въ много мѣста, но най-рельефно е въ четвъртата книжка. Г. Кръстовичъ отъ Арнауткѣой му пише за правописанието, дѣто го учи, че трѣбва да напечата неговитѣ писма, които той печаталъ едно време въ книжицитъ за тоя предметъ, та че отъ тѣхъ да земѣтъ българетъ начало и да продължаватъ. Господство му отъ високо мѣта милостивъ погледъ и на редактора и пише: „За таковитѣ частни въпроси ако желаете да вы кажѣ и азъ моето мнѣние, готовъ съмъ да сторѣж и това, стига да ми кажете опредѣлително и точно за кое и кое искате да вы кажѣ мнѣнието си“. Отъ тоя високъ и презрителенъ тонъ на г. Кръстовича се не оскѣрбява редакторътъ — ни малко, а бърза да го благодари за милостивитѣ думи, что му е продумалъ, и чини му поклонъ до земята.

Намъ се чини, че такива ничтожни чувства сж причина, дѣто е препълненъ журналътъ му съ безкнижни и безполезни преводи и слова на моми и жени, които той на галено нарича госпожици. Ако желае читателятъ, нѣка прегледа тия женски трудове. Въ първата книжка четемъ: „подчиненностьтъ на женитъ“. *Стюартъ Милъ* издалъ, вижъ, преди нѣколко време една книга подъ горнето заглавие, а едно французско периодическо списание прави оцѣнение..., а г-жа NN. го превела. *Милъ* наистина пише и бори се въ парламентътъ за правата на женитъ, и добръ прави, то му е времето дошло въ европейскитъ царства за женскій въпросъ, но мислите ли вие, че чтото е назрѣло въ Англия, то е и за насъ назрѣло? Въ таково ли сме ние положение въ каквото сж инглезитъ? Колко стадии трѣбва да минемъ ние, додѣ додемъ до тоя въпросъ?! На нашата шия лежатъ хилѣди други въпроси, безъ разрѣшението на които женскій въпросъ трѣбва да почака малко. И за какво ни сж мнѣнията на нѣкой си французски журналъ? Немѣ не можемъ да разгледаме тоя въпросъ съ свое бѣлгарско зрѣние? Отъ друга стѣрна у женитъ езикътъ бива ясенъ, чистъ и сладостенъ. Но сегашнитъ наши писателки не владѣятъ бѣлгарскій езикъ и толкова, колкото мѣжиятъ. За това често срѣштаме такива фрази: „Това заглавие е твърдѣ сполучно избрано и поставя изведенѣжъ духътъ върху главнѣтъ точкѣ на въпросътъ... или — то е единъ въпросъ отъ дѣла и отъ слѣдствія“ и проч.... За любопитство гледай во втората книжка „времето“, въ третата „земледѣлецътъ и дѣцата му“, въ четвъртата „училището на нещастіето“. А въ петата книжка срѣштаме цѣло описание отъ редактора, какъ нейна милость, *благородната госпожица*, Елефтерица А. Петковичъ харизала възглавница и приказала приказница на русчущкото женско дружество и тѣ се зарадвало много; послѣ иде „четыриты возраста на животътъ; най-послѣ, като вънецъ на зданието стои госпожица Ека Караминкова, която преводи отъ чешски „за женскій полъ“. На нейна милость г-жа Ека Караминкова редакторътъ прави особна честь, като казва, че преди три години чулъ за нея добри похваления въ самото мѣсто, дѣто се е въспитала, и тука се исповѣда, че му е слабо сърдцето къмъ женитъ и кога доде работа за жена, то и да му е журналътъ отъ 32

стр., но не може да ѝж не пусне въ него. Добро, пуштайте ги, нека пишѣжтъ, сѣ е по-харно да пишѣжтъ, нежели да пѣ-
ѣжтъ и да одумватъ, ами ние что сме криви да четемъ сич-
кото тѣхно писане? Пожалѣйте ни!

Чтото казахме за ръководящите статии на редактора, това трѣбва да повторимъ и за другите статии. Въ тѣхъ не видимъ ни умѣние, ни знание ни цѣль. Като че сичките сж се сговорили да пишѣжтъ много, за сичко, но въ това много-писание ничто да не казватъ. Земете наприм „първоначално изученіе во френско“, прочетете го и попитайте се, за что е писано? четете поученията на г. Петко Горбановъ „Хора за общественни дѣла“, „училища и управленіето имъ“; на г. С. „какво вліяніе (?) са извлича отъ изучаванъето на природата“; „сказка, държана въ Браилското Женско дружество“, дѣто авторѣтъ по примѣра на редактора, ни учи, че Неккеръ де Сонори казва еди какво, а пѣкъ единъ французинъ ученъ, Ренанъ, ето какво значенъе дава на жената и проч; земете двѣтъ статии на г. Д. Енчева „Волтеръ и Ж. Ж. Руссо“... Но г. Енчеву да въздадемъ честь, че не прави, както другите, не зима чужди мисли, та да ги лъвава за свои, което се казва литературна кражба; но оште отъ началото обажда, че е писалъ по Г. Шерра. Волтеръ и Руссо. Добро е, нѣка знаѣжтъ българетъ такива чутни имена, но по тая статия не могатъ да получатъ понятие за тѣхъ. Тя не е и писана у Шерра за нашето общество, а за други цѣли. И за что стоѣжтъ Волтеръ и Руссо осамотѣни и не прикрѣпени ни при едно событие отъ историята? Немъ можемъ да знаемъ за тѣхъ нѣчто, додѣ не познаемъ тѣхната много бурна епоха? Вие изваждате отъ срѣдъ историята двѣ лица, туряте ги предъ очи тѣ на читателя и казвате: гледай! Вашето дѣйствиѣ на-помня оня домакинъ, който изнесе да показва на пазара единъ камикъ отъ кѣштата си, да видѣжтъ каква е, та да ѝж купѣжтъ. Въ забѣлъжката си г. Д. Е. пише, че Волтеръ испадналъ отдавна и не е вече на мода. А кой е сега на мода? Горбановъ ли? Шишковъ ли? или Балабановъ исъдружие? Немъ и прочутите писатели сж, като женскитѣ рокли, днеска на мода, а утрѣ не на мода?

Но въ Читалището срѣшгаме и нѣкои интересни нѣчта. Така въ стиховетъ забѣлъжихме, че нашитѣ пѣвци върватъ

напрѣдъ, и малко или много пѣйтъ по нѣкога доста благогласно. Отъ тая стърна, ако оставимъ езикътъ безъ внимание, личи между другитъ г. Кр. С. Пешурка съ своитъ юмористични стихове „дѣдо пощъ Илія“; отъ Дупничкото читалище „Зора“ сѣ добръ нагласени поздравителнитъ стихове до журнала, за когото ни е рѣчта, само да бѣше други сюжетътъ, а за Читалището не идѣтъ ония похвали. Въ стихотворението „Не пѣй ми ся“, г. Славейковъ пакъ нагласява лирата, но въ приятни за злухътъ стихове казва ни, че не ште вѣке да пѣе, а ште да повѣси лирата си „тамъ въ безводни и ронливи долини, на безродни и бодливи глогини, дорѣ настане ново време, пѣ за пѣсни достойно“. А ние чакаме г. Славейкова за напрѣдъ да пѣе, зачтото не броемъ за сериозно нѣчто прѣднитъ негови ергенски, еротически пѣсни, които на времето все учѣхме наизустъ, но които токо речѣ не оставихъ дира слѣдъ себе си. Негово е, види се, опште едно стихотворение, много пѣ-тънко и деликатно отъ първото, което, мислимъ, съ голѣмо наслаждение прочетохъ сичкитъ читатели. То е — „тогазъ поне“, подписано П. Р. С. — Така сѣшто въ еклогата „Славчо и Цвѣтко“ личѣ дарованието на г. Хар. Ангелова. Авторътъ на тая еклога би сторилъ добро и за себе и за читателя, ако би избиралъ пѣ-реални предмети, зачтото еклогите и аркадскитъ овчаре не сѣ интересни. Братското поздравление на г. Ангелова не чини ни двѣ пари. А г. Бисерова за поетъ го совсѣмъ не бива, и всеу се мѣчи да гласи славопойки.

Молимъ читателя да обърне внимание на това, че по насъ и поповетъ зѣхъ да пишѣтъ стихове. Оставихъ библията и превождатъ стихове отъ нѣмски. Чети въ първата книжка „отечеството на нѣмеца“ — отъ Арндта, превелъ Евстаѣій Зографскій. Това е на посока, както кажѣтъ българтѣ. Женитъ хвърлихъ хуркитъ, а поповетъ библията. Остатая само едно, да се хванѣтъ сътрудницитъ на Читалище за рѣцѣ и подѣ звуковетъ на тия стихове да му ударѣтъ по едно хоро. Не е на добро и това, че г. Шишковъ и той запѣ, и пѣе много безсолно и блудкаво, че добродѣтелта не остава безъ награда. Ния мислехме инакъ за добродѣтелта, но сега трѣбва да повѣрваме на г. Шишкова, зачтото той трѣбва лично да е познатъ съ тия нѣчта.

Отъ прозаичните статьи може съ полза да се четжтъ такива, каквито сж статиитъ на г. Маккавеева отъ политическата економия, само ако се пишѣхж популярно; инакъ самѣто заглавие „за ролята на разумната сила на производството“ може да уплаши и да пропѣди читателя. Така статията на г. Борова „етнографическа очерка — цыгане“ (6 бр.), която е много кратка наистина, но бива пѣ-интересна отъ други дълги, но празни и безпредмѣтни, които иматъ притязание на дълбоко знание. Не знаемъ само что ште да рече „очерка“. Статиитъ на г. Чомакова „Естествени и игиенически понятія читателю“ (3, 4, 5 бр.) могатъ да бжджтъ интересни, ако да се не силѣше авторътъ толкова да вразумѣва читателя, че материята е вѣчна, и до скончания вѣка ште да бжде въ мѣрътъ измѣнение и прераждане на една форма въ друга, а безхитростно да изложѣше, чтото е потребно за неученъ читателъ, както прави това Бокъ и други популяризатори на медицината, както и самъ авторътъ направи преди нѣколко години въ своитѣ популярни статьи за холерата. Вѣчна ли е материята или не, това да оставимъ на ученитѣ. Най-послѣ да споменемъ и за двѣ статистични, отъ съка стърна интересни, извѣстия за училиштата отъ „читалишното общество въ Желѣзникъ“ (въ 6 бр.) и „Кукушкитѣ училишта“ (въ 10 бр.).

Това ти е Читалището и интелигенцията, отъ която чакаме сички толкова много. Обшти изводъ отъ разгледването на тоя журналъ може да бжде такъвъ: Ние Българетѣ срѣди това необозримо и необятно поле на европейската наука сме така както кога нѣкой селенинъ иде на Света Гора, или на Божи-Гробъ, па не знае кое първо да изгледа; очитъ му се разбѣгатъ и насамъ и нататакъ; па като се върне назадъ, той приказва: „сребро и злато капе и безцѣни камъне“. Или като кога пуснишъ дѣца въ небрано лозіе, и тѣ не знајжтъ кой гроздъ пѣ-напрѣдъ да откъснжтъ. Така сме ние въ богатата европейска литература. Единъ чивѣкъ се зима да пише въ журналъ отъ 32 страници за сичкитѣ клоніе на човѣческото знание, което не е по силата ни на единъ ученъ; но той не отстъпва ни предъ една трудностъ, а се зима за сичко така лесно, както жетварката за ржкойка класове. Друго би било, ако си изберѣше работа спроти силитѣ.

И не е ли смѣшно това, което ни обѣштава редакцията въ обевлението си въ първата книжка? „Като пчела цвѣтопитаема, гласи обевлението, читалището, далечъ, по възможности отъ политически разискванія, ще лѣти отъ клонъ на клонъ на наукѣтъ, безъ да пренебрегава и по положителнитъ занятія, които спомагатъ на право за вещественното благосъстояніе на *человѣчеството*. Книжевность славяно-българска и чюждестранна, стара и нова; общти предмети исторически, философически, религіозны и нѣравственны; общественны, законовѣдны и икономически въпросы; изящны (?) искусства и мѣстны описанія; погледъ върху естественнитъ науки въобще и понятіе отъ игіенически знанія; изобрѣтенія, изобрѣтатели и житія на великы мѣжје, упознанія съ вѣстниците и въ обще умственыйтъ напръдѣкъ на Европѣ“. Сичкитъ тия работи се зима да разработва едимъ човѣкъ, както казахме, въ книжка отъ 32 страници. Ние не знаемъ ни единъ журналъ по сичкий образованъ свѣтъ съ такава широка програма; но чтото е у образованиятъ свѣтъ невозможно, то го бива у насъ. Таково лекомисленно отношение къмъ литературата, такава насмивка надъ простодушнитъ наши читатели, не може да си позволи ни единъ колко годъ питовенъ човѣкъ. Потрудете се сега, та сличете съ тая програма това, что е напечатано въ единаесеттъ нумера, та вижъте, что излази, и за что си харчимъ паритъ.

Колкото отъ вънкашна стѣрна, Читалището ни напомня изданията на *Таддея Дивичияна*; печать изтритъ, погрѣшки безъ брой, и, за пѣ да е шарено, редакцията печата нѣкои слова пѣ-едро, а други пѣ-ситно.

Тука свѣршаме за Читалището, зачтото и намъ ни омръзна и на читателитъ, мислимъ, се прѣде. Но не можемъ да оставимъ безъ внимание преводѣтъ на Омировата Илиада, началото на когото се поеве въ единаесета книжка. Предмѣтътъ е сериозенъ и ние молимъ читателя да ни награди оште малко съ тѣрпѣнието си и да бѣде благосклоненъ къмъ многословието ни.

II.

Омировата Илиада превожда г. Пърличевъ. Главний редакторъ (*redacteur en chef*) на Читалището г. Балабановъ,

по своятъ обичай, препоръча на публиката и *Омирътъ* (собствено име съ членъ!) и автора на тоя преводъ. Господство му „понеже, въ дѣтинскѣтъ си юще возрастъ, далечъ отъ всякаквѣ службѣ и всякакви грижи, тысящекратно се е наслаждавалъ и въсищавалъ съ прочитаніето на божественнѣтъ Омировѣ поезіѣ (четѹ поема), а и сега юште, като се принуди да хвърли крадешкомъ единъ погледъ върху първѣтъ пѣсень на първобытнѣй и старогреческѣй языкъ, малко остана да забрави всичко за Омира, за това... неговата милость призовава ревнителитъ за народното ни развитие да подкрѣпѣтъ това книжевно дѣло, което ще направи епоха (sic) въ народнѣтъ ни книжевность“. Отъ това безтактно и безмѣстно препоръчане видимъ първо, че г. Балабановъ опште въ „дѣтинскѣтъ си возрастъ“ се е наслаждавалъ съ Омира, когато другитъ злонравни дѣца губѣтъ време въ праздни игри; второ, че г. Балабановъ и сега по нѣкога крадешкомъ чете божественната поезія (сир. поема) на Омира по оригиналѣтъ; трето, че, при сичкото си знаене и наслаждаване съ Омира опште отъ дѣтинство, той не разбира Омира, нито умѣе да оцѣни слабиятъ трудъ на г. Пърличева, а инакъ той не би се рѣшилъ да пише публично, безъ да докаже, че тоя трудъ ште направи епоха въ литературата ни. Оттука се види, че почтенниятъ редакторъ брои читателитъ си за диви хора, които върватъ сичко, чтото имъ той каже. На читателя, чини ми се, совсѣмъ не трѣба да знае, кой отъ насъ что е правилъ на младо време. Да не мисли редакторѣтъ, че мойта и неговата персона сѣ толкова интересни на читателя, дѣто той желае да знае и младото ни време. Совсѣмъ нѣ. Не на съкого чивѣка животѣтъ стая общто достойние, поучително за другитъ. „Преводѣтъ на г. Пърличева ште да направи епоха“. Слово епоха, за такѣвъ малѣкъ трудъ, е голѣмо слово. Съ словата трѣбва да се обрѣштаме сериозно и да си не играемъ. Ако такѣвъ преводъ, спроти вашето мнѣние, може да направи епоха, то какъ штѣхте вие да оцѣните нѣкой воистина великъ поетъ, ако се поевѣше у насъ такѣвъ, както е Шиллеръ или Дантъ? Голѣми слова не остаѣтъ, и вие штѣхте да кажете: това е Богъ, свалѣйте си предъ него шапкитъ, както ни вие каните да правимъ, кога споменуваме името на Венелина. Тогава спроти вашитъ не-

обмислено казани слова ето какво излази: г. Пърличевъ е епоха, Дантъ или Шиллеръ, да речемъ, сж Богове, Венелинъ е идолъ; намъ не остая ничто друго, само да имъ се молимъ. Така ли се оцъняватъ хората? Но това не е вина на г. Балабанова, това е общта вина на нашитъ литератори, отъ която не е можълъ да се спаси и той. Напримъръ: нъкой си харизалъ на нъкое читалиште една лира, а нашитъ писаче прогласяватъ по сичкий свѣтъ, че името му ште да се запише съ златни букви въ скрижалитъ на историята. А бе брате! пиши, ама си знай устата, сичко си има мъра; за една лира въ скрижалитъ на историята не штжтъ никого да запишѣтъ. За кого ни броишъ? Ето ги Французитъ, что правжтъ съ Наполеона I и съ Вандомската колонна! Изтритъ ги изъ историята!

Ние цѣнимъ читателитъ пò-високо и за това искаме да кажемъ право слово за преводътъ на г. Пърличева.

Г. Пърличевъ не е преводилъ Омира, а го е остриженъ предложилъ на Българетъ, и допълнилъ, и украсилъ по свой вкусъ, което си не позволи ни единъ отъ познатитъ европейски преводаче, ни Фосъ, ни Гнѣдичъ.

Доказателство о тому.

У Омира сж 225 стиха, написани съ *екзаметръ*, а у преводача сж 143 стиха, и съки стихъ отъ 10 слога. Зачтото Омировий екзаметръ е сложенъ отъ петъ дактиля и единъ трохей, а дактиль е отъ три слога, и трохей отъ два, то съки Омировъ стихъ има седемнаесетъ слога. А дѣто срѣштаме пò-малко отъ седемнаесетъ, както напримъръ въ шести и единаесети стихъ, отъ които първий има четиренаесетъ, а вторий тринаесетъ слога (6. ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε. 11. οὐνεκα τὸν χρύσῳ ἠτίμησ' ἀρητῆρα.), тамъ дактилятъ е сложенъ отъ спондеи, сир. отъ два дълги слога, отъ които единъ иде на арсисъ, а единъ на тезисъ и заменява два кратки слога. Съ една рѣчь, ако направимъ проста аритметическа смѣтка, ште да найдемъ, че чтото е у Омира описано въ слова, да речемъ, отъ 3825 слога, това истото у прѣводача е предадено въ слова отъ 1430 слога. Оттука се види, колко се е мжчилъ преводачътъ да съкратява, да стриже и да чисти Омира по своето недомислие. Съ такива поети, като Омира, не трѣбва да се шегуваме; кога се зимащъ да преводишъ, зимай се

на здраво и работи мъжки. Омира превозжда! лесно е да се ръче, а мъчно да се направи. Който дерзая да се качва на Олимпъ, той трѣба да се просвѣти духомъ, да се напои до коститъ съ сладосната омирова поезия, и да се не връшта назадъ съ праздни рѣцъ, та да ни свири на гайда.

Но г. Балабановъ и читателятъ ште да каже: не е ли сѣ едно, въ 225 стиха ли описвамъ нѣчто, или въ 143 стиха? Не ли е и тука казано това чтото и у Омира? То е казано, ама не е то Омиръ, елински поетъ, ами е Пърличевъ, български поетъ. Тогава не казвайте, че преводите Омира, и преводътъ ви прави епоха, а кажете пдсмирено: подражание Омиру на г. Пърличева. Тогава друго.

А да види читателятъ, че не е сѣ едно, молимъ го да сличи това, что говори Омиръ, съ преводътъ на наший пѣвецъ. Чтото е допълнилъ преводачътъ отъ себе си, печатане съ криви букви, да се отбере. Да ни прости великата сѣнка на стареца, че съ неумънието си дерзаемъ да го преводимъ на български!

Омиръ.

г. Пърличевъ.

Музо, въспѣй оня пагубенъ
гнѣвъ на Ахила,	Пѣй ми музо яростъ Ахилевж.
Сина Пелеева, който нанесе
бѣди многобройни	Тя ми бѣды устрои Еллиномъ.
Роду Ахейску, и Аду пре-
даде души велемоштни,	Тя испрати въ адовы тъмници
Славни юнаци. А тѣхъ онъ
во жертва на псетата даде	Неброимы души юначескы.
Тя насити со мяса юначкы
Псы-нъ гладны и хищны-нъ
птицы.
5. Птици зловѣшти нахрани: а
Зевсу се воля испълни,
Чтомъ отведнѣжъ се раз-
станахъ гнѣвно двамина
юнаци,
Дивни Ахилъ и владика на-
роду Атридъ Агамемнонъ.
Но отъ боговетъ кой ги
подигнѣ на бранъ поме- | Се вършеше воля Зевесова.

По что ради раздоръ да ми
двигнѣтъ |

жду имъ?

Летинъ и Зевсовътъ синъ.
Аполонъ, срѣшто царя про-
гнѣвенъ,

10. Люта ми болѣсть прати по
войската, народъ поизгина,
Че ^{се} не почете жреца апо-
лонова, пастиря Хриза,
Агамемнонъ. Корабли ско-
роходни свештенникъ до-
стигнаж,

Носи богатства неброени
онъ, дъштера да откупи,

Носи и въ рѣцъ вѣнецъ
стрѣломѣтна царя Аполона

15. На позлатена тояга, и мо-
лъше сички ахейци,

Най више двама Атрида,
народу водителя, моли:

„О Агаменнонъ, и ти Ме-
нелай, и ахейци юнаци!

Богове вамъ да даждъ, что
високи Олимпъ населявать,

Градъ да разсипете царю
Приаму, дома да присти-
гнете

20. Здрави. А мене за откупъ
ми милото чедо пуснете
Зевсову сину за честь и за
слава, стрѣлцу Аполону“.
Сговорно сичкитъ други а-

Юнакъ Ахиль и царь Агамем-
нонъ

Разгнѣвани другъ противу дру-
гу?

Старецъ Хрвсисъ Фивосовъ
свештенникъ

Гърбавъ иде кжде полкъ Ел-
линскій

Да избави дщеркѣ заробенѣ.
Старецъ носи откупъ драго-
цѣнный.

Во десницѣ държи златенъ
скиптъръ

Та на скиптъръ вѣнецъ Апо-
лоновъ.

Сълзи мокрѣжтъ бѣлѣж-нѣ му
брадж.

Милно моли *Гърци* чърнооки
А повече цар' Агамемнона.

„Да бы далъ богъ да си по-
корите

Леона крѣпкій градъ Приамовъ.

Но пустите моѣ милѣ дщеркѣ.
Пріимите откупъ драгоцѣнный.
Уважайте Фивосовъ свештен-
никъ“.

Тога отзываетъ Еллинъ изнесохъ

хейци положихъ слово,

Жреца съсъ честь да прийма
матъ и дарове свѣтли да
земѣтъ.

Но Агамемнону духъ непре-
клоненъ и сърдцу не мило;

25. Гнѣвно онъ стареца гони
и яростно слово продума:

„Старче! не дѣй да те гле-
дамъ при тия дълбоки ко-
рабли

Нито сега, нито послѣ тѣ-
дѣва назадъ да доходишь!

Нѣма спасене да прати ни
жель ни вънецъ аполо-
новъ.

Дштерка ти нема да дамъ:
додѣ стигне до стари го-
дини

30. Тамъ, въ наши царски па-
лати у Аргосъ, далечъ отъ
роднини,

Тя ште на станъ да тѣче
и съсъ мене да спи на
постеля.

Ами или, не гнѣви ме, та
въ домъ невредимъ да се
върнешъ“.

Рече разгнѣвенъ, а старецъ
му думитъ съ трепетъ
послуша,

Тихомъ отиде назадъ на
брѣгътъ на безкрайното
море,

35. Тамъ надалече измина и
гласомъ се старецъ помоли

*Какъ отзвъз на морско възненіе
Кое слуша пѣтникъ отъ далече:*

*„Лъпо дума бѣлобрадый старецъ
Отдадимъ му двѣйкѣ любезнѣ“.*

Но царю ми не е то угодно.

Обезчести старый онъ све-
щенникъ,

Изгони го со строгы-нѣ думы.

Не дѣй, старче, да те видѣх
повторъ

Да ми дойдешъ денесъ нито
утре.

Зане ничто не ще ти ползува

Нито скиптеръ нито вънецъ
Божій.

Твоя дштерка, *моя силна пре-
лестъ,*

Ще остарѣ во мои палаты.

Отстѣпи ми: Не дѣй разсър-
ди ме;

Да не бѣды отъ мене те най-
дѣтъ.

Убои се, покори се старецъ.

По край море мълчаливъ от-
стѣва.

Царь-Аполону, когото е хубава Лета родила.

„Чуй ми молитвата ти, сребролъжки, что Хриза обходишь,

Вкупъ и Кила сзетая, и въ Тенедосъ моштно царувашъ!

Твой прелюбезенъ чертогъ оставялъ ли сѣмъ азъ неукрашенъ?

40. Малко ли тучни бедра изгорихъ зарадъ тебе, Сминтею,

Телчи и ягнешки? Дай ми и ти една милость едничка:

Съ твойтъ стрѣли порази ти данайци за мойтъ сълзи“!

Богу се старецъ помоли, и чу му молитвата Фебъ лучезаренъ,

И полѣтъ отъ гора олимпійска, разлютенъ онъ духомъ.

45. Лѣкъ му на рамо виси и колчанъ обоюдозаторенъ:

Звукъ се разнесе и екъ отъ стрѣлитъ на гнѣвнаго бога, Вихромъ лѣтяштаго: ношти подобенъ лѣти отъ Олимпа.

Послѣ далечъ отъ корабли застана, стрѣли полѣтъхъ;

Звекъ се и ёкотъ раздаде ужасенъ отъ сребърни стрѣли.

Аполону пламенно се моли.

„Слушай Боже, Боже сребролъчне.

Ако храмъ ти нѣкога сѣмъ покрылъ:

Ако юнцы жертвъ приносихъ ти:

Да м' исполнишь пламенно желаніе:

Да исплатѣхъ Гърци чърнооки Мои сълзы чрезъ твоиты стрѣлы“!

Слуша Фивосъ свещеникъ молбѣ,

С' небесе ми разгнѣванъ се спуща

И невидимъ стѣпи на Троадѣ.

На рамо му лѣкъ сребреный виси.

Пълнь е кълчанъ съ горкы-нѣ стрѣлы.

На Еллины пуца горкѣ стрѣлѣ.

Лѣкъ сребреный страшенъ звукъ отдава.

50. Най първо мескове богъ
порази, послѣ празднитъ
псета,

Послѣ и самата войска у-
дари стрѣла смъртоносна;

Мре! — и огньове всѣдѣ се
запушихъ, мъртвитъ па-
лятъ.

Деветъ ми деня лѣтъхъ по
войнство богови стрѣли,
А на десетиятъ сборъ А-
хилесъ посѣбра отъ на-
рода:

55. Ира му въ сердце вложѣ,
бълорамена вѣчна богиня:
Свидно е неи да гледа какъ
гине данаево племе.

Послѣ откакъ се събрахъ
они и застанахъ купно,
Между събора станъ Ахи-
лесъ скороноги и рече:
„Сине Атреевъ! назадъ трѣ-
ба пакъ да се скитаме,
мислѣхъ,

60. Въ милата наша земя, ако
би отъ смъртта да из-
бѣгнемъ;

Насъ и войната ни губи
и моръ: оредъ ни дру-
жина.

Дай да попитаме пастиря
или пророка всевидца,

Или и снотълкователя: сънъ
е отъ зевсова воля;

Той нека каже, зашто е на
насъ тоя гнѣвъ аполоновъ;

65. Жертви ли иска отъ насъ
Аполонъ и обѣтъ неис-

Умори ми първо псы и мѣскы,
Послѣ мѣжы войници прѣхра-
бры.

Дърва съчатъ Еллина на горѣ
Та ми горѣтъ тѣла юначескы.
Кой си брата кой си татка
плаче.

Деветъ дена сребренъ лѣкъ
върлува.

День десетѣй Ахиль сборъ съ-
бира,

Става, просто, велегласно дума.

„Слушайте ме войни и войводи.

Нашы бѣды жегнахъ ме въ
сърдце.

Порази ны Богъ во деветъ дана.
Цѣптъ Еллинскій жално по-
грѣбихмы.

Попитайте нѣкой си гадатель

По что на насъ разгнѣвилъ се
Фивосъ“.

пълненъ,

Или же тукъ отъ кози без-
порочни и ягнета млади
Чака отъ насъ да получи
и лютиятъ моръ да пре-
съкне“.

Рече Ахилъ и съднѣ на
земята, а послѣ възстана
Разуменъ Тесторовъ синъ,
най-великиятъ птицегада-
тель,

70. Знаеше той, что билò, и
что è, и какво ште да
бжде.

Той корабить ахейски, все-
видецъ, доведе подъ Троя
Съ неговъ пророчески даръ,
аполонова милость велика.
Калхасъ станѣ срьдъ съ-
бора и разумна дума про-
дума:

„О Ахилесъ! повелявашъ ми
ти, боголюбне, да кажѣжъ,

75. Страшниятъ гнѣвъ Аполона
царя далномѣтна отъ чтò е.
Могѣ да кажѣжъ: но ти по-
ложи слово върно и кле-
тва!

Штешъ ли, Ахиле, и сло-
вомъ и дѣломъ ти менъ
да помогнешъ.

Азъ се боѣжъ да не бихъ
прогнѣвилъ отъ великитъ
мѣжѣ

Оня, что въ Аргосъ вла-
дѣе и слушать го сички
ахейци.

80. Той е надъ царове царъ и е
лютъ къмто насъ сиромаси:

Става просто Калхантъ старъ
гадатель.

Той знаеше бждѣще и бывше.
Той правлеше море огнь и вѣтѣръ.

Той управи Гръцкый флотъ во
троѣжъ.

Тог' Ахилю говори боязненъ.

Велишь ми ты, Ахиль скоро-
ноже.

Азъ готовъ съмъ на твое ве-
леніе.

Ште изречѣ истинѣ горчивѣ.
Ште разгнѣвѣ царя всемогуща.

Слабъ съмъ старецъ: Се боѣжъ
отъ ярость

Неговѣтъ гнѣвъ и да ми-
не, макаръ на часѣтъ да
облагне;

Сѣ ште и напоконъ той да
го таи, додѣ не накаже,
Въ моштни си грѣди. А ти
премисли, та и менѣ да
избавишъ“.

Калхасу славенъ Ахилъ от-
говаря и слово продума:

85. „Старче! дерзай, и откри-
вай ни божия воля, что
знаешъ:

Живѣ ми зевесовѣтъ синѣ
Аполонѣ, на когото се мо-
лишъ,

И на данайскитѣ синове
негова воля откривашъ,

Никой, доколѣ живѣѣж и
гледамъ на ясното слѣнце,

Никой отъ сичкитѣ тука
данайци не ште да посмѣ

90. Рѣка на тебе дигне, ма-
каръ да е царъ Агамем-
нонѣ,

Който се днеска брои най
великѣ между вситѣ а-
хейци“.

И дерзновенѣ, проговори
свештенникѣ Калхасѣ не-
пороченѣ:

„Ни за обѣти е гнѣвенѣ на
насъ Аполонѣ, ни за жер-
тви;

Но ради жреца, кого по-
срами между васѣ Ага-
мемнонѣ

95. И дѣштерѣ му назадъ не

Затулена во царскы-нѣ грѣды.

Противѣ него с' клетвѣж увѣ-
ри ме

Закрили ти словомѣ же и дѣ-
ломѣ“.

Закле му се Ахилѣ скороногѣй.

Живѣ ми Фивосѣ, кому ты се
молишъ!

Доклѣ живѣ съмѣ, докле бѣлъ
светѣ гледамѣ,

Никой Еллинѣ, войнѣ или вой-
вода,

Тежка рѣкѣж не ще ти наложи.
Дѣрзко думай яви божѣѣж тай-
нѣ“.

Тога дѣрзнѣж и рѣче гадатель.

„Богѣ Аполонѣ *наврати* ни
боли

Ради Хрусѣ старѣй онѣ све-
щенникѣ

Кого силнѣй прѣзре Агамем-

пуснѣ, не прие му и от- нонѣ.
купѣ.

Фебѣ зарадѣ него прати Искате ли страшенѣ морѣ да
това зло, може оште да *тихне?*
прати,

Той до тогава не ште да Скоро Хрѣсу дщеркѣ испра-
дарува ни здраве, ни ми- тите
лостѣ;

Вѣ баштини рѣцѣ догдѣ И Фивосу жъртвѣ велелепнѣ.
не дадемѣ черноока дѣ-
вица

Просто — безѣ дарѣ и Така Фивосѣ милостивѣ ще
безѣ откупѣ, и вѣ Хри- бѣде
за догдѣ не испратимѣ

100. Жертва стотелчя. Тогава И ще дърпне отѣ насѣ тежкѣ
отѣ бога штемѣ милостѣ рѣкѣ“.

Рече и послѣ съднѣ на Рече; и съднѣ слабогласный
земята, тогава застана Калхантѣ.

Самѣ Агамемнонѣ герой, Веледържецѣ стана Агамемнонѣ
най-великѣ повелитель
аргосски.

Тежко Атриду станѣ: раз- Лице му е яростно, *сѣньо(?)*;

игра му се клѣтото сѣрдце, Очы му ся свѣтлы като пламенѣ.
Пълно сѣсѣ гнѣвѣ; а вѣ
очитѣ му огънѣ и плам-
никѣ горѣше.

105. Криво на Калхаса погледѣ Калханту ми сурово говори:
метнѣ, па му слово про-
дума:

„Ти си на злото пророкѣ, „Глуше, слепие, бредливе, гърбаве!
азѣ не чухѣ блага дума Никога си благо не продумалѣ.
отѣ тебе!

Злото е тебе и мило и
драго, се него откривашѣ;
Доброто ти ни веднѣжѣ
не откри, ни веднѣжѣ не
направи.

Ти и сега среди сонма Все за жъртвы мыслишѣ и го-

данайски пророчески каз-
вашъ,

110. Тѣмъ Аполонъ ужъ за менъ
билъ устроилъ бѣди не-
сказанни;

Азъ сжмъ виновенъ въ то-
ва, че не зимама ни от-
купъ отъ Хриза,

Нито дѣвицата давамъ; а
искамъ и много желяжъ,
Моя да бжде, че тя е и
повече мила за мене.

Неи на хубость не може
надвѣи ни млада Клите
мнестра.

115. Стройна е тѣломъ, висока,
и разумна, много работна.

Но, ради ваше добро, на
башта ѱ штж пакъ да
ѱж пратж.

Азъ за народа раджъ, да
е здравъ и отъ моръ да
не гине.

Но пригответе ми тутакъ-
си даръ, да не би да о-
станж

Само единъ между васъ
недаренъ, че е тежко за
мене:

120. Видите сички, че губж
сега моя даръ драгоцѣ-
ненъ“.

Нему въ отвѣтъ прогово-
ри Пелидъ скороноги и

воришъ.

И днесъ новж жъртвж ми на-
лагашъ,

Да *отдадж* милж нж робыниж
Коя ми е *во ничто похуда*
Отъ съпругж мойж Клитемни-
стрж.

Мило ти е старче предъ на-
рода

*Да се кажешъ отъ мене по си-
ленъ,*

*И прѣдстатель имашъ скоро-
ной.*

И азъ искамъ да ми се упаци
Храбра войска, не ли да по-
гибне.

Ще *отдадж* милж нж робыниж.
Но ще види страшенъ твой
прѣдстатель,

Ако той е юнакъ надъ юнацы!
Азъ обаче царъ съмъ надъ цареве.
Царско слово нека бжде дѣло.

дивни:

„Славни Атриде, користо-
любиви царю и владико!
Какъ штѣтъ за тебъ ве-
ледушни ахееане даръ да
пригответѣтъ?

Ние не знаеме нийдѣ на-
готвени дарове обшти;

125. Но отъ разсипани градо-
ве стока, имотъ, раздѣ-
лихме.

Не подобае сега отъ на-
рода да зимае негово
благо!

Но Аполону дѣвицата дай
ти сега, та че послѣ

Ние штемъ двойно и трой-
но награди за тебъ да
пригответимъ,

Зевсъ ако би да даде И-
лиону стѣни да оборимъ“.

130. Нему въ отвѣтъ проговори
владика и царь Агамем-
нонъ:

„Богу подобни Ахиле! и
храбъръ да си между назе,
Мисли не крий лицемър-
ни, че мѣчно штеши мене
измами.

Или желаетъ единъ ти да
имашъ и даръ и богат-
ства,

Азъ же лишенъ да съдѣжъ,
та ми казвашъ мома да
оставѣ?

135. Сѣ е едно зарадъ менъ!
ако штѣтъ веледушни а-
хейци

Даръ да дарѣтъ, нека да-

вать избранъ, равноцѣ-
ненъ за нея;

Но ако би не даждѣтъ, мо-
гж азъ и сами да от-
немж:

Твой ли, аяксовъ ли даръ,
или даръ одисеовъ да
бжде,

Могж да земж! и тежко
му, който ми въ ржцѣ
испадне!

140. Но за това можемъ пакъ
да размислимъ и послѣ,
Нинъ же дайте въ боже-
ственно море корабль да
си спуснемъ,

Въшти гребци да поста-
вимъ, а Фебу царю ека-
томба —

Жертва свештенна; а по-
слѣ мома да введемъ ху-
бавица,

Хризова радость! А мжжъ
отъ совѣта да бжде во-
дитель,

145. Идоменей ли, Аяксъ ли,
илѹ Одисей многоумни,
Или же ти, най юнакъ и
най страшенъ отъ сич-
китъ мжжіе,

Сине Пелеевъ! — та намъ
милостивъ да е Фебъ
далномѣтнѣ.

Страшно погледна на не-
го и рече Ахиль скоро-
ноги:

„О, ти съ безстыдство о-
блеченъ, коварни царю
и лукави!

Иди скоро, Одусей прѣмѣдре;
Заведи ми милж нж рабынѣж;
Вржчи ми ѣж Хрѣсу свещеннику.
Ты, *Таловый*, вѣрный ми по-
сланникъ

Иди скоро въ Ахилевж шатрж,
Земи былж неговж рабынѣж,
Въведи ѣж в' моѣж лепж ша-
трж

Легло царско да ми украшава“.
Еще слово царь не ми дореклѣ

150. Има ли нѣкой ахейнинъ,
твойтъ слова да послуша,
Пжтъ зарадъ тебъ да пж-
тува и съ мжжіе на бой
да се бие?

Азъ не додохъ ради хра-
бри троянци, подъ Троя
прекрасна,

Съ тѣхъ да воювамъ, че
зло не видѣхъ отъ не-
виннитъ мжжіе;

Нито коніе ми отнѣхъ
троянци, ни стадо говеда,

155. Нито во Фтия додохъ у
насъ, по поля черно-
земни

Плодъ да ни губѣтъ, че
нашето царство отъ тѣхъ
е далече;

Сънчести планини насъ
раздѣляватъ и море шу-
мливо:

Но зарадъ тебъ послѣ-
дихме, безстиднику, ти
да се радвашъ,

Честъ да добиемъ отъ Троя
царю Менелаю и тебе,

160. Песи ти очи! Но ти за
това се не грижишъ ни
мало:

Даже сега и отъ мене ти
мислишъ дарѣтъ да от-
немешъ,

Дѣто сжмъ толкова трудъ
азъ за него положилъ и
мжжи;

То ми е даръ отъ ахей-
ци. Азъ нѣмамъ и ра-
венъ даръ съ тебе,

Градъ ако би да превземъ
троянски, богатъ,
многолюденъ.

165. Но въ тая люта война,
многобурна, най-много
работжтъ

Моитъ ржцъ; а доде ли
време дѣлбж да дѣлиме,
Тебе е най-голямъ даръ;
а пакъ азъ и на малко
доволенъ,

Земж го колко да е, вър-
вж, уморенъ отъ вой-
ната.

Нинъ же много пò-харно
дома да си идж, во Фтия,

170. Съ моя дружина и мой ко-
рабли, — а за тебе не
мислж

Много имотъ да спечелишъ
безъ менъ, отка ме о-
безчести“.

Нему въ отвѣтъ прогово-
ри властитель Атридъ А-
гамемнонъ:

„Бѣгай отъ насъ, ако ти е
душа пожелала и сърдце.

Азъ те не молж за менъ
да останешъ, че има и
други

Моята честь да забранжтъ,
а най-више Зевсъ про-
мислителъ.

175. Ти ми си най-ненавистенъ
отъ сичкитъ зевсови чада:

Че крамола е за тебе най-
мила, сражене и распри.

Ти ако си и юнакъ, то е
божия дарба юначество.

Искашъ назадъ съ корабли и дружина дома да си идешъ?

Пжтъ ти широкъ! мирмидонци те чакатъ, иди и царувай!

180. Азъ се не грижѣя сега зарадъ тебъ, че си гневенъ и буенъ,

Нито штешъ менъ опечали; а тебе ште горко да бѣде:

Както ми днеска отнима дѣвицата Фивосъ Аполонъ;

Нея шѣжъ азъ на корабль да испратѣ съ дружина домъ ѣ;

Послѣ штѣжъ самъ да отнемѣ отъ тебе мома Бризеида,

185. Въ твойта штѣжъ кѣшта да додѣжъ и даръ да отнемѣжъ,
— да знаешъ,

Колко сѣжмъ азъ и отъ тебе пѣ-силенъ, и други да помнѣтъ,

Страхъ да ми иматъ, и съ мене борбѣжъ да не биѣтъ!“

Рече Атридъ: Пелеону же горко станѣ на сърдцето,

Въ грѣди космати му милото сърдце играе двояко:

190. Остѣръ ли мечъ отъ юнашко бедро да потегли изъ ножни,

Тѣхъ да разгони въ съборѣтъ, Атрида царя да

погуби;

Или же гнѣвъ да смири
и на кротость душа да
претвори.

Мисли ужасни вълнувахъ
духъ ахилесовъ и сърдце,
Ножъ бѣ потеглилъ изъ
ножни великъ, но Атина
предстана.

195. Нея отъ небо прати бѣ-
лорамена Ира богиня,
Че и двамината любви ю-
наци и жали еднакво.
Тя задъ Пелида заста и
хванъ го за руси кж-
дрици,

Видима нему, а другъ ни
единъ не съгледа Атина.

Ужасъ обзѣ Ахилеса, на-
задъ се обърна и гледа,

200. Види Палада Атина: а очи
ѣ страшно горѣхъ.

Неи Пелидъ проговори и
рѣчи крилати продума:
„Зевсово чедо любезно! за-
что си дошла отъ небо-
то?

Или да видишь царю А-
гамемнону гордость и
злоба?

Тебе штъ азъ да рекъ,
а и върно ште рѣчь да
се сбѣдне:

205. Рано ли, кжено ли, той
ште отъ гордость жи-
вотъ да загуби“.

Нему продума богиня въ
отвѣтъ свѣтлоока Атина:

„Азъ сжмъ дошла да сми-

Юнакъ Ахиль *тегни* дългъ са-
бѣж...

Яви му се любомѣдр' Аѣина

Нему само: Другымъ невидима.

„Домъ Зевесевъ оставихъ и

рж твоя гнѣвъ, ако би
ме послушалъ;

дойдохъ
Да укротѣж твоѣж бурнѣж ярость.
Твое име Адъ не ще помрачи
Ако днешниж прѣтърпиши о-
бидж.

Мене отъ небо прати бѣ-
лорамена Ира богиня,
Тя и двамина ви любѣ ед-
накво и жали за вазе.

210. Но усемири своятъ гнѣвъ,
нито мечъ обнажавай на
него:

Укроти се: Бѣди ми покоренъ.

Но укорявай го словомъ,
догдѣ ти утихне сърд-
цето.

Бѣй се словомъ, а не тегни(?)
сабѣж“.

Азъ штѣж сега да рекѣж,
и рѣчта ште така и да
стане:

Тѣ штѣжтъ слѣдъ време и
три пѣти толкова даро-
ве свѣтли

Тебѣ да дадѣжтъ за обида.
А ти престани и послу-
шай!“

215. Неи въ отвѣтъ прогово-
ри и рече Ахилъ скоро-
ноги:

Отвѣща ѹ распаленный Ахиль.

„Трѣба и вашето слово,
богиньо, да слушаме сички,
Колкото гнѣвенъ да е че-
ловѣкъ, — че е намъ за
доброто.

Трѣбѣ, Аѣино, гласъ да ти по-
слушамъ
Ако и да ми силно обладала
Луда ярость мои власны *грѣ-*
ды“.

Който е богу покоренъ,
богъ него и пѣ-вече слу-
ша“.

Рече и съ тежка си рѣ-
ка стиснѣж рѣкоютъ по-
сребрена,

220. Послѣ повърна у ножни

Та в' ножницѣж вкара дългѣж

великиятъ мечъ, и по- сабѣж,
слуша
Слово Атини. А тя на О-
лимпъ се възнесе високи,
Въ домове Зевса царя И ми хули цар' Агамемнона.
штитоносеца, при други
богове.

Отъ това види читателятъ, какъ е изопаченъ Омиръ въ безкнижний преводъ на г. Пърличева. Г. Пърличевъ намѣрилъ за нужно да изостави, токо речъ сичката распря на Ахилеса и Агамемнона, която е най главно нѣчто въ първата *рапсодия*, която спроти нея и носи по еллински заглавие: *λοιμός. μῆνις*. Така е поочистилъ авторътъ и попълнилъ съ своитъ фантазии едно отъ великитъ дѣла поетични. Въ преводътъ му срѣштаме слова: *уважайте, отдадимъ, дедедъ дана, правленіе, наврати, тихне, сзньо, слепие, бредливе, да отдадж, во ничто по худа, тегни, трѣбв'*... които сж чужди на езика ни. Не можемъ да разберемъ опште такива рѣчи: *Не дѣй разсърдиме; пламнено, сребролячни; погребихмы* (вм. погребохме). Данайци и ахейци той нарича *грци*, трѣбваше да добави баре фанариоти. Въ преводътъ забѣлжваме силна любовъ къмъ буква **Ъ**, която много грози печатътъ и стои като чуждица и дѣ трѣба и дѣ не трѣба. Стихътъ на тоя преводъ е сложенъ не по правила, а произволно, ушъ по образу на народнитъ пѣсни. При това вижда се, че г-нъ Пърличевъ не знае ничто за препинателнитъ знакове, защото въ преводътъ му тѣзи знакове сж туряни разбъркано: гдѣто трѣба *запятая*, турнато е точка и наоборотъ. Трѣбва г. Пърличевъ да поучи опште граматиката.

По сичкитъ горепоказани причини преводътъ на г. Пърличева не само че нѣма да направи епоха, както ни увѣрва г. Балабановъ, но ште да се заборава слѣдъ малко време и, колкото г. Пърличевъ и да преведѣ, ако преводи по тоя начинъ, както сега, нѣма да видимъ скоро Омира на български езикъ, чистъ, неповреденъ; а рано или късно пакъ трѣбва да се земе нѣкой да го преводи, както прибързахме и съ библията, та ѣж преведохме, па за что и за кого е оня преводъ.

Н. БОНЧОВЪ.

КНИЖОВНИ ВѢСТИ.

I.

Бащинъ языкъ за малкы дѣца. Първа година. Азбуки и първа книга за учение слѣдъ *азбуки*, съ примѣры за първоначално рисование, писаніе и съ изображения. Написа Д. В. Манчевъ. Второ издание. 1871.

„Коренятъ на учението е горчивъ, но плодътъ му е сладкъ. Това изрѣчение е старо и до днесъ почти се счита за непреложно вѣрно. Особенно, ако обърнемъ внимание на това, какъ у насъ и до сега се наченва обучението малкитъ дѣца на четмо и писмо и какъ се продължава това обучавање, ние не можемъ да не кажемъ, че наистина коренятъ на учението е горчивъ. Съки помни колко мъжнотии, какви неволи е прекаралъ дору се понауци што-годъ да прочита, а и съки трѣба да е виждалъ, какъ съ години съ бивали та и сега съ усѣдени дѣцата у насъ на мъжки върху букварятъ. Какви плѣсници! Какви мъжки! колко сълзи проливатъ бѣднитъ дѣца надъ този букваръ! При сичко, че сега ужъ нѣкакъ училиштата ни съ наредени пѣ-добрѣ, не сичкитъ дѣца, обаче, утиватъ съ охота въ училиште; напротивъ, забѣлъзва се, че училиштето е умръзнижто на дѣцата, че тѣ гледатъ на него като на кѣшта на тежки мъжки и неволи. Така съшщо гледаме, че дѣцата биватъ весели и радостни, когато ги оставятъ на игра и тичятъ на нея съ една най-голяма охота, а когато дойде време за учение, тѣ изгубватъ веселоста си, наму сватъ се и неохотно се залавятъ за книжката си.

Отъ што е това така? Да ли изрѣчението, што го казахме тукъ въ началото, е безпрекословно вѣрно?

Не. Това изрѣчение се е съставило и влѣзло въ употребление, вижда се, отъ досегашната метода на първоначалното обучение. Наистина, трудно и много трудно се е давало това първоначално обучение, но главната причина тукъ не е въ това, че „коренятъ е горчивъ“, т. е. че самото обучение е до

толкова трудно, ами въ това, че ние не сме знаели и не знаеме какъ да се залавяме за него. Тръба да знаеме, че на свѣта нѣма нищо много трудно, стига само да умѣе човѣкъ да се залавя за работа. Така е и въ първоначалното обучаванье дѣцата на четмо: ние, които се зимаме за това, ако да знаеме какъ да вършиме тая важна работа, ште видиме тогава, че малкитѣ дѣца съ охота ште се учѣтъ и че слѣдователно, коренятъ на учението не ште имъ се показва до толкова и даже никакъ горчивъ. Но когато онова, което ние не можемъ да постигнемъ съ разумно и съзнателно обмисление, искаме да го постигнемъ съ прѣчката, плъсницитъ, крясканията и горчивитѣ думи върху дѣцата, както правиме и до сега, — тогава, разбира се, че за горкото дѣте коренятъ на учението ште се покаже не само горчивъ, ами и отъ горчивъ по-лоше: учението ште му умръзни и упротиви. — Ште каже, че началото на учението или коренятъ му самъ по себе не е и не може да бѣде горчивъ, особено за малкитѣ дѣца: иска се само ние да знаеме какъ да се залавяме за първоначалното убучаванье дѣцата на книга.

Едно кратичко размишление върху това ште ни увѣри, че тѣй е работата.

Ние, възрастнитѣ, отъ опитъ знаеме, че само оная работа ни спори, която ние вършиме съ охота, а вършиме съ охота оная работа, която разбираме и която ни интересува. И това го правиме ние, които вече сме укърпнѣли въ разсѣдѣкътъ си до толкова, штото можеме да обмислиме съки единъ свой постѣпѣкъ, съко едно свое предприятие, и въ нужда — можеме да се попресилимъ за да извършимъ нѣкоя работа, която не ни е при сърце, но за която разсѣдѣкътъ ни казва, че ште бѣде полезна за насъ. Когато ние, възрастнитѣ и разумнитѣ постѣпваме така, колко по-вече трѣба да постѣпва така дѣтето, когато самата му дѣтска природа го изисква тѣй. Съки знае, че дѣтето нѣма особенни нѣкакви си грижи. То си живѣе като птичка божия и се радва на животътъ, на хубавиятъ божи свѣтъ. То не мисли за утръ, ами живѣе само за днесъ, съ настоящетото. Дѣтето е оште далечъ отъ това, штото да се предава на нѣкои сериозни грижи и занятия, — та то и не проумѣва оште подобни грижи, заштото разумната сила оште дреми въ него, и то

(дѣтето) — тъй да речемъ — живѣе само съ чувствата си. Безъ съки усилия отъ старна на самото дѣте умственнитѣ негови сили рѣстѣтъ и крѣпнѣтъ отъ впечатлѣніята на вънкашниятъ мѣръ. Този мѣръ привлича къмъ себе си дѣтето, заинтересува го съ своето разнообразие и го възбужда на дѣятелность, защото впечатлѣніята, които прави този мѣръ на дѣтето, не сѣ нѣщо отвлеченно, шото да трѣба напруганье на умътъ, на вниманието за тѣхното усвояванье, ами сами се даватъ на дѣтето: то ги разбира по своему, интересува се отъ тѣхъ по своему и по своему си крои планъ на своята дѣтска дѣятелность, на която се и предава така усердно. Сичко което може да привлече дѣтското внимание и да заинтересува дѣтската душа, — на сичко това дѣтето се предава отъ сърце и го върши охотно. Поради това дѣтето така много обича играта, бѣганьето, скаченьето, викътъ, смѣхътъ, салмуваньето: сичко това е споредъ дѣтската природа, че въ тѣзи нѣшта ежеминутно то намира интересъ и развлечение за себе си.

Какво заключение можемъ извади ние отъ сичко това? Ето какво: Когато се залавяме за първоначалното обучаванье дѣтето на книга (така и при съко друго занятие), трѣба да се залавяме така, шото дѣтето и въ това занятие да намира такъвъ интересъ и такова задоволение, каквито намира въ играта, въ скаченьето, викътъ и проч., — трѣба т. е. да се съобразяваме съ дѣтската природа. Както ние, възрастнитѣ, вършимъ съ по-голяма охота оная работа, която ни интересува и въ която намираме удоволствие, така и дѣтето охотно би се залувило за букарятъ или за *азбукето*, ако да намираше въ него своятъ дѣтски интересъ и своитѣ дѣтински удоволствія. Какъ ште ги намѣри? Това зависи отъ насъ, които се зимаемъ за първоначално обучаванье дѣцата на четмо. За малкото дѣтенце е трудно да се изправва на крачката си и да пристѣпва; но погледнете, какъ се мѣчи то да се изправи и какъ се радва, какъвъ веселъ смѣхъ издава, когато му се удаде да направи една-двѣ стѣпки! Такава сѣшта радость изказва дѣтето и когато му се удаде да изговори нѣкоя дума. Та и въобщте съки може да е забѣлѣжвалъ, че когато дѣтето направи нѣщо-си (или премѣсти играчката си, или подаде на майка си нѣшничко) и ние придадемъ на тая

негова работа важность и ѿ удобримъ, дѣтето отъ радость нѣма дѣ да се дѣни. И така, ние виждаме, че дѣтето малко по малко и безъ особенни нѣкои мѣхнотии научва се и да ходи, и да говори и проч. Зашто е това тѣй? Заштото тѣзи занятия сѣ интересували дѣтето и сѣ му доставлявали удоволствие.... Тукъ ние трѣба да прибавимъ опште едно: въ тѣзи занятия дѣтето е могло да изказваи своята *самостоятелность*, — тази черта, която тѣй много отличава и възвишава човѣка. Личната самостоятелность на духътъ е небесни даръ човѣку. Човѣкъ винѣги се стреми да изказва тая си божественна черта, но най-много драгоцѣнна бива тя, най-голямъ и благодѣтеленъ плодъ дава, когато се изказва въ трудътъ, въ дѣятелността човѣческа. При нея и самиятъ тежъкъ трудъ се показва лекичекъ и най-много споренъ. Върваме това да не ште доказванье, тѣй като почти синца го знаеме отъ опитъ. Тази черта на лична самостоятелность на духътъ е присушта и на малкото дѣтенце. Първата крачка, първата дѣтинска дума сѣ станѣли сѣ събственното умѣние и сѣ събственното усилие на дѣтето. Това е, което прави дѣтето тѣй много да се радва на своитѣ дѣтински подвизи и да полага усилия, за да върши и други. И толкова по-вече се интересува дѣтето отъ нѣкое занятие и охотно се предава на него, колкото по-вече има възможность то да изказва въ това занятие своята лична умственна самостоятелность. Зашто на пр. дѣтето така охотно се предава на играта и, макаръ при играњето да изпитва много неприятности (пада, ударва се, — много пѣти го биѣтъ другаритѣ му и проч.), то пакъ не се насипта отъ нея? Заштото въ играта дѣтето намира своятъ интересъ, своитѣ удоволствия, а главното — въ нея то дѣйствува самостоятелно, споредъ своето събственно разумѣние и усилие: влѣзва въ съперничество съ другаритѣ си, разпорежда се; съображава и проч. и проч.¹⁾

Отъ сичко това ние виждаме, че за дѣтето не би било мѣхно и първоначалното обучаванье на книга, ако ние да зна-

1) Дѣцата въобщте не обичѣтъ да играѣтъ съ възрастни хора. И главна причина на това е туй, че въ такъвъ случай дѣтската самостоятелность се подавлява отъ разумността и авторитетътъ на възрастниятъ човѣкъ. Поради това умнитѣ педагоги, когато се смѣсватъ въ играта на ученицитѣ си, мѣхятъ се въ сичко да приличѣтъ на дѣца, на ученици. Инакъ, тѣ би развалили играта на ученицитѣ си, или ако не това, — тя ште изгуби за тѣхъ сичкиятъ интересъ и, ако се продължава, ште се продължава само за хатѣртѣ на учителя.

ехме да се залавваме за тая работа така, штото въ туѣ занятіе дѣтето да намира и интересъ, и удоволствие, оште и да работи самостоятелно. Но ние какво сме правили до сега и какво правиме въ това отношение? Принуждаваме дѣтето, което по самата си дѣтска природа не може много да си напругва вниманието, нито да го съсредоточава на единъ предметъ, както и не може дълго време да усѣद्या на едно мѣсто, — принуждаваме го по цѣли часове да сѣди надъ букварятъ и папагалски да заучва *а, б, в* и проч. За дѣтето голитъ букви *а, б, в...* сѣ безинтересни, а въ принудителното имъ заучиване не само не намира то удоволствие, ами оште придобива отвръщение къмъ таквози заучиване, къмъ самиятъ букваръ и къмъ училиштето. Коренятъ на учението не е горчивъ за дѣтето, а ние сами го правимъ такъвъ.

Просвѣтенитъ народи отдавна сѣ познали тази истина, т. е., че и при първоначалното обучение дѣтето на четмо трѣба да се постѣпва съобразно съ неговата дѣтска природа, и за това се трудятъ да изнамерѣтъ една такава метода за първоначалното обучение, по която да може дѣтето да се заинтересува отъ *азбукето* и прочитѣтъ и самѣ да употребява усилия да се учи. Съ тази цѣль списватъ се множество книжки съ съдържание ужъ интересно за дѣцата. Нѣкои отъ тия книжки иматъ цѣна, заштото горѣ-долу съответствуватъ на назначението си; но по-вечето не ги бива за дѣцата.

Ние, които живѣеме въ единъ такъвъ просвѣтенъ вѣкъ, какъвто е нашиятъ, штѣмъ почувствовахме нужда за развитие и образование, не мѣжахме да оставимъ безъ внимание и това, което образованнитъ нации правятъ за първоначалното обучение дѣцата на книга. Въ послѣднѣо време виждаме, че и у насъ ставатъ усилия въ тази сфера и вече се появихъ нѣколко книжки, назначени събствено за дѣцата, както „Другаръ за дѣцата“ П. С. Калянджи, „Първа Четеница“ Андрея С. Цанова, „Кратка Читанка“ П. Р. Славейкова, „Бащинъ языкъ“ Д. В. Манчева, и други. Въ сички тѣзи книжки се вижда, че списателитъ или съставителитъ имъ сѣ гледали съдържанието на тѣзи книжки да бѣде съобразно съ дѣтскиятъ умъ и дѣтскиятъ характеръ, да може да заинтересува, да привлече дѣтето, да възбуди охота въ него къмъ книжно-

то занятие, и така — да му докара полза. Като мислимъ въ идущитѣ бройове на „Период. Списание“ на „Бълг. Книж. Дружество“ да поговоримъ особно за съка една отъ тия книжки, ние тукъ ште се поспремъ на „Бащинъ языкъ“ Манчева и ште кажемъ за него една-два думи, споредъ както бѣхме и обѣштали въ третъята книжка на това Списание.

Г-нъ Манчевъ вторично препечатва „Бащинъ языкъ“. Първото му издание състои отъ три книжки, а сега, въ второто издание, той съединява първата и втората книжка въ една, която обозначава „Прѣва година. Азбуки и прѣва книга да учение слѣдъ азбуки“. Ште има ли „втора и третъа“ година — незнаемъ. Ние имаме на рѣка и първото издание на „Бащинъ языкъ“ и едната книжка отъ второто издание. Заштото въ тая една книжка отъ второто издание сѣ съединени два книжки (I и II) отъ първото издание, съ тая само разлика, че книжката отъ второто издание е допълнена съ по-вечко пѣсенчици, — каквото ште се каже за тая послѣдня книжка, може да се разумѣва и за книжките (I и II) отъ първото издание.

Г-нъ Манчевъ, както въ първото издание, така и въ евившата се вече книжка на второто издание отъ неговѣтъ „Бащинъ языкъ“, старалъ се е материалътъ да бѣде такъвъ, штото отъ него не само да се заинтересувва дѣтето, ами оште и безъ съко усилие да изказва своята умствена самостоятелностъ, — два условия твърдѣ важни въ педагогията. Единъ педагогъ или една книжка, ако успѣхътъ да заинтересувать дѣтето съ онова, на което искать да го научатъ, и ако, при това, възбудятъ въ него самостоятелността му, — и педагогътъ и книжката сѣ едни отъ добритѣ. Трѣба да отдадемъ справедливостъ на г-на Манчева, че неговѣтъ „Бащинъ языкъ“ е доста сполучливъ въ това отношение. Отдѣлтъ на книжката (второ издание, прѣва година), който носи заглавие „*прѣва книга за учение слѣдъ азбуки*“, се състои изобщто отъ кратички приказчици, пѣснички, притчи и гатанки. Сичкиятъ този материалъ е почти такъвъ, какъвто е потребенъ за дѣца: нѣма особни нѣкои мѣдрования, които дѣтскиятъ умъ не може да разбира, ами сичко простичко, лекичко, близо до дѣтскиятъ умъ. При това, г-нъ Манчевъ доста сполучилъ и въ езикътъ: езикътъ е ясенъ, простъ, дѣтски. При тѣзи у-

словия нѣма съмнѣние, че „Бащинъ языкъ“ на г. Манчева не може да не бѣде полезенъ за нашитѣ дѣца. Даже и въ такъвъ случай, когато учителятъ не разбира званието си и не е майсторъ на дѣлото си, а по старото обикновение *принуждава* дѣцата да каратъ на редъ четенъето по „Бащинъ языкъ“, безъ да се старае да даде на занятieto нѣкакво-си разнообразие, и нѣкакъвъ-си интересъ, — даже и въ такъвъ случай, казваме, дѣцата не ште имъ толкова домѣчява и не ште имъ опротивява ученъето, заштото приказчицитѣ, пѣсничкитѣ, притчитѣ, гатанкитѣ, мислимъ, сѣ ште ги интересуватъ и ште имъ доставляватъ развлечение, удоволствие. Толкосъ по-вече пъкъ „Бащинъ языкъ“ ште бѣде полезенъ за дѣцата, ако учителятъ е добъръ, вѣштъ въ работата си и, колкото четмото по „Бащинъ языкъ“ е леко, интересно, той (учителятъ) съ своето си умѣние го прави опште по-леко, по-интересно.

Най-главното, което трѣба за да възбуди дѣтскиятъ умъ къмъ самостоятелность, има го въ книжката на г. Манчева. Това сѣж *Гатанкитѣ*. Въ гатанкитѣ иносказателно се описва нѣкой предметъ съ думи съвършено понятни за насъ, описватъ се свойствата на този предметъ, почти се казва и какъвъ е, но, при сичко това, иска се съображение, иска се усилие на умътъ, за да се познае за какво се говори. Това иносказателно описване свойствата на предметътъ, заштото нѣкакъ като че подсъшта човѣка за какво е рѣчта, раздражнява умътъ и му възбужда дѣятелността, — това, казваме, прави интересни гатанкитѣ, особено за малкитѣ дѣца, които въобщте даватъ на сѣка самостоятелна работа, особено умственна, голѣмо значение. Поради това дѣцата се интересуватъ отъ Гатанкитѣ, че сѣж съ езикъ простъ, удобопонятенъ за тѣхъ, и сами обичатъ да се трудятъ надъ рѣшаванието имъ, така штото умственната дѣятелность на дѣтето се възбужда сама по себе, и то не се уморява отъ таквази една дѣятелность, заштото намира въ нея своятъ дѣтски интересъ и дѣтско удоволствие: сѣки е забѣлжвалъ, че дѣцата се надпреварватъ кой по-скоро и по-вѣрно да рѣши нѣкоя гатанка, и твърдѣ имъ е драго, когато имъ се удаде да ѣхъ рѣшѣтъ, — Онова, което также може да се причисли къмъ достоинства на г. Манчевъ „Бащинъ языкъ“ е — отсъствието на

какви да е нравственни наставления за дѣцата. Голитѣ нравственни проповѣди не си достигватъ цѣлта и на възрастни хора, а въ педагогията — принасятъ по-вече вреда отъ колкото полза. На дѣтето четѣ колко штепш нравственни поучения, — то не зема отъ такива проповѣди, по тази проста причина, че въ дѣтската си простота и невинностъ то не ги разбира. На дѣтето е потрѣбенъ живъ примѣръ — да види то *съ очитѣ си* нравственността въ постѣпките на учителятъ или наставникътъ си: това само дѣйствува благотѣлно на него, а сичките други нравственни проповѣди и поучения не струватъ за дѣтето ни парѣ. Поради това голитѣ нравственни поучения и проповѣди сѣ изпѣдени отъ педагогията. Добръ е направилъ и г. Манчевъ, че въ „Бащинъ языкъ“ не е турналъ почти нито едно нравствено наставление, направо обрѣнѣто къмъ дѣцата.

И така, „Бащинъ языкъ“ на г. Манчева, както въ първото, така и сега въ второто издание (едната книжка) е въобщте доста сполучливъ въ педагогическо отношение. Съдържанието му е по-вечето избрано и приспособлено за крѣпкиятъ дѣтски умъ, и — ште повторимъ — при добръ учитель ползата отъ „Бащинъ языкъ“ за нашитѣ дѣца ште е доста удовлетворителна.

Но съ сичко това ние не штемъ да кажемъ, че „Бащинъ языкъ“ на г. Манчева е до толкосъ съвършенъ, штото нѣма и недостатки. На свѣта ништо не бива *до сущъ* съвършенно; — толкосъ по-вече у насъ, особенно въ литературата, оште въ педагогическата литература. Недостатки въ „Бащинъ языкъ“ има, особенно въ педагогическо отношение, и ние считаме за своя длѣжностъ да покажимъ на тѣзи недостатки — за въ полза на самото дѣло.

Г-нъ Манчевъ отпечатаната вече второ издание книжка на „Бащинъ языкъ“ раздѣлилъ ѣж на *Азбуки* и *първа книга за учение слѣдъ азбуки*. Добръ е дѣлено: първо се изучава азбуки, а послѣ се прочитва и чете. Въ „Азбукыто“ г. Манчевъ много добръ направилъ дѣто е турналъ нѣкои-други изображения, които въобщте привличатъ вниманието на дѣтето; така сѣшшо добръ е направено, дѣто съгласнитѣ букви не сѣ турени особно, а съединени съ гласнитѣ, както е добро и това, че отъ самото начало оште се дава на дѣте-

то да срича и произнося цѣли думи, а не отдѣлни срички които тѣй много умрѣзноватъ на дѣтето и го уморяватъ. Сичко това е добро; но ето кое не е добро: г. Манчевъ напълнилъ цѣли триесетъ (30) страници, отъ които се състои „Азбукыто“ въ „Бащинъ языкъ“, само съ голи думи и прописи. Това не е добро. Изучванието на азбукето, както и научаванъето на сричанъе цѣли думи, най-много зависи отъ учителятъ: ако учителятъ е майсторъ на дѣлото си — и ученикътъ лесно ште се научи азбукето и да прочита. Г. Манчевъ, вижда се турналъ въ азбукето толкова много думи безъ връзка, безъ смисълъ, съ цѣль — да се улесни дѣтето на сричанъе. Не трѣбало така. Ние казахме по-горѣ, че за да върши дѣтето работа съ охота, трѣба да има нѣшто да го привлича, да го интересува. Но тукъ, въ „азбукыто“, г. Манчевъ предлага на дѣтето механическа и папагалска работа. Отъ изображения, наистина, дѣтето ште се заинтересувва, но слѣдъ изображения то трѣба да наченва да прочита *баба, буба, ребро, бурякъ...* та днесъ така, та и сутрѣ така. Сичките страници на „азбукыто“ въ „Бащинъ языкъ“ сѣ, както казахме, триесетъ. Ако предположимъ на день да се предава на дѣтето по една страница, и особено ако учителятъ не е вѣштъ въ работата си, — тогава *тамамъ* триесетъ дня трѣба дѣтето да работи машинално и папагалски, безъ да се поосвѣжи съ каква да е простичка и интересничка за него мисль. Триесетъ дня! Много е, а ние трѣба скѣпо да цѣнимъ времето и на дѣцата. Въ триесетъ дня механическа работа може да умрѣзни на дѣтето.... Но може самиятъ процесъ на прочитанието ште интересува дѣтето? Отъ механическа работа и ние возрастнитъ се отвръштаме; толкосъ по-вече ште се отвръшта дѣтето. За да не бѣде работата механическа, трѣба умѣтъ што-годѣ да работи, а умѣтъ работи, когато има колко-годѣ интереснички мисли, а не само думи, наредени туку тѣй, безъ връзка, безъ мисль, а слѣдователно и — безъ интересъ. Самиятъ процесъ на прочитанието, на истина, може да заинтересува дѣтето единъ два пѣтя, но отпослѣ — умрѣзнува му. И какъвъ интересъ може то да получи, когато днесъ прочита *ба-ба, дж-б, дър-во*, утрѣ — *по-р, па-ра, но-с*, у други день подобно тѣй и въ другитъ дни? Умѣтъ не намира мисли, не намира пишта за себе-си и не работи! Г. Манчевъ

назначава особенна книга за наставление, какъ да се преподава на дѣцата по „Бащинъ языкъ“. Не сме виждали тая книга. Тръба наставлението да е добро. Ако е така, многото страници, напълнени само съ думи за сричание, ставатъ излишни. Добриятъ учителъ, особено при едно добро наставление за какъ да се преподава (каквото тръба да е наставлението на г. Манчева), ще научи дѣтето на прочитъ и безъ да го принуждава механически и папагалски да се труди надъ прочитванието сичките онѣзи голи думи, безъ връзка, безъ мисль, които се съдържаватъ въ „Азбукыто“ на „Бащинъ языкъ“. Но може да се каже, че по една строга смѣтка, необходимо е на едно дѣте да прекара сичките упражнения, што се съдържаватъ въ триестъхъ страници на „Азбукыто“, за да се научи то добръ да срича и прочита. Таквази смѣтка не е върна. Книжката не е назначена да стои въ рѣцѣтъ на дѣтето и предъ очитъ му само когато е надъ него учителятъ или неговитъ родители, ами за да има възможность и когато е самò да си повтаря и заучва урокътъ. Ште каже, че книжката има назначение, тъй да речемъ, да кара дѣтето самò да работи надъ нея. Но кажете, дѣтето споредъ своята дѣтска, живостна и въобще пѣргава натура ще има ли търпѣние да сѣди надъ една книга, ако не намира въ нея нѣштитчко интересно за него, ами само голи думи? — И така, „Азбукыто“ въ „Бащинъ языкъ“ има този недостатъкъ, че състои отъ думи само и прописи, които като нѣшта безъ връзка, безъ мисль, — не могатъ да принесжтъ оная полза, на която, безъ друго, е смѣталъ г. Манчевъ. Много добръ би било, на мѣсто 30 страници, „Азбукыто“ въ такъвъ видъ, въ какъвто е то сега, да се състоеше най-много отъ 5—6 страници; или да бѣше и отъ 10, но тѣзи 10 страници, на мѣсто да сж пълни съ думи само, да бѣдѣхж пълни съ кратички фразички или предложения, интересни за дѣцата. Дѣтето сѣ тръба да полага трудъ както да прочете *гж-с-кы, ро-г, но-га*, тъй и *гж-с-кы-тъ се кж-ня-т и си и-г-ра-я-т*. Но кой трудъ ще е пò-лекъ за дѣтето и пò-полезенъ? Нѣма съмнѣние, че послѣдниятъ. Въ отдѣлни думи, несвързани, турени разбъркано, — нѣма мисль, нѣма интересъ; въ цѣла, законченна фраза или предложение има мисль, слѣдов., има и интересъ колко-годъ, а тамъ дѣ-

то има интересъ, има и полза — поне въ отношение къмъ труденьото. Въ „Азбукыто“ на „Бащинъ языкъ“ има около 35 изображения. Не беше ли по-добъръ подъ сѣко изображение на мѣсто десегина голи думи, да имаше по една-две цѣли, но лекички фрази, които да се отнасятъ къмъ изображението? Ние мислимъ, че дѣтето като си спре погледътъ — на кучето, да речемъ, съ по-голяма охота и интересъ ште се мѣчи да прочете: *ку-че-то бѣ-га и ла-е*, отъ колкото *мъ-с, но-с, с-вы-ня* и проч. Отъ таквози прочитание методата, която предлага г. Манчевъ за първоначално обучаванье на четмо, ништо не губи, зашното и въ цѣлата мисль съгласнитъ букви могатъ да се наричатъ безъ име, а само *бѣмъ*, както и въ отдѣлнитъ думи. При добро пресмѣтанье, цѣлото *азбуки* може да се изложи въ предложения, или въ фрази кратички но съ смисль лекичекъ и интересенъ, подъ разни изображения, най-много на 10 страници. Отъ това книжката, наистина, ште стане по-малка, но ползата ѝ за дѣцата по-голяма и по-дѣйствителна.

Втората часть (първа година, второ издание на „Бащинъ языкъ“) както се вижда и отъ оглавлението (Първа гнига за учение слѣдъ азбуки), е назначена за дѣца, които вече сѣ изучило азбукето и привикнжли горѣ-доло правилно да прочитатъ. Но именно зашното е такова назначението на тази часть, тя най-много страдае съ сѣшитѣ недостатки, съ които казахме да страдае и първата часть: Г. Манчевъ намѣрилъ за потрѣбно на сѣка страница да тури по 10—20 думи, наредени една слѣдъ друга безъ връзка, безъ смисль. Зашто това? — Ние не проумѣваме. Не мислимъ да е, за да улеснява дѣтето въ прочитанието, зашното тѣ вече горѣ-доло — умѣе да прочита; така съшто не върваме да сѣ турени тѣзи думи за убогатяване умътъ на дѣтето, тѣй като ште го снабдятъ съ нови понятия. Може би въ това отношение нѣкое дѣте да се възползова, т. е. да не е чуло у тѣхъ какъ викатъ — да речемъ — на кравата, конятъ или на мотиката, или да не е виждало тѣзи предмѣти, та да ги научи отъ книгата; но въ педагогическо отношение тѣй натрупани голи думи принасятъ вредъ. Дѣтето, което вече попривикнжло да прочита и има вече охота на прочитанието, трѣба да е принудено пакъ механически да работи и да прочита: *букваръ*,

книга, валка, брънкало, чяша, одъръ, грѣне и проч. и проч. Таквазъ една работа убива охотата на дѣтето и прави да му умръзни четмото. Истина, че тази механическа работа се замѣстя съ друга интересна: съ гатанки, приказчици, пѣснички и проч., но отъ това голитѣ думи неставатъ полезни и интересни: напротивъ, правятъ вреда, защото дѣтето като си изхаби безъ полза вниманието и енергията на тѣхъ, вече трудно се интересувва съ дѣйствително интересното и трудно продължава заниманието си: сила и търпѣние не му оставятъ. Поради това г. Манчевъ лошо е направилъ, дѣто е напълнилъ и втората частъ на книжката съ толкова думи и имена, и добръ ште стори, ако въ бѣдущитѣ издания на „Бащинъ языкъ“ ги изхвърли.

Приказчицитѣ въобщте *аресватъ* на дѣцата, и тѣ винѣги обичатъ да имъ приказватъ приказки. Многома отъ насъ може да сѣ бивали свидѣтели, какъ дѣцата охотно слушатъ по цѣли вечера приказки, безъ да спятъ. Това е, защото приказкитѣ, които сѣ дѣло на въображението, доставляватъ обилна пишта на дѣтското въображение. У дѣцата опште спиразсудочната сила и тѣ работѣтъ по-вече съ въображението си. Тази работа е по силитѣ, по възраста имъ; тя не иска голѣми усилия и мѣчнотии; въображението не се стѣснява отъ границитѣ на дѣйствителността, ами си хвърчи свободно до колкото и до дѣто може. Дѣтето, на което сѣки единъ предметъ прави впечатление и му възбужда любопитството, намира удовлетворение на това си любопитство — въ въображението си. Свѣтътъ, отношенията на чловѣцитѣ между себе-си, тѣхнитѣ грижи, тѣхнитѣ интереси и въобщте сичко друго сѣштествува за дѣтето така, както му го представлява неговата дѣтска фантазия. Дѣтето е невинно, за то и на сичко гледа съ добро око, сичко си въображава чисто, свѣтло. Приказкитѣ отнасятъ дѣтето въ другъ мѣръ, новъ за него, слѣдов. и интересенъ. Дѣтската фантазия живо слѣди по дирѣ вървежътъ на приказката и защото сичко, што се говори въ приказката и што представлява фантазията, дѣтето го зема за дѣйствителность, то изказва разни чувства — съобразно съ съдържанието на приказката. За дѣтето приказката не е приказка, а дѣйствителность и дѣйствителность нѣкакъ не таквази, каквато е за него настоящата, или дру-

га, чудна нѣкакъ и хубава... — Приказчици добри и написани съ простъ, ясенъ езикъ, така сѣшто би разохотили дѣтето да ги прочете отъ край до край, както тѣ охотно би ги слушало отъ баба си, лѣля си, майка си, брата си или отъ други нѣкого. Добритѣ педагози, като сѣ забѣлѣжили тази черта въ дѣцата, възползуватъ се отъ нея и подъ видъ на приказки предлагатъ на дѣцата полезни работи, и съ този начинъ обогатяватъ дѣтето съ познания, развиватъ му умѣтъ, като въ сѣшното време му доставляватъ и развлечение, удоволствие. Това е ималъ предъ видъ и г. Манчевъ, когато въ втората частъ на „Бащинъ языкъ“ турналъ нѣколко приказчици. За сѣжалъние, добрата мисль на г. Манчева на дѣлъ не се е усѣштествила както трѣба: отъ къмъ приказчици „Бащинъ языкъ“ е много бѣденъ. Въ сичката книжка (второ издание — така и въ първото) има не по-вече отъ 8 приказчици и то не сичкитѣ интересни за дѣцата. Не върваме дѣтето съ охота да прочите приказчицата „Вино и просо“ (на стр. 55. — Второ издание), та ако се пресили да ѣх прочите, — какво задоволение ште получи отъ нея, каквъ интересъ ште възбуди тя въ него и каква полза ште му достави? Така сѣшто приказчицитѣ „Ячмень и пшеница“, „Синчець“ (на стр. 56) не сѣ интересни за дѣцата оште и по това, че миришатъ на философия, отъ която дѣтскиятъ умъ бѣга. Не знаемъ также до колко би се заинтересували дѣцата отъ приказчицитѣ „Остригана овца“ (стр. 75) и „Четыре желанія“ (стр. 74). — Самата идея, — да има въ книжката приказчици, е много добра, сѣмо осѣштествлението ѣ не можало въ „Бащинъ языкъ“ да стане както трѣба. Ако г. Манчевъ се бѣше постаралъ приказчицитѣ му да бѣдѣтъ по-интересни за дѣцата, ако, при това, съ тойзи интересъ той сѣединѣше и полза, — тогава штеше да бѣде много по-добрь.

Пѣсни, особенно кратички и съ съдържание или смѣшничко или горе-доло таквози, което да прави впечатлѣние, да възбужда въображението на дѣтето, — биватъ за дѣцата не само интересни, ами и полезни: освѣнъ другата полза, тѣ съдѣйствуватъ за поправанъе говорѣтъ на дѣтето, заштото пѣснитѣ въобште сѣ изложени съ езикъ гладкъ, размѣренъ (разбираме добритѣ пѣсни, чисто народнитѣ. Отъ новомоднитѣ пѣсни, съ които сѣ пълни разни пѣснопойки и славопой-

ки, рѣдко ште сръшне човѣкъ пѣсенъ съ гладъкъ езикъ и въобщте — за предъ хора). Г. Манчевъ и тукъ добръ направилъ, че въ „Бащинъ языкъ“ турналъ и нѣколко пѣсенчици, но не сторилъ добръ, че не се постаралъ сичкитъ пѣсенчици да бѣдѣтъ добри и за дѣцата. Пѣсенчицитъ „Цвѣте“ (на стр. 55), „Мома“ (стр. 71), „Мома и Дунавъ“ (стр. 74), — зашто сѣ тѣзи пѣсни на дѣца, които едвамъ сѣ привикнѣли да прочитѣтъ? Тѣзи пѣсенчици не могатъ да възбудѣтъ дѣтското любопитство, дѣтското въображение. Може би турени сѣ тѣ въ „Бащинъ языкъ“ само и само да има пѣвечко пѣсенчици, та дѣтето когато прочита пѣвече пѣсни, пѣвече да добива правиленъ и гладъкъ говоръ? Добръ, но това се постигваше пѣ-лесно и пѣ-добръ и при други пѣ-добри и пѣ-интересни за дѣцата пѣсенчици. Немѣ малко подобни пѣсенчици има въ народната ни поезия?

За притчитъ ште кажеме, че много изъ нихъ добръ би било да ги нѣмаше въ „Бащинъ языкъ“. Притчитъ не сѣ друго, освѣнъ философия, изработена отъ народътъ по дълъкъ и тежъкъ опитъ. Ште каже, че притчитъ горе-доло сѣ сериозни. А отъ философия, отъ нѣшто сериозно дѣтскиятъ умъ се плаши. Наистина, много отъ притчитъ биватъ интересни за дѣцата, и то именно по това, че сѣ изложенни нѣкакъ смѣшно („Въ дѣлникъ зелникъ, въ недѣлѣж попарникъ“, „Гладна кокошка просо сѣнува“, „Трай коню за зеленѣ трѣвѣж“ и много други подобни). Такива притчи трѣбаше да избере г. Манчевъ за въ „Бащинъ языкъ“, а сичкитъ други, въ които има пѣ-сериозна философия и сѣ изрѣчени сериозно („День до пладне“, „Не бие студено жилъзо“, „Въ всякъж кѣщѣж и законъ“ и др.) пѣ-добръ бѣше да ги нѣмаше.

Колкото за *гатанкитъ* -- нѣма какво да кажемъ: тѣ си сѣ на мѣстото. Онова, което сѣставлява най-главното достойнство на „Бащинъ языкъ“, — това сѣ гатанкитъ. Г. Манчевъ много добръ направилъ, че турналъ гатанки въ книгата си.

Трѣба да кажеме нѣшто и за нѣкои други молитвички, што ги има на края на книжката. Добръ е отъ малка оште да се усилюва въ човѣка чувството на истинно благочестие. Добръ е, слѣдователно, дѣто въ книжка за дѣца има и молитвички. Истина е, че дѣтето оште не може добръ да раз-

бира смисълът на молитвите, и вредъ голѣмъ ште има, ако принуждаватъ дѣтето папагалски да заучва тѣзи молитви. Не знаеме въ книжката на г. Манчева, която съдържа наставление какъ да се преподава по „Бащинъ языкъ“, да ли има наставление и за това, какъ да се учятъ дѣцата на молитви. Трѣба да има, защото това е важно въ педагогията. Ние тукъ ште кажеме, че за да се възбуди и поддържи благочестиво чувство въ дѣцата, не трѣба много мѣдрувания, а трѣба да имъ се казва, че Богъ е добъръ нашъ баща и дава ни сичко, за каквото му се помолиме; сѣко друго што-годѣ догматическо обеснение е вредно за дѣцата, защото тѣ не сж въ състояние да разбержтъ подобни обеснения. Особенни нѣкои молитви не сж твърдѣ необходими за дѣцата, но като е вече влѣзло въ употребление отъ малка да научватъ дѣцата на молитви, трѣба понѣ да се избиратъ за тѣхъ кратички и удобопонятни молитвички. Но онова, което най-повече може да възбуди и да поддържи религиозно или благоговѣйно чувство въ дѣцата — това е добриятъ примѣръ. Трѣба учителятъ, наставникътъ или родителитъ, когато се молятъ Богу въ присѣствието на дѣцата, винжги да произнасятъ молитвата добъръ, внятнo и съискренно благоговение. За дѣтето не е трудно да си представи Бога като единъ добъръ баща на сичкитъ човѣци, който дава сичко, каквото му поискаме. Ако ли на това простичко понятие дѣтската фантазия направи нѣкои допълнения, тѣзи допълнения не могатъ да бжджтъ лошеви, защото самата дѣтска фантазия е опште чиста, невинна. А пъкъ добриятъ примѣръ на моленъето Богу, който примѣръ дѣтето вижда отъ възрастнитъ, ште прави неговата молитва да изтича отъ неговото дѣтско, невинно сърце. — Г. Манчевъ помѣстилъ въ „Бащинъ языкъ“ молитви, които сж вече обштеупотребителни. Тѣзи молитви иматъ дълбокъ догматически смисълъ, но едно добро обеснение, съобразно съ понятията на дѣтето, би направили тѣзи молитви такива, штото да се употребляватъ и отъ дѣцата съ голѣма душевна полза. Не проумѣваме само, защото г. Манчевъ се мѣчилъ да развали езикътъ на тѣзи молитви: искалъ да ги побългари, но безъ да ги побългари, развалилъ езикътъ, на който сж сега написани свештеннитъ книги. Съ такива нѣшта не трѣба да си играеме. Г. Манчевъ трѣбало или съвършенно да побългари

тѣзи молитви, или да ги остави така, както сѣ си били въ сегашнитѣ черковни книги. Но съ това, на мѣсто *върую* да пишѣж *въруж* (гл. „Бащинъ языкъ“ първо издание, кн. II, стр. 54), на мѣсто „уповають“ да пишѣж уповаѣжтъ, или на мѣсто *щедрую руку Твою* — *щедржж ржжж Твоѣж*, — съ такива нѣштаробота не става. Мисли ли г. Манчевъ, че за дѣтето по-ште е понятна думата *въруж* отъ колкото *върую*? Ште вторимъ, не трѣба да си играйме съ езикътъ. Молитвитѣ сѣ искатъ обеснение за дѣцата. *Въруж* ли пишѣмъ или *върую* — сѣ трѣба да обесняваме на дѣтето, че това ште рече *вървамъ*. Не бѣше ли по-добръ да си остане *върую*, та да се не разваля езикътъ? —

Това е, което имаме да кажемъ за недостаткитѣ на едната книжка отъ „Бащинъ языкъ“, която сега се еви второ издание. Тѣзи недостатки сѣ важни въ педагогическо отношение, и ние върваме, че въ бѣдущитѣ издания на „Бащинъ языкъ“ г. Манчевъ ште избѣгни тия недостатки. — При сичко това, обаче, „Бащинъ языкъ“ по идеята и планътъ си, както и по езикътъ, съ полза може да се употребява въ нашитѣ училишта, особено подъ ръководството на добри учители.

Тукъ ние би се простили съ „Бащинъ языкъ“ на г. Манчева, заштото събствено предметъ на нашето разгледвание бѣше едната книжка отъ „Баш. языкъ“, която се поевѣ въ второто му издание. Но заштото предполагае, че г. Манчевъ не ште ограничи само съ една книжка второто си издание на „Бащинъ языкъ“, а ште отпечата понѣ оште една, която да замѣни книжка III отъ първото издание, ние намираме за потрѣбно да покажемъ недостаткитѣ въ тая III книжка, та г. Манчевъ, ако обича само, да ги избѣгне въ второто издание.

Първиятъ отдѣлъ на III книжка (първо издание) е много добръ. Той почти сичкиятъ би заинтересувалъ дѣтето, освѣнъ нѣкои разкази и описания, които се срѣштитъ въ него (на пр. „Лѣкъ“ стр. 8, „Гърне и котелъ“ стр. 14, „Градина“ стр. 26, „Каквы биватъ растѣнията“, „Шипка“ стр. 28). Тѣзи нѣшта не могатъ да заинтересуватъ дѣтето, та и нѣма отъ тѣхъ голѣма полза. На пр. какъ ште разумѣе дѣтето зашто котелътъ и гърнето не могатъ да бѣдѣтъ дру-

гари? Или, отъ описанието на градината, — ште може ли дѣтето да си състави вѣрно и опредѣленно понятие за градина? Така сжшито отъ описанието на дърветата, — едвамъ ли ште може дѣтето да се научи да разпознава дърветата. Сичкото друго, обаче, въ този отдѣлъ е хубаво. Но вториятъ отдѣлъ въ много работи е несполучливъ. Описанията на годишнитъ времена не е сполучливо за въ такава книжка, каквата е „Бащинъ языкъ“. „Дѣ е тихото шумтѣние на гжстж-тж горж“ — така се захвапшта описанието на зимата (стр. 43). Ами ако дѣтето нѣма понятие отъ тихото шумтѣние на гжстж-тж горж? „Весело и бодро на небо се показва златно слънце. — Съ лъскавы си лжчи(?) разбужда рѣкы, — нивя, ливады и джбравы“ (Лѣто. стр. 56). Желали бихме да знаемъ, до колко ште проумѣе дѣтето, какъ слънцето съ лучитъ си разбужда рѣкитъ и ливадито. Поетически е написано, наистина, но за дѣца непонятно и безполезно. Не могатъ да бжджтъ также интересни за дѣцата и дѣтинскитъ напомневания. Г. Манчевъ ште стори много добръ, ако въ второто издание сички тѣзи безинтересни и безполезни работи ги замѣсти съ кратички разказвания отъ нѣкоя история (Свештенна или Българска), или пѣкъ съ разказвание по дѣтски езикъ отъ природнитъ явления, отъ физика, физиология, география и т. п. Сички тѣзи предмѣти сж важни, но който умѣе може да съобштава на дѣцата нѣкои и други понятия отъ тѣхъ така, штото дѣтето съ интересъ да ги слуша и охотно да ги усвоява. Третиятъ отдѣлъ на книжка III (Упражнения) не е назначенъ за ученици, ами за учители. Зашто този отдѣлъ не е въ оная книга, която служи за наставление на учители и родители какъ да преподаватъ по „Бащинъ языкъ“?

БЪЛГАРСКО УЧЕНОЛЮБИВО ОБШТЕСТВО

ВЪ КИШИНЕВЪ.

Нѣкои наши родолюбиви еднородци въ Кишиневъ, желаяштицъ да принесжтъ народу си истинна полза, съставили *Обштество за разпространение на грамотността* между Българетъ, което обштество на 8 януария с. г. получило Ви-

сочайше утвърждение, а на 1 мая с. г. станало тържественното му откритие.

Цѣлта на това общество е **разпространение на нравствено-религиозното образование между Българетѣ.**

За постигване на тази цѣль обществото ще се мѣчи да привлича въ рускитѣ учебни заведения млади Българе, като имъ съдѣйствува и нравствено и материално; ще се грижи за да се приготвяватъ систематически къмъ педагогическа дѣятелностъ народни учители за въ отечеството ни, така сж-што ще има грижата и за приготовление на добри черковни пастири — за българетѣ въобщте; на онѣзи млади българе, които добръ свършѣтъ нѣкое отъ среднитѣ учебни заведения, обществото ще имъ съдѣйствува за да получаватъ по-високо образование; ще помага на онѣзи млади българе, които сж свършили наукитѣ си, — дору си намѣриѣтъ тѣ служба; ще пази за нравственността на българскитѣ въспитанници презъ сичко време на тѣхното пребивание въ учебнитѣ заведения, и ще се грижи за поддържанieto и развитието въ тѣхъ на нравствено-религиозни чувства; независимо отъ това, обществото ще се грижи да снабдява сиромашкитѣ български училишта и черкви съ полезни книги и съ други черковни принадлежности; най-послѣ обществото ще се старае да издава и печата учебни и други общеполезни книги на български езикъ и да ги разпространява между Българетѣ съ най-умѣренна цѣна, а когато му позволятъ средствата, обществото ще назначава награди за съставление на учебни български книги, както и други, по-вечето съ педагогическо съдържание.

Средствата на обществото сж: а) ежегодни приноси отъ почетнитѣ, дѣйствителнитѣ и спомагателнитѣ му членове; б) доброволни пожертвование отъ частни лица въ полза на обществото и в) пари, които ще могѣтъ да се изваждатъ отъ продаването на нѣкои книги, издавани отъ обществото.

Членъ на обществото може да бѣде съки, който пожелае.

Почетни членове биватъ онѣзи, които ежегодно внасятъ на обществото най-малко по 25 рубли; Дѣйствителни членове сж онѣзи, които внасятъ ежегодно не по-малко отъ 10 рубли, а спомагателни — онѣзи, които внасятъ ежегодно по 5 рубли.

Съки членъ е длъженъ да съдѣйствува въ частнитѣ пожертвования за въ полза на обществото.

Обществото си има Попечителъ (който е Кишиневскиятъ и Хотинский Архиепископъ), Предсѣдатель, непремѣнни членове и секретарь. Предсѣдателятъ, Непремѣннитѣ членове и Секретарятъ се избиратъ отъ Почетнитѣ, Дѣйствителнитѣ и Спомагателнитѣ членове — по вишегласие.

Съка година Обществото ште има Главно Събрание, на което ште се разгледватъ смѣткитѣ на Обществото, успѣхътъ му презъ годината, ште се избирватъ почетни и други членове, ште се назначава спомошествование и стипендии на българскитѣ въспитанници и др.

За своитѣ дѣла въ продължение на годината Обществото ште печата *отчетъ* и ште го разпрашта на сичкитѣ свои Членове.

Обществото си има печатъ съ надписъ: „Печатъ на Кишиневското Българско Общество за разпространение на грамотността“. —

Ние отъ душа се радваме за появяването на това Общество и искрено му желаеме трайно съществуване и успѣшенъ вървежъ къмъ святата и висока цѣль, която си е предназначило. Просвѣщението на днешенъ день е необходимо за човѣка и за народитѣ, така необходимо, както е необходимо и въздухътъ за съка жива тварь. Добродѣтелността както на единъ човѣкъ, така и на цѣли народи се състои въ истинното просвѣщение. Силата и благополучието на державитѣ зависи отъ просвѣтеното състояние на народитѣ имъ. Безъ просвѣщение на днешно време и най-силниятъ народъ не може да се надѣва за добра и трайна бѣднина. Само онзи народъ може да се надѣва на трайна и честита бѣднина, който приграпта науката, истинното просвѣщение, а сичкитѣ други, които не се грижатъ за това, сж усаждени на потикване и загивание.

У насъ се съзнава вече тази истина. Българскиятъ народъ вече постигва необходимостта на науката за доброто и трайното му съществуване и, благодарение на нашето правителство, което полага своето штастие въ штастието на народитѣ си и поради това грижи се за тяхното просвѣщение,

благотворнитѣ лучи на науката вече проникватъ и по най-отдалеченнитѣ краишта на нашето отечество.

Но ние много сме останѣли назадъ въ развитието си отъ другитѣ народи. Хората сѣ много напредъ отъ насъ, и при онѣзи леснотии, што имъ доставява изработената вече отъ тѣхъ и съзнателно усвоена наука, съ изполински крачки постоянно вървятъ сѣ напредъ и напредъ. Трѣба отъ насъ голѣми и постоянни усилия за да можеме што-годѣ успѣшно да вървиме по диритѣ имъ, ако не да ги стигнеме. Трѣба синца ние, които сме имали възможность да се запознаеме што-годѣ съ добритѣ сътнини отъ науката, които сме се увѣрили въ нейната необходимость за благоденствието и трайната бѣднина на цѣли народи, — трѣба, казваме, синца ние да се залувиме яката и кой колкото може да съдѣйствува за истинното и успѣшно просвѣтление на народътъ ни. Само тогава, когато синца ние съ общи сили се залувиме за тая работа, — само тогава ште можемъ да бѣдемъ увѣрени, че и нашиятъ народъ ште може слѣдъ не твърдѣ дълго време да се наслаждава съ сичкитѣ благи сътнини, които дава науката. Нашето правителство, наистина, има грижата за просвѣщението и на нашиятъ народъ, но неговитѣ благи намѣрения и усиленни старания само тогава могатъ се увѣнча съ пълнѣ и скоръ успѣхъ, когато ние сами съ нашата си ревность къмъ събственното си развитие му съдѣйствуваме и облекчаваме тази много трудна и много важна задача.

Въ този смисълъ разбираштитѣ съставянието на Дружества съ цѣль да съдѣйствуватъ за разпространение на просвѣщението между народа ни, ние душевно се радваме за основанието и на Кишиневското Българско Обшество, на което, както вече видѣхме, цѣлта е толкосъ чиста, свята и висока, и не можемъ да не възхвалимъ на неговитѣ просвѣтени учредители. Ние сме напълно увѣрени, че съ най-искренно съчувствие къмъ това благо учреждение ште се отнесжтъ и сичкитѣ наши еднородци, които искренно желаятъ доброчестината на българскиятъ народъ, която доброчестина не може да бѣде въ друго, освѣнъ — въ истинното негово просвѣщтение и развитие. Посрѣшнжто отъ съкждѣ съ искренно съчувствие, новоучрежденното обшество, надѣваме се, скоро ште получи възможность да почне да осжштествлява

своята висока задача. Онова само, което намираме за неизлишно да кажемъ е, че за да може старанията на Обществото да бждатъ дѣйствително полезни за народътъ ни, трѣба тѣ винѣги да сѣ съобразни съ истиннитѣ нужди на народътъ и съ неговото дѣйствително положение. Вънъ отъ това, старанията на Обществото ште оставатъ тѣтветни и безполезни за самиятъ народъ, за истинната полза на когото е учредено и самото Общество. Ние сме напълно увѣрени, че просвѣтителитѣ учредители на това общество, съзнаватъ тая истина и, желаяштитѣ дѣйствителната полза на народътъ, никога не ште отстѣпватъ отъ нея.

ДОКТОРЪ ПЕТЪРЪ БЕРОНЪ.

На 21 Марта тайжъ годинѣжъ вечерь-тѣжъ кжсно: една злодѣйска рѣка се осмѣли и — посегнѣжъ да отнеме животъ-тѣ на честнѣя и преблагъ нашъ вуйка Доктора **Петра Берона**, и то — съ найъ грознѣя и чрезъ найъ мѣжителнѣя начинъ — съ *удушяване-то!!*... — Ние сме увѣреннѣ че всѣкому трѣба да настрѣхнѣжъ косѣми-тѣ на глава-та като си помисли и — като си въобрази страшно-то положенѣ, въ кое-то се е намѣралъ покойнѣя въ послѣдни-тѣ минути на животъ-тѣ си: кога-то сѣжъ го мѣчили безчеловѣчни-тѣ и звяроподобни сѣжества „человѣци“ називаѣми, които — отъ кого подбудѣни (може и подкупѣни) — неизвѣстно — извѣршихѣжъ туй си звяро-ско злодѣйство...

Богъ да опрости на Покойнѣя всички-тѣ му волни и неволни прегрѣшенѣя, и — да успокой душѣжъ-тѣжъ му въ вѣчно-то свое и блаженно царство!!...

Покойнѣя Д-ръ **Петръ Беронъ** се е родилъ въ Котель отъ родители чисто-Бѣлгары. Той се е училъ найъ напредъ въ Котель, отсетѣжъ той се е училъ въ Букурѣщъ, въ Брашовъ и — около 1826 годинѣжъ той отишѣжъ отъ Брашовъ въ Мюнхенъ въ Баварѣя: за да се учи медицинѣжъ-тѣжъ, дѣто като

е свършилъ цѣлыя курсъ на тая наука, завърнѣлъ се е въ Романиѣ за да практикува по тайѣ си наукѣ; и — въ 1832 година онъ былъ назначенъ Докторъ за градъ-тъ Крайовѣ и — за окръжностъ-тъ му, които длѣжности той испѣлня до 1839 годинѣ, отъ когато той се дрѣпнѣ отъ всякѣ службѣ, и — се прехвърли въ литературно-то поприще и — именно въ изслѣдованіе-то на физикоматематически-тъ науки; съ кой-то покойніа се е занимавалъ съ едно примѣрно прилѣжаніе и съ едно непреклонно постоянство — до послѣдныа часть на животъ-тъ си. — Най пѣрво-то му впрочемъ душевно-умственно произвѣденіе е всѣкому почти отъ единородцы-тъ ни извѣстно, „Букваръ“, неговѣили както онъ въобще се называваше: „Рыбніа Букваръ“. Тоя Букваръ се е напечаталъ въ 1824 год. въ Брашовъ и той е особенно по това твърдѣ важенъ за народнѣ-тъ ни писменность, защото онъ е и „пѣрвіа“ въ нововозраждаема-та ни книжевность.

Тоя Букваръ на покойніа е принеслъ на съотечественницы-тъ ни по него време еднѣ твърдѣ голѣмѣ ползѣ, както и всѣки това е припозналъ и засвидѣтелствовалъ. — Ние не щемъ тукъ да се простремъ въ изброеніе-то и оцѣненіе-то на други-тъ му физико-математически съчиненія, издадени все на френскы языкъ (освенъ неговѣ-тъ: „Славянска философіа“ издадена на нѣмскы както и 2—3 малки книжки издадени на грѣцки): — ние ще разгѣдамы и — ще изброимъ всичкы-тъ му тыя съчиненія при изложеніе-то на цѣло-то жизнеописаніе на покойніа ни вуйка Д-ра **Петра Берона**, което имамы намѣреніе подиръ малко да напечатамы. — Ние считамы обаче за нашѣ длѣжность: да припомнимъ тукъ на съотечественницы-тъ си че покойніа е сторилъ твърдѣ голѣмы добрины на единородцы-тъ ни и съ вещественны средства (съ пары и книги) и — именно той е поддѣржалъ въ родно-то си отечество — Котелъ както и въ много други голѣмы малки градове въ Бѣлгарія по 10 и выше години дѣвическы-тъ имъ училища: за пѣрвы пѣтъ основаны отъ покойныа; чрезъ това, Покойніа е заслужилъ еднѣ вѣчнѣ благодарность въ туй отношеніе, и — ние смы убѣдены че народна-та ни исторія ще запише въ страници-тъ си съ неизгладимы и златны буквы между други-тъ и име-то на народніа си благодѣтель Д-ра **Петра Берона**... — Освенъ туй, покойніа

е поддържалъ и нѣколко училища — за момчета въ нѣкои села, а — най за дълго време е спомагалъ тоже за родно-то си отечество Котелъ. — На кжсо — основния двигателъ въ животъ-тъ на покойния Д-ра **Петра Берона** (девиза-та му) бѣ: 1) да прави добро на човѣчеството въобще чрезъ разнovidны-тъ си списания на бжлгарски, френски, нѣмски и гржцки изложени; и — 2) да спомажъ на съотечественници-тъ си чрезъ вещественны средства (пары) за да поддържатъ учители (по села-та) и учителкы съ цѣль: — за да се тѣ пѣ-скоро просвѣтятъ и образуватъ... — превосходни начала! — отлични и — истинно-човѣколюбиви и родолюбиви чувства!... — Дано дадеше Богъ само че и подиръ смъртъ-тъ му — да се изпълни неговото желаніе въ туй отношеніе и — дано не се похити и — неблагородно (да не кажемъ за сега и пѣ-вече) *освои* останалія имотъ на покойния!!...

Д-ръ Василь Х. С. Беронъ.

Болградъ, 25 Априлія, 1871.

ПЕЧАТНИ ПОГРѢШКИ.

Страница	4 редъ	11	намѣсто	сжштествовалу	чети	сжштествовали.
"	9	"	6—7	"	Лаврентія	" Лаврентія.
"	12	"	4	"	чувства	" чувства.
"	13	"	29	"	цѣлала	" цѣлата.
"	14	"	14	"	Риситъ	" Руситъ.
"	21 забѣлѣжа	"	"	"	прѣпечататъ	" прѣпечатанъ.
"	37 редъ	37	"	"	базъ	" безъ.
"	39 заб. 1, редъ	1	"	"	Бжлкаретъ	" Бжлгаретъ.
"	40 редъ	3	"	"	владѣе	" владѣе.
"	" въ заб. (отъ стр. 39) редъ	6	"	"	най-блаженъ	" най-ближенъ.
"	" "	10	"	"	най-ближенъ	" най-ближний.
"	47 редъ	14	"	"	сега	" села.
"	51	6	"	"	устроено	" устроението.
"	53	18	"	"	манихейка	" манихейска.
"	54	29	"	"	не и истина	" не е истина.
"	62	3	"	"	фанатическото	" фанатическото.
"	68	36	"	"	каито	" които.
"	83	9	"	"	Анатасий	" Атанасий.
"	" забѣл. редъ	1	"	"	чъмъ	" къмъ.
"	85 редъ	23	"	"	атвортъ	" автортъ.
"	88	9	"	"	злухтъ	" слухтъ.
"	90	15	"	"	едимъ	" единъ.
"	93	1	"	"	здро	" здраво.
"	112	28	"	"	букарятъ	" букварятъ.
"	115	11	"	"	да учение	" за учение.

Методије Цинцар

 Годишната стойност на „Пер. Списание“ определя се 20 франки за насъдъ.

Само на оние господа, които станатъ спомоществатели на „Пер. Списание“ най-малко отъ 4 тѣла — за подаряване, ште имъ се отстъпва съко тѣло за 15 франки, но съсъ задължение, штото съки подарителъ, при абонираванието си да явява на Дружеството точно и ясно, дъ, кому и колко тѣла подарява.

Спомоществованието се предплаща за цѣла година, — никакъ другояче. —

 Сичко боето се отнася за „Бъл. Кн. Дружество“, както: писма, статии, стойноста на „Пер. Списание“ и пр., и пр., изпраща му се чрезъ г. Николая Ценова, предсѣдателятъ на Настоятелството на Дружеството въ Браила.